

ΑΥΤΗΡΕΣ ΜΗΤΡΩΑ

ΣΟΦΙΣΤΟΙ

[Faint, illegible text in the lower section of the page, possibly bleed-through from the reverse side.]

Ο ΤΡΕΛΟΣ ΕΡΩΣ

ΤΡΕΛΟΣ ΕΡΩΣ

ΰψιλον / ΰψικάμινος – 10

Τίτλος πρωτοτύπου: L' amour fou
Copyright για την ελληνική γλώσσα: ΰψιλον / διβλία

Μετάφραση: Στ. Ν. Κουμανούδης
Τυπογραφική διόρθωση: Μένια Συρούκη
Έκτύπωση: Άγγελος Ήλεύθερος

Α΄ έκδοση: Δεκέμβριος 1980
Β΄ έκδοση: Ιούνιος 1999

Κεντρική διάθεση
Τζαβέλλα 15, 106 81 Άθήνα, τηλ. 3838257 fax 3840349

Printed in Athens, Greece
www.ypsilon.gr

ISBN 960-7949-41-2

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΡΕΤΟΝ

Ο
ΤΡΕΛΟΣ ΕΡΩΣ

Μετάφραση
Στ. Ν. Κουμανούδη

ΰψιλον/διβλία

ΥΨΙΚΑΜΙΝΟΣ
Έπιμέλεια: Δημήτρης Καλοκύρης

I

Υπηρέτες τοῦ αὐστηροῦ, ἀνώνυμοι ἐρμηνευτές, δέσμοι καί λαμπροί τῆς ἐπιθεωρήσεως ὑπερθέαμα, πού μίαν ὀλόκληρη ζωή, χωρίς ἐλπίδα μεταβολῆς, θά κατέχει τό θέατρο τοῦ νοῦ, κινήθηκαν πάντοτε μυστηριωδῶς γιά μένα ὄντα θεωρητικά, πού ἐρμηνεύω σάν κλειδοκράτορες: κρατοῦν τά κλειδιά τῶν καταστάσεων, θέλω νά πῶ μ' αὐτό ὅτι κρατοῦν τό μυστικό τῶν στάσεων τῶν πιά σημαντικῶν, πού θά ἔπρεπε νά πάρω μπροστά σέ τέτοια σπάνια γεγονότα, πού θά μέ παρακολουθοῦν μέ τή σφραγίδα τους. Τό χαρακτηριστικό αὐτῶν τῶν προσώπων εἶναι ὅτι μοῦ παρουσιάζονται μαυροντυμένα – χωρίς ἀμφιβολία φοροῦν φράκο· τά πρόσωπά τους μοῦ διαφεύγουν· πιστεύω ὅτι εἶναι ἑπτά ἢ ἑννέα – καί καθισμένοι ὁ ἕνας κοντά στόν ἄλλο σ' ἕνα πάγκο συζητοῦν μεταξύ τους μέ τό κεφάλι τους τελείως σπητό. Πάντοτε ἔτσι θέλησα νά τοὺς φέρω στή σκηνή, στήν ἀρχή ἑνός θεατρικοῦ ἔργου, μιά κι ὁ ρόλος τους ἦταν νά ἀποκαλύπτουν κυνικά τά κίνητρα τῆς δράσης. Στό γέγραμμά τοῦ ἡλίου καί συχνά πολύ πιά ἀργά (δέν μοῦ διαφεύγει ὅτι ἐδῶ ἡ ψυχανάλυση θά εἶχε νά πει τή λέξη τῆς), σάν νά ὑποτάσσονταν σέ κάποιο τελετουργικό, τοὺς βρίσκω νά περιπλανῶνται χωρίς νά λένε λέξη στήν ἀκρογιαλιά, ἐφ' ἑνός ζυγοῦ, καί νά παρακάμπτουν μ'

έλαφράδα τά κύματα. Ἄπ' τή μεριά τους, αὐτή ἡ σιωπή δέν μοῦ στερεῖ τίποτα, ἐπειδή τά λόγια τους στόν πάγκο, γιά νά ποῦμε τήν ἀλήθεια, μοῦ φάνηκαν πάντοτε ἰδιαίτερα ἀσύνδετα. Ἐάν ἔψαχνα νά βρῶ μέσα στή φιλολογία κάποιον προηγούμενο, θά σταματοῦσα χωρίς ἀμφιβολία στό *Haldernablou* τοῦ Jaggy, ὅπου πηγαῖα ἀναδύζει λόγος ἐριστικός σάν τόν δικό τους, χωρίς ἄμεση ἀνταλλακτική ἀξία, τό *Haldernablou* πού ἐπί πλέον καταλήγει σέ μιά μαγική ἐπίκληση πού μοιάζει παραπολύ μέ τή δική μου: «μέσα στό τριγωνικό δάσος, μετά τό δειλινό».

Γιατί πρέπει αὐτό τό φάντασμα νά τό ἀκολουθήσει ἀναπόδραστα ἕνα ἄλλο, πού τοποθετεῖται ὅπωςδήποτε στούς ἀντίποδες τοῦ πρώτου; Πραγματικά τείνει μέσα στή συγκρότηση τοῦ ἰδεώδους θεατρικοῦ ἔργου πού γι' αὐτό μιλοῦσα, νά κάνει νά πέσει ἡ αὐλαία τῆς τελευταίας πράξης, πάνω σ' ἕνα ἐπεισόδιο πού χάνεται πίσω ἀπ' τή σκηνή, ὅμως τουλάχιστον παίζεται πάνω σ' αὐτή τή σκηνή σ' ἕνα δάθος ἀσυνήθιστο. Μιά ἐπιτακτική φροντίδα ἰσορροπίας τό καθορίζει καί, ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη, ἀντιτίθεται σέ ὅ,τι τό ἀφορᾷ σέ κάθε παραλλαγή. Τό ὑπόλοιπο τοῦ ἔργου εἶναι ὑπόθεση καρτίσιου, δηλαδή, ὅπως ἀφήνω νά ἐννοηθεῖ εὐθύς ἀμέσως, σχεδόν δέν ἀξίζει τόν κόπο νά τό συλλάβομε. Μοῦ ἀρέσει νά φαντάζομαι ὅλα τά φῶτα πού χάρηκε ὁ θεατής νά συγκλίνουν σ' αὐτό τό σημεῖο σκιᾶς. Ἐπαινετή κατανόηση τοῦ προβλήματος, καλή θέληση τοῦ γέλοιου καί τῶν δακρύων, ἀνθρώπινη τάση γιά δικαίωση ἢ γιά καταδίκη: εὐκρατα κλίματα. Μά ξαφνικά εἴτε ἦταν ὁ πάγκος ποῦπαμε πρῖν, ἀδιάφορο, εἴτε κάποιον καναπεδάκι καφενεῖου, ἡ σκηνή εἶναι πάλι πιασμένη. Αὐτή τή φορά εἶναι πιασμένη ἀπό μιά σειρά γυναικες καθιστές μέ ἀνοιχτόχρωμα φορέματα, τά πιά γοητευτικά πού φόρεσαν ποτέ. Ἡ συμμετρία ἀπαιτεῖ νά εἶναι

ἑπτὰ ἢ ἑννέα. Μπαίνει ἕνας ἄνδρας... τίς ἀναγνωρίζει: τή μιά μετά ἀπ' τήν ἄλλη, ὅλες μαζί; Εἶναι οἱ γυναῖκες πού ἀγάπησε, πού τόν ἀγάπησαν, μερικές χρόνια, ἄλλες μιά μέρα. Πῶς σκοτεινιάζει!

Ἄν δέν ξέρω τίποτα πιά παθητικό στόν κόσμο, εἶναι γιατί μοῦ ἀπαγορεύεται κατηγορηματικά, σέ παρόμοια περίσταση, νά ἀποτιμῆσω τή συμπεριφορά ἑνός ἀνθρώπου, ὅποιος καί νάναί, – ἐκτός ἂν εἶναι κανένας δειλός – αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου πού στή θέση του βρέθηκα τόσο συχνά. Μόλις καί μετά βίας ὑφίσταται, αὐτός ὁ ζωντανός ἄνθρωπος πού θά δοκίμαζε, πού δοκιμάζει νά ξανασταθεῖ ὀρθίος πάνω στήν προδοτική αἰώρα τοῦ χρόνου. Θά ἦταν ἀνίκανος νά μετρήσει χωρίς τή λήθη, χωρίς τό ἄγριο θηρίο μέ τό κεφάλι προνύμφης. Τό θαυμάσιο μικρό ὑπόδημα πού λαμποκοπάει σάν διαμάντι ἔφευγε σέ πολλές κατευθύνσεις.

Μένει νά γλιστρήσει κανείς χωρίς βιασύνη ἀνάμεσα στά δύο ἀπίθανα δικαστήρια πού δρῖσκονται ἀντιμέτωπα: τῶν ἀνδρῶν πού ἀνάμεσά τους θά ἤμουν καί ἐγώ, π.χ. ἀγαπώντας, τῶν γυναικῶν πού τίς ξαναβλέπω ὅλες μέ φορέματα ἀνοιχτόχρωμα. Ἔτσι ὁ ἴδιος ποταμός στριφογυρίζει, γρατσουνάει, ἀποκαλύπτεται καί περνάει γοητευμένος ἀπό τίς γλυκές πέτρες, τίς σκιές καί τά χόρτα. Τό νερό, ξετρελαμένο μέ τίς περιδινήσεις του σάν μιά πραγματική πύρινη κόμη. Νά γλιστρήσει κανείς σάν τό νερό μέσα στόν καθαρό σπινθηρισμό, γι' αὐτό θάπρεπε νάχει χάσει τήν ἔννοια τοῦ χρόνου. Ἄλλά πῶς θά φυλαχτοῦμε ἀπ' αὐτόν; Ποιός θά μᾶς μάθει νά ἐξαγνίζουμε τήν ἡδονή τῆς ἀνανήσεως;

Ἡ ἱστορία δέν λέει ὅτι οἱ ρομαντικοί ποιητές, πού μ' ὅλα ταῦτα φαίνονται ὅτι ἔκαναν τόν ἔρωτα μιά σύλληψη

λιγότερο δραματική απ' ό,τι ή δική μας, πέτυχαν νά αντι-σταθοῦν στή θύελλα. Τά παραδείγματα τοῦ Shelley, τοῦ de Nerval, τοῦ Arnim, ἀντίθετα, εἰκονίζουν μέ τρόπο συναρπαστικό τή σύγκρουση πού θά ἐπιδεινωθεῖ ὡς τίς μέρες μας, τό πνεῦμα πού κινητοποιεῖται γιά νά δώσει τό ἀντικείμενο τοῦ ἔρωτος γιά ἓνα ὄν μοναδικό, ἐνῶ σέ ἀρκετές περιπτώσεις οἱ κοινωνικές συνθήκες τῆς ζωῆς διακαίωνουν χωρίς οἶκτο μιά τέτοια ψευδαίσθηση. Ἀπό ἐκεῖ, νομίζω, προέρχεται σέ μεγάλο ποσοστό, ἡ συναίσθηση τῆς κατάρτας πού βαραίνει τόν ἄνθρωπο καί πού ἐκφράζεται μέ μίαν ὑπέροκτη ὀξύτητα μέσα ἀπό τά ἔργα τά πιά χαρακτηριστικά τῶν τελευταίων ἑκατό ἐτῶν.

Χωρίς προκατάληψη γιά τή χρήση τῶν μέσων πού ἀπαιτεῖ ἡ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί γι' αὐτό τό λόγο εἰδικότερα, ἡ ἔξαφάνιση αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν ἐμποδίων, πιθανῶς δέν εἶναι χωρίς χρησιμότητα νά πεισθεῖ κανεῖς ὅτι αὐτή ἡ ἰδέα τοῦ μοναδικοῦ ἔρωτος προκύπτει ἀπό μιά μυστηριακή στάση – πράγμα πού δέν ἀποκλείει ὅτι αὐτή συντηρεῖται ἀπό τή σύγχρονη κοινωνία μέ στόχους ὑποπτους. Ἐντούτοις μοῦ φαίνεται πῶς διακρίνω μιά δυνατότητα συνθέσεως αὐτῆς τῆς ἰδέας καί τῆς ἀρνητικῆς της. Στήν πραγματικότητα, δέν εἶναι μόνο ὁ παραλληλισμός αὐτῶν τῶν δύο σειρῶν ἀνδρῶν καί γυναικῶν πού πρίν ἀπό λίγο ἔδωσα τήν ἐντύπωση πῶς ἐξιῶνω αὐθαίρετα, πού μέ παρακινεῖ νά παραδεχθῶ ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος – πού καλεῖται μέσα σ' ὅλα αὐτά τά ἀνδρικά πρόσωπα νά καταλήξει νά ἀναγνωρίσει μόνο τό ἑαυτό του – δέν θά ἀναγνωρίσει ἐπίσης μέσα σ' ὅλα αὐτά τά γυναικεία πρόσωπα παρά ἓνα πρόσωπο: τό τελευταῖο ἀγαπημένο πρόσωπο. Πόσες φορές ἄλλωστε, μπόρεσα νά διαπιστώσω ὅτι κάτω ἀπό ἐπιφάσεις ἐξαιρετικά ἀνόμοιες ἔψαχνε σ'

αὐτά τά πρόσωπα, ἀπό τό ἓνα στό ἄλλο, νά ὀρίσει γι' αὐτόν ἓνα κοινό χαρακτηριστικό ἀπό τά πιά ἐξαιρετικά, νά προσδιορίσει μιά στάση πού θά μπορούσα νά πιστέψω ὅτι μοῦ ἀφαιρέθηκε γιά πάντα! Ὅσο συγκλονιστική κι ἄν παραμένει γιά μένα μιά τέτοια ὑπόθεση, θά ἦταν δυνατό σ' αὐτό τό πεδίο, τό παιχνίδι τῆς ὑποκαταστάσεως ἑνός προσώπου μέ ἓνα ἄλλο, εἴτε καί μέ πολλά πρόσωπα, νά τείνει σέ μιά νομιμοποίηση ὁλοένα καί πιά ἔντονη τῆς φυσικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀγαπημένου ὄντος καί αὐτό πάντοτε μέ βάση τήν ὑποκειμενικοποίηση τοῦ πόθου, πού συνεχῶς μεγαλώνει. Τό ἀγαπημένο ὄν θά ἦταν τότε ἐκεῖνο πού θά ἐρχότανε νά συνθέσει ἓνα ὀρισμένο ἀριθμό ἀπό εἰδικά προτερήματα πού θεωροῦνται πιά συναρπαστικά ἀπό τά ἄλλα καί τά ἐκτιμᾶ κανεῖς ξεχωριστά, διαδοχικά, σέ ἄτομα πού σέ κάποιο βαθμό ἔχει ἀγαπήσει προηγουμένως. Πρέπει νά παρατηρήσει κανεῖς ὅτι αὐτή ἡ πρόταση ἰσχυροποιεῖ, μέ μιά μορφή δογματική, τή λαϊκή ἔννοια τοῦ «τύπου» τῆς γυναίκας ἢ τοῦ ἀνδρα ἑνός κάποιου ἀτόμου, ἀνδρα ἢ γυναίκας. Λέω ὅτι ἐδῶ, ὅπως ἄλλοῦ, αὐτή ἡ ἔννοια πού εἶναι καρπός μᾶς δοκιμασμένης συλλογικῆς κρίσεως ἔρχεται εὐτυχῶς νά διορθώσει μίαν ἄλλη, πού προέρχεται ἀπό μιά απ' αὐτές τίς ἰδεαλιστικές ἀπαιτήσεις, πού στό τέλος ἀποκαλύπτονται ἀνυπόφορες.

Ἐκεῖ, στά τριῖσθαια στό χωνευτήριο τοῦ ἀνθρώπου, σ' αὐτή τήν ἀλλόκοτη περιοχὴ ὅπου ἡ σύντηξη τῶν δύο ὄντων, πού πραγματικά τό ἓνα διάλεξε τᾶλλο, ξαναδίνει σ' ὅλα τά πράγματα τά χρώματα πού χάσανε ἀπ' τόν καιρὸ τῶν ἀρχαίων ἡλίων, ὅπου πάντως ἡ μοναξιά ἐπίσης λυσομανάει μέ μίαν απ' τίς ἰδιοτροπίες τῆς φύσεως, πού, γύρω ἀπ' τοὺς κρατῆρες τῆς Ἀλάσκας, κάνει τό χιόνι νά διατηρεῖται κάτω ἀπ' τή στάχτη, ἐκεῖ, ἐδῶ καί χρόνια, ζή-

τησα νά πᾶμε νά γυρέψομε τό νέο κάλλος, τό κάλλος «πού τό ἀντιμετωπίζομε μόνο γιά σκοπούς παθητικούς». Ὅμολογῶ χωρίς τήν ἐλάχιστη σύγχυση τήν βαθειά μου ἀπάθεια μπροστά στά φυσικά θεάματα καί στά ἔργα τῆς τέχνης, πού μονομιᾶς δέν μοῦ δίνουν μιά φυσική ταραχή πού τήν χαρακτηρίζει μιά ριπή ἀνέμου στους κροτάφους πού ἔχει τή δύναμη νά φέρνει μαζί της μιά πραγματική ἀνατριχίλα. Ποτέ δέν μπόρεσα νά μὴν ἀποκαταστήσω μιά σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτή τήν αἴσθηση καί στήν ἐρωτική καί νά μὴν ἀνακαλύψω μεταξύ τους παρά μόνο διαφορές βαθμοῦ. Ἄν καί δέν κατορθώνω ποτέ νά ἐξαντλήσω μέ τήν ἀνάλυση τά δομικά στοιχεῖα αὐτῆς τῆς ταραχῆς – δίχως ἀμφιβολία αὐτό πρέπει νά σχετίζεται μέ τά πιό βαθειά μου ἀπωθημένα – αὐτό πού ξέρω γι' αὐτήν μέ διαβεβαιώνει ὅτι ἡ σεξουαλικότητα μόνη της ἔχει ἐκεῖ τήν πρώτη θέση. Μόνο του θγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι μ' αὐτούς τούς ὄρους, ἡ πολύ χαρακτηριστική συγκίνηση, πού γι' αὐτήν πρόκειται, μπορεῖ νά ξεπηδήσει γιά μένα τή στιγμή τήν πιό ἀπρόοπτη καί νά δημιουργηθεῖ μέσα μου ἀπό κάτι ἢ ἀπό κάποιον, πού συνολικά δέν μοῦ εἶναι ιδιαίτερα ἀγαπητός. Εἶναι τό ἴδιο φανερό ὅτι πρόκειται γι' αὐτό τό εἶδος τῆς συγκινήσεως καί ὄχι γιά ἕνα ἄλλο, ἐπιμένω στό γεγονός ὅτι εἶναι ἀδύνατο σ' αὐτό νά πέσει κανεῖς ἔξω: ἀληθινά εἶναι σάν νά εἶχα χαθεῖ καί νάρθει κάποιος ξαφνικά νά μοῦ δώσει νέα γιά μένα τόν ἴδιο. Στήν πρώτη ἐπίσκεψη πού τοῦκανα ὅταν ἤμουν δεκαεπτὰ ἐτῶν, θυμᾶμαι, ὁ Paul Valéry, ἐπιμένοντας νά γνωρίσει τούς λόγους πού μ' ἔκαναν νά ἀφιερωθῶ στήν ποίηση, πήρε μίαν ἀπάντηση πού κι ὄλας ἀκολουθοῦσε αὐτή τήν κατεύθυνση: δέν εἶχα στόχο, τοῦ εἶπα, παρά νά προμηθεύσω (νά προμηθευθῶ;) καταστάσεις ποιητικές ἰσοδύναμες μέ κείνες πού μερικά ποιητικά κινήματα πολύ ἰδιάζοντα εἶχαν προ-

ξενήσει σέ μένα. Εἶναι ἐκπληκτικό καί ἀξιοθαύμαστο ὅτι τέτοιες καταστάσεις τέλειαις δεκτικότητας δέν γνωρίζουν καμία ὑποβάθμιση μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐπειδή, ἀνάμεσα στά παραδείγματα πού μῆκα στόν πειρασμό σήμερα νά δώσω γι' αὐτές τίς σύντομες φράσεις, πού ἡ ἐπίδρασή τους ἀπάνω μου φαίνεται μαγική, ἐπιστρέφουν πολλά ἄπ' αὐτά πού πρότεινα στόν Valéry ἐδῶ κι εἴκοσι χρόνια γεμάτα. Ἦταν, εἶμαι σίγουρος, τό «Mais que salubre est le vent!»¹ ἀπό τό «La Rivière de Cassis»² τοῦ Rimbaud, κάποιο «Alors, comme le nuit viellissait»³ τοῦ Mallarmé σύμφωνα μέ τόν Poe, κυρίως μπορεῖ νά εἶναι τό τέλος τῆς συμβουλῆς μιᾶς μητέρας στήν κόρη της, σέ ἕνα μῦθο τοῦ Louys: νά φυλάγεσαι, νομίζω, ἀπό τ' ἀγόρια πού περνᾶνε στους δρόμους «μέ τόν ἄνεμο τῆς βραδιάς καί τῆ φτερωτή σκόνη». Ὑπάρχει ἀνάγκη νά πῶ ὅτι αὐτή ἡ ἐξαιρετική σπάνις, μαζί μέ τήν ἀνακάλυψη ἀργότερα τῶν *Chants de Maldoror* καί τῶν *Poésies* τοῦ Isidore Ducasse, γιά μένα ἀντικαταστάθηκε μέ μίαν ἀνέλπιστη ὑπεραφθονία: Τά «beau comme»⁴ τοῦ Lautréamont συγκροτοῦν τό ἴδιο τό μανιφέστο τῆς σπασμοδικῆς ποιήσεως. Τά μεγάλα φωτεινά μάτια, φτερωτή τοῦ μύλου ἢ δαχτυλίδι ξύλου, κουλουριασμένη φτέρη, ρούμι ἢ κρόκος, τά πιό ὠραῖα μάτια τῶν μουσείων καί τῆς ζωῆς στό πλησίον σμά τους σκᾶνε σάν τά λουλούδια, ἀνοίγουν σ' ὅλα τά κλαδιά τοῦ ἀνέμου, γιά νά μὴ ξαναδοῦν πιά. Αὐτά τά μάτια πού δέν ἐκφράζουν πιά παρά χωρίς ἀπόχρωση, τήν

1) «Μά πόσο ὑγεία εἶναι ὁ ἄνεμος». Ἡ γαλλική ἐκδοχή ἔχει τίς ἴδιες σημειώσεις, ἐκτός ἀπό αὐτές πού ὑπογράφει ὁ μεταφραστής. (Σ.τ.μ.)

2) «Ὁ ποταμός τοῦ Cassis». (Σ.τ.μ.)

3) «Τότε, καθώς γερνοῦσε ἡ νύχτα». (Σ.τ.μ.)

4) «Ὡραῖο ὅπως». (Σ.τ.μ.)

έκσταση, τή μανία, τή φρίκη, εἶναι τὰ μάτια τῆς Ίσιδος («Et l'ardeur d'autrefois...»)¹ τὰ μάτια τῶν γυναικῶν πού δώσαν στά λιοντάρια, τὰ μάτια τῆς Justine καί τῆς Juliette, τῆς Matilde τοῦ Lewis, καί πολλῶν προσώπων τοῦ Gustave Moreau, μερικῶν προσώπων ἀπό κερί πού'ναι τὰ πιά μοντέρνα. Ἄλλά ἐάν ὁ Lautréamont βασιλεύει ἀδιαφιλονίκητα στήν τεράστια ἔκταση ἀπ' ὅπου μοῦ φτάνουν σήμερα οἱ περισσότερες ἀκατανίκητες κλήσεις, δέν ἐξακολουθῶ λιγότερο νά ἀναγνωρίζω ὄλους αὐτούς πού μέ κάρφωσαν στήν θέση μου μιά μέρα, μιά γιά πάντα, πού μ' ἔβαλαν τότε ὀλόκληρο κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ Baudelaire («Et d'étranges fleurs...»)², τοῦ Gros, τοῦ Nouveau, τοῦ Vaché, πιά σπάνια τοῦ Appollinaire, ἢ ἀκόμη ἑνός ποιητῆ πού εἶναι ἄλλωστε περισσότερο ἀπό ἄξιος νά λησμονηθεῖ, τοῦ Michel Féline («Et les vierges postulantes... De l'accalmie pour leurs seins»)³.

Ἡ λέξη «σπασμωδικός», πού χρησιμοποίησα γιά νά χαρακτηρίσω τήν ὁμορφιά πού μόνο αὐτή, κατά τήν ἀποψή μου, πρέπει νά ὑπηρετεῖται, θά ἔχανε στά μάτια μου κάθε νόημα ἐάν τή συνελάμβανε κανεῖς στήν κίνησή της κι ὄχι τήν ὥρα ἀκριβῶς πού αὐτή ἢ κίνηση ξεψυχάει. Κατά τή γνώμη μου, δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ὁμορφιά – ὁμορφιά σπασμωδική – παρά μόνο ἂν τό τίμημα εἶναι νά ἰσχυροποιήσουμε τήν ἀμοιβαία σχέση πού ἐνώνει τό ἀντικείμενο πού τό θεωροῦμε μέσα στήν κίνησή του καί στήν ἀνάπαυλά του. Λυπᾶμαι πού δέν μπόρεσα νά προσφέρω, σάν

1) «Κι ἡ περασμένη φλόγα...». (Σ.τ.μ.)

2) «Καί παράξενα λουλούδια...». (Σ.τ.μ.)

3) «Κι οἱ ὑποψήφιος παρθένες... Γαλήνη γιά τὰ στήθια τους». (Σ.τ.μ.)

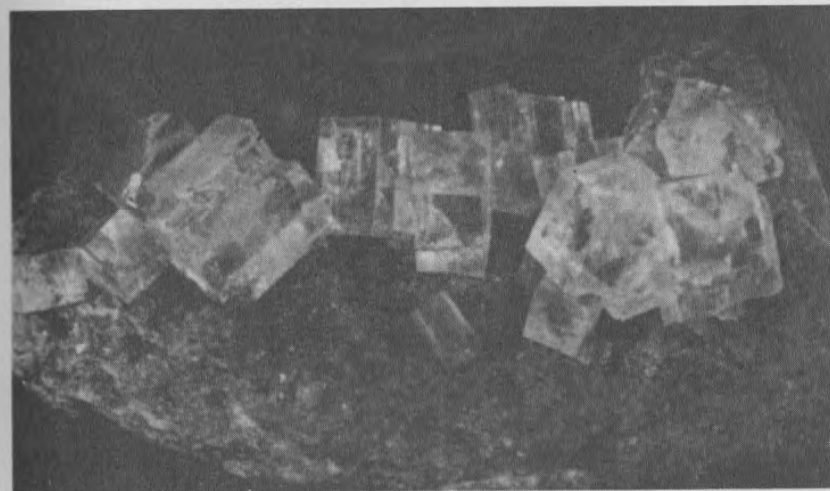
συμπλήρωμα στήν εἰκονογράφηση αὐτοῦ τοῦ κειμένου, τή φωτογραφία μιᾶς μεγαλόπρεπης ἀτμομηχανῆς, παραδομένης χρόνια καί χρόνια στή μανία τοῦ παρθένου δάσους. Ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἡ ἐπιθυμία νά δεῖ κανεῖς αὐτό συνοδεύεται ἀπό πολύν καιρό γιά μένα ἀπό μιά ἰδιόζουσα ἔξαψη, μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἀσφαλῶς μαγική ὄψη αὐτοῦ τοῦ μνημείου τῆς νίκης καί τῆς καταστροφῆς, καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλο, θά εἶχε τήν ἰκανότητα νά ὀρίσει τίς ιδέες... Περνώντας ἀπό τή δύναμη στήν ἀδυναμία, ξαναβλέπω τώρα τόν ἑαυτό μου σέ μιά σπηλιά τοῦ Vaucluse, ἔκθαμβο μπροστά σέ μιά μικρή ἀσβεστολιθική κατασκευή πού βρῖσκεται πάνω στό κατασκότεινο δάπεδο καί μιμεῖται, μέχρι πού νά συγχέεται μ' αὐτό, τό σχῆμα ἑνός αὐγοῦ μέσα σέ μίαν αὐγουλιέρα. Σταγόνες πού πέφταν ἀπό τήν ὀροφή τῆς σπηλιᾶς ἐρχόντουσαν ρυθμικά νά χτυπήσουν τό ἀπάνω μέρος της, πολύ λεπτό καί ἐκθαμβωτικά λευκό. Σ' αὐτό τό θάμβος μοῦ φάνηκε ὅτι ἐνυπῆρχε ἡ ἀποθέωση τῶν ἀξιολάτρευτων *βαταικῶν δακρύων*.¹ Ἦταν σχεδόν ἀνησυχητικό νά εἶναι κανεῖς μάρτυρας στό συνεχῆ σχηματισμό ἑνός τέτοιου θαύματος. Πάντοτε μέσα σέ μιά σπηλιά, στήν Grotte des Fées κοντά στό Montpellier ὅπου κυκλοφορεῖ κανεῖς ἀνάμεσα σέ τοίχους ἀπό χαλαζία, ἢ καρδιά ἀργεῖ μερικές στιγμές νά χτυπήσει στό θέαμα αὐτοῦ τοῦ γιγαντιαίου ὀρυκτοῦ μανδύα, πού λέγεται «αὐτοκρατορικός μανδύας», πού ἡ πτυχολογία του πάντα εἶναι πρόκληση γιά τήν ἀγαματοποιία καί πού τό φῶς ἑνός προβολέα τήν καλύπτει μέ τριαντάφυλλα, σάν γιά νά μήν ἔχει νά ζηλέψει τίποτα, ἀκόμα καί μ' αὐτή τή σχέση, ἀπό τόν παρά ταῦτα λαμπρό καί σπασμωδικό μανδύα πού εἶ-

1) Σταγόνες γυαλί μυτερές, πού χύθηκαν καί στερεοποιήθηκαν μέσα στό νερό. (Σ.τ.μ.)

ναι φτειαγμένος από την άεναη επανάληψη του μοναδικού μικρού κόκκινου φτερού ενός σπάνιου πουλιού που φορούσαν οι παλιοί άρχηγοί των κατοίκων της Χαβάης.

Άλλά οδηγήθηκα να κάνω έδω τον έπαινο του κρυστάλλου τελείως ανεξάρτητα από αυτά τα τυχαία άπεικάσματα. Από πουθενά δέν μου φαίνεται πώς θά μπορούσε να πάρει κανείς μιά πιό ύψηλή καλλιτεχνική διδασκαλία άπ' ότι άπ' τό κρύσταλλο. Τό έργο της τέχνης, άκριβώς όπως άλλωστε ένα κομμάτι της ανθρώπινης ζωής θεωρημένης στό νόημά της τό πιό σοβαρό, μου φαίνεται ότι δέν έχει καμιά άξία άν δέν παρουσιάζει τή διάρκεια, τήν αύστηρότητα, τήν κανονικότητα, τή λάμψη του κρυστάλλου σ' όλες τές έξωτερικές, έσωτερικές όψεις. Άς καταλάβομε καλά ότι ή διαβεβαίωση αύτή για μένα άντιτίθεται, μέ τον πιό κατηγορηματικό τρόπο, τον πιό σταθερό, σέ ό,τι προσπαθει, αισθητικά όπως και ήθικά, να θεμελιώσει τήν άπόλυτη όμορφιά πάνω σέ μιά έργασία ήθελημένης τελειοποιήσεως που θά ήταν άποστολή του ανθρώπου να επιδοθει σ' αύτή. Δέν παύω, αντίθετα, να φέρομαι στήν άπολογία της δημιουργίας, της αυθόρμητης δράσεως και αυτό άκόμα και στό ποσοστό που τό κρύσταλλο, έξ όρισμού μή επιδεχόμενο δελτίωση, είναι ή τέλεια έκφρασή της. Τό σπίτι που μένω, ή ζωή μου, ό,τι γράφω: όνειρεύομαι ότι αυτό θά φανεϊ από μακριά όπως εμφανίζονται από κοντά οι κύβοι του όρνυκτου άλατος.

Αύτή ή ευαίσθητη δεσποτεία που έκτείνεται σ' όλα τά πεδία του πνεύματός μου και που ύφίσταται έτσι μέσα σέ μιά κοντινή δέσμη άκτίνες δέν είναι, πιστεύω, πότε-πότε άπόλυτα μοιρασμένη παρά μόνον στίς τέλειες άνθοδέσμες που προσφέρουν άπ' τά δάθη της θάλασσας τά άνθόζωα,

1. Τό σπίτι που μένω, ή ζωή μου, ό,τι γράφω.... (σελ. 16)
Φοτ. Brassai

2. Έκρηκτικό-στερεό... (σελ. 24)
Φωτ. Man Ray

οί άνεμώνες τῆς θάλασσας. Τό ἄψυχο ἀγγίζει ἐδῶ ἀπό τόσο κοντά τό ἔμψυχο ὥστε ἡ φαντασία εἶναι ἐλεύθερη νά παίξει ἀπεριόριστα πάνω σ' αὐτές τίς μορφές πού ἔχουν ἐμφάνιση τελείως γεωλογική, νά ἀναπαραγάγει γι' αὐτές τήν ἐνέργεια πού συνίσταται στήν ἀναγνώριση μιᾶς φωλιᾶς, ἐνός τσαμπιού, πού ἔχουν ἀνασυρθεῖ ἀπό μιᾶ πηγὴ πού ἀπολιθώνει. Μετά τοὺς πύργους τῶν φρουρίων πού στά τρία τέταρτά τους εἶναι ἐρειπωμένοι, οἱ πύργοι τῆς ὀρείας κρυστάλλου μέ τήν οὐράνια κορυφή καί τή βάση ἀπό ὀμίχλη, πού ἀπό ἓνα παράθυρό τους πέφτουν τά μαλλιά τῆς Ἀφροδίτης, γαλάζια καί χρυσά, μετά ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πύργους, λοιπόν, ὅλος ὁ κῆπος: οἱ γιγαντιαῖες ρεζεδᾶ, οἱ λευκάκανθες, πού ὁ μίσχος τους, τά φύλλα τους, τά ἀγκάθια τους εἶναι ἀπό τήν ἴδια τήν οὐσία τῶν λουλουδιῶν, τά ριπίδια ἀπό πάχνη. Ἐάν ὁ τόπος ἀκριβῶς, ὅπου ἡ «φιγούρα» – μέ τήν ἐγγελιανή σημασία τοῦ ὑλικοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀτομικότητος – πέρα ἀπό τόν μαγνητισμό ἀγγίζει τήν πραγματικότητά της, εἶναι κατ' ἐξοχήν τό κρύσταλλο, ὁ τόπος ὅπου χάνει ἰδεατά αὐτή τήν παντοδύναμη πραγματικότητα στά μάτια μου εἶναι τά κοράλλια, ὅσο λίγο κι ἂν τά ἐνσωματώσω πάλι ὅπως πρέπει νά γίνεται στή ζωὴ, μέσα στόν ἐκτυφλωτικόν ἀντικατοπτρισμό τῆς θάλασσας. Ἡ ζωὴ μέσα στή σταθερότητα τῆς διαδικασίας συγκροτήσεως καί καταστροφῆς της δέν μοῦ φαίνεται γιά τό ἀνθρώπινο μάτι νά μπορεῖ νά εἶναι συγκεκριμένα καλύτερα περιφραγμένη παρά ἀνάμεσα στοὺς φράχτες ἀπ' τοὺς γαλάζιους αἰγίθαλους τοῦ ἀραγωνίτη καί τή γέφυρα τῶν θησαυρῶν τοῦ «μεγάλου φράγματος» τῆς Αὐστραλίας.

Μ' αὐτές τίς δύο πρῶτες προϋποθέσεις, πού σ' αὐτές πρέπει νά ἀνταποκρίνεται τό σπασμωδικό κάλλος μέ τή

βαθεία σημασία του ὄρου, θεωρῶ ἀναγκαῖο καί ἐπαρκές νά συνδέσω ἄλλη μιά τρίτη πού ἀφαιρεῖ κάθε χάσμα. Μιά τέτοια ὁμορφιά δέν θά μπορέσει νά ξεπηδήσει παρά ἀπό τό συγκλονιστικό συναίσθημα τοῦ πράγματος πού ἀποκαλύπτεται, ἀπό τήν ὀλοκληρωτική βεβαιότητα, πού παρέχει ἡ εἰσβολή μιᾶς λύσεως πού, σύμφωνα μέ τήν ἴδια τῆς φύση, δέν θά μπορούσε νά φθάσει σέ μᾶς μέσα ἀπό συνηθισμένες λογικές διαδρομές. Σέ παρόμοια περίπτωση, πραγματικά, πρόκειται γιά μιά λύση πού ξεπερνάει τά καθορισμένα, γιά μιά λύση ἀσφαλῶς αὐστηρά προσαρμοσμένη στήν ἀνάγκη καί ἐντούτοις πολύ ἀνώτερη ἀπ' αὐτήν. Ἡ εἰκόνα, ἔτσι ὅπως δημιουργεῖται μέσα στήν αὐτόματη γραφή, ἀποτελέσει γιά μένα πάντοτε ἕνα τέλειο παράδειγμά της. Κατά τόν ἴδιο τρόπο, μπόρεσα νά ἐπιθυμήσω νά δῶ νά συγκροτεῖται ἕνα ἀντικείμενο πολύ εἰδικό, πού στηρίζεται πάνω σέ μιά ὁποιαδήποτε ποιητική ιδιοτροπία. Τό ἀντικείμενο αὐτό, στήν ὕλη του, στή μορφή του, λίγο-πολύ τό ἔβλεπα προκαταβολικά. Ἔτσι, συνέβη νά τό ἀνακαλύψω, μοναδικό πιθανῶς ἀνάμεσα σέ ἄλλα κατασκευασμένα ἀντικείμενα. Κατά πάσαν πιθανότητα ἦταν αὐτό, ἄν καί ἦταν σέ ὅλα διαφορετικό ἀπό τίς προβλέψεις μου. Θά μπορούσε κανεῖς νά πει ὅτι, στήν ἔσχατη ἀπλότητά του, πού δέν εἶχε ἀποκλείσει τή φροντίδα νά ἀνταποκρίνεται στίς πιό σαγηνευτικές ἀπαιτήσεις τοῦ προβλήματος, μ' ἔκανε νά ντρέπομαι γιά τό στοιχειώδη κύκλο τῶν προβλέψεών μου. Σ' αὐτό τό θέμα θά ξαναγυρίσω. Παρά ταῦτα ὅμως ἡ ἡδονή εἶναι ἐδῶ λειτουργία αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἀνομοιότητας πού ὑφίσταται ἀνάμεσα στό προσδοκώμενο ἀντικείμενο καί στό εὔρημα. Αὐτό τό εὔρημα, εἴτε καλλιτεχνικό, εἴτε ἐπιστημονικό, φιλοσοφικό ἢ μ' ὅποια μέτρια χρησιμότητα τό θελήσει κανεῖς, στά μάτια μου ἀφαιρεῖ κάθε ὁμορφιά ἀπό ὅ,τι δέν εἶναι ἐκεῖνο.

Μόνο σέ κείνο μᾶς ἔχει δοθεῖ ἡ χάρη νά ἀναγνωρίζομε τό θαυμαστό κατακάθι τῆς ἡδονῆς. Αὐτή μόνη ἔχει τή δύναμη νά μεγεθύνει τό σύμπαν, νά τό κάνει νά ἐπιστρέφει μερικά στήν ἀδιαφάνειά του, νά μᾶς ἀποκαλύπτει ἐντός του ἐξαιρετικές ἱκανότητες ἀποκρύψεως ἀντίστοιχες μέ τίς ἀναρίθμητες ἀνάγκες τοῦ πνεύματος. Ἡ καθημερινή ζωὴ εἶναι γεμάτη ἐξ ἄλλου ἀπό ἀσήμαντες ἀνακαλύψεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὅπου συχνά κυριαρχεῖ ἕνα στοιχεῖο φαινομενικά ἀναξιόλογο, πολύ πιθανῶς λειτουργία τῆς προσωρινῆς ἀνικανότητος νά καταλάβομε, καί πού μοῦ φαίνονται στή συνέχεια ἀπό τίς λιγότερο ἀξιοπεριφρόνητες. Εἶμαι βαθεία πεπεισμένος ὅτι κάθε ἐρέθισμα πού καταγράφεται μέ τόν πιό ἀκούσιο τρόπο, ὅπως, παραδείγματος χάριν, τῶν λόγων πού προφέρονται στό βρόντο, ἐμπεριέχει τή λύση, συμβολική ἢ ἄλλη, μιᾶς δυσκολίας ὅπου βρισκόμαστε μέ τόν ἑαυτό μας. Δέν ἀπομένει πλέον παρά νά ξέρομε νά προσανατολιστοῦμε μέσα στό δαίδαλο. Τό παράλληλημα τῆς ἐρμηνείας δέν ἀρχίζει παρά ἐκεῖ ὅπου ὁ κακὰ προετοιμασμένος ἄνθρωπος νοιώθει φόβο μέσα σ' αὐτό τό δάσος τῶν ἐνδείξεων. Ἀλλά ὑποστηρίζω ὅτι ἡ προσοχή θά προτιμοῦσε νά πεθάνει μᾶλλον παρά θά δινότανε ἕνα δευτερόλεπτο, γιά ἕνα ὄν, σ' αὐτό πού ὁ πόθος αὐτοῦ τοῦ ὄντος παραμένει ἐξωτερικός.

Αὐτό πού μέ γοητεύει σ' ἕνα τέτοιο τρόπο νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα εἶναι πού ἀτελεύτητα αὐτός ξαναδημιουργεῖ τόν πόθο. Πῶς νά μὴν ἐλπίζει κανεῖς ὅτι θά κάνει νά ξεπηδήσει κατά βούλησιν τό θηρίο μέ τά θαυμάσια μάτια, πῶς νά ὑποφέρει κανεῖς τήν ἰδέα ὅτι, μερικές φορές, γιά πολύ, δέν μπορεῖ νά πιεσθεῖ στήν ὑποχώρησή του; Αὐτό εἶναι ὅλο τό θέμα τῶν *δολωμάτων*. Ἔτσι, γιά νά κάνω νά παρουσιασθεῖ μιά γυναίκα, εἶδα τόν ἑαυτό μου νά ἀνοίγει μιά πόρτα, νά τήν κλείνει, νά τήν ξανα-

νοίγει – όταν είχα διαπιστώσει ότι ήταν ανεπαρκές να χώσω μιά λάμα σ' ένα βιβλίο διαλεγμένο στην τύχη, αφού είχα ζητήσει από μιά γραμμή της αριστερής ή της δεξιάς σελίδας να μέ πληροφορήσει με τρόπο λίγο-πολύ έμμεσο για τίς διαθέσεις της, να μου επιβεβαιώσει την άναμενό-μενη άφιξη της ή τή μή άφιξη της – κατόπιν να ξαναρχίσω να μεταθέτω τά αντικείμενα, ν' αναζητώ μερικά σέ σχέση μέ τά άλλα, να τά κάνω να πιάνουν θέσεις άσυνήθιστες, κτλ. Αυτό ή γυναίκα δέν έρχότανε πάντα αλλά τότε μου φαίνεται ότι αυτό μέ βοηθούσε να καταλάβω γιατί δέν θάρχότανε, μου φαινόταν ότι άποδεχόμουν καλύτερα να μήν έρθει. Άλλες μέρες, όπου τό ζήτημα της άπουσίας, της άκατανίκητης έλλείψεως είχε έπιλυθει, τά χαρτιά, πού τά ρώταγα τελείως έξω από κάθε κανόνα, άν καί σύμφωνα μέ κάποιο προσωπικό κώδικα άμετάβλητο καί άρκετά άκριθή, προσπαθούσα να πάρω για τό παρόν, για τό μέλλον, μιά ιδέα καθαρή για τή τύχη μου ή για τήν άτυχία μου. Για πολλά χρόνια χρησιμοποίησα σ' αυτό τό παιχνίδι τήν ίδια τράπουλα, πού έχει στή ράχη της τό έμβλημα της «Hambourg-America Linie» καί τήν ύπέροχη του ρήση: Mein Feld ist die Welt,¹ πιθανώς έπίσης έπειδή σ' αυτή τήν τράπουλα ή ντάμα πικά είναι πίο όμορφη από τήν ντάμα κούπα. Ό τρόπος πού ρωτάω τά χαρτιά, πού τόν προτιμούσα καί τόν προτιμώ άκόμα, προϋπέθετε σχεδόν βασικά τήν διάταξη των χαρτιών σέ σχήμα σταυρού (στό κέντρο αυτό πού ρωτώ: έγώ, εκείνη, ή άγάπη, ό κίνδυνος, ό θάνατος, τό μυστήριο· πάνω ό,τι αιώρεϊται· άριστερά ό,τι τρομάζει ή βλάπτει· δεξιά ό,τι είναι βέβαιο· κάτω ό,τι στέκεται από κάτω). Η άνυπομονησία μ' έκανε, μπροστά σέ ύπερβολικά πολλές άμφιλεγόμενες

1) Πεδίο μου είναι ό κόσμος. (Σ.τ.μ.)

άπαντήσεις, να καταφύγω πολύ γρήγορα στή μεσολάβηση, σ' αυτή τή φιγούρα, κάποιου κεντρικού αντικειμένου πολύ προσωποποιημένου, όπως γράμματος του άλφαθήτου ή φωτογραφίας, πού μου φάνηκε να επιφέρει άποτελέσματα καλύτερα κατόπιν, έκλεκτικά, του ενός μετά από τ άλλο, των δυό μικρών πολύ άνησυχητικών προσώπων πού εκάλεσα να κατοικήσουν στό σπίτι μου: μις ρίζας μανδραγόρα έλαφρά ξεχοντρισμένης, για μένα, μέ τή μορφή του Αϊνεία πού κουβαλάει τόν πατέρα του, καί του μικρού αγάλματος, σέ άκατέργαστο καουτσούκ, ενός παράξενου όντος, πού άκουγε, μάτωνε στήν παραμικρή γρατσουνιά, όπως μόρρεσα να διαπιστώσω, μ' ένα αίμα πού δέν ξεραϊνότανε, μέ χυμό σκουρόχρωμο, ενός όντος πού μέ συγκινεί ιδιαίτερα άν λάβομε ύπ' όψη πώς δέν γνωρίζω ούτε τήν καταγωγή του ούτε τούς σκοπούς του καί πού σωστά ή λανθασμένα άποφάσισα να τό θεωρώ αντικείμενο για μαγανειές. Άν αναλογισθοΰμε τή θεωρία των πιθανοτήτων καί κάποιο δισταγμό πού έχω να προωθήσω μία παρόμοια μαρτυρία, τίποτα δέν μέ συγκρατεί να δηλώσω ότι αυτό τό τελευταίο αντικείμενο, μέ τή βοήθεια των χαρτιών, δέν μου μίλησε ποτέ για τίποτα άλλο παρά μονάχα για μένα, ότι πάντοτε μέ όδήγησε στό σημείο τό πίο ζωντανό της ζωής μου.

Στίς 10 Άπριλίου 1934, σέ πλήρη «άπόκρυψη» της Άφροδίτης από τή Σελήνη (αυτό τό φαινόμενο δέν έπρόκειτο να έπαναληφθει παρά μιά φορά τό χρόνο), γευμάτιζα σέ ένα μικρό έστιατόριο πού θρίσκεται παρά πολύ άχαρα έγκατεστημένο στήν είσοδο ενός νεκροταφείου. Για να πάει κανείς εκεί, πρέπει να περάσει χωρίς ένθουσιασμό μπροστά από πολλούς πάγκους μέ λουλούδια. Αυτό τή μέρα τό θέαμα, στον τοίχο, ενός ρολογιού χωρίς τό δίσκο του δέν μου φαινότανε καθόλου να δείχνει πολύ καλό

γούστο. Ἄλλά παρατηροῦσα, μὴν ἔχοντας τίποτα καλύ-
τερο νά κάνω, τή γοητευτική ζωὴ αὐτοῦ τοῦ τόπου. Τό
βράδυ τό ἀφεντικό, «πού μαγειρεύει», γυρνάει στό σπίτι
του μέ μοτοσυκλέττα. Οἱ ἐργάτες φαίνεται νά τιμοῦν τό
φαγητό. Ὁ λατζέρης, ἀληθινά πολύ ὁμορφος, πού δείχνει
πολύ ἔξυπνος, μερικές φορές ἀφήνει τό πόστο του γιά νά
συζητήσῃ, μέ τούς ἀγκῶνες ἀκουμπισμένους στόν πάγκο,
πράγματα φαινομενικά σοβαρά μέ τούς πελάτες. Ἡ σερβι-
τόρα εἶναι ἀρκετά ὁμορφη: ποιητική μᾶλλον. Στίς 10
Ἰαπωνίου τό πρωτὶ φοροῦσε, πάνω σέ ἓνα γιαντὸ ἄσπρο μέ
ἀραιές κατακόκκινες βουὲς σέ ἀρμονία μέ τό μαῦρο φό-
ρεμά της, μιά πολύ λεπτή ἀλυσίδα πού συγκρατοῦσε τρεῖς
σταγόνες φωτεινές σάν πέτρες τῆς Σελήνης, σταγόνες
στρογγυλές πού πάνω τους ξεχώριζε στή θάση ἓνα μισο-
φέγγαρο ἀπ' τὴν ἴδια οὐσία, δεμένο ὁμοια. Ἐκτιμοῦσα γι'
ἄλλη μιά φορά, ἄπειρα, τὴ σύμπτωση αὐτοῦ τοῦ κοσμήμα-
τος κι αὐτῆς τῆς ἐκλείψεως. Ὅπως ζητοῦσα νά τοποθε-
τήσω αὐτὴ τὴ νέα γυναίκα, σ' αὐτὴ τὴν περίσταση τὴν
τόσο καλά ἐμπνευσμένη, ξαφνικά ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ
λατζέρη: «Ἐδῶ, Νεράιδα!»¹ καὶ ἡ φίνα ἀπάντηση, παιδι-
κὴ, μόλις ψιθυρισμένη, τέλεια: «Ἄ ναι, ἐδῶ τό κάνουν
αὐτό, τρῶνε»². Ὑπάρχει πιό συγκινητικὴ σκηνή; Αὐτό τό
ἀναρωτιόμουν ἀκόμα τό βράδυ, ἀκούγοντας τούς καλλι-
τέχνες τοῦ Théâtre de l'Atelier νά σκοτώνουν ἓνα ἔργο
τοῦ John Ford.

Τό σπασμωδικό κάλλος θά εἶναι ἐρωτικό-θολό, ἐκρη-
κτικό-στερεό, μαγικό-περιστασιακό ἢ δέν θά εἶναι.

1) «Ici, l' Ondine». (Σ.τ.μ.)

2) «Ah oui, on le fait ici, l' on dine». Ὁ συγγραφέας λογοπαί-
κτει μέ τὰ l' Ondine καὶ l' on dine. (Σ.τ.μ.)

II

«Μπορεῖτε νά πεῖτε ποιὰ ὑπῆρξε ἡ κεφαλαιώδης συνάν-
τηση τῆς ζωῆς σας; – Μέχρι ποιοῦ σημείου αὐτὴ ἢ συνάν-
τηση σᾶς ἔδωσε, σᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση τοῦ τυχαίου; Τοῦ
ἀναγκαίου;»

*Μ' αὐτούς τούς ὄρους ὁ Paul Éluard καὶ ἐγὼ ἐγκαινιά-
ζαμε κάποτε μιά ἔρευνα πού τό περιοδικό Minotaure δη-
μοσίευσε τὰ ἀποτελέσματά της. Ὅταν ἐπρόκειτο νά δημο-
σιεύσω τὰ ἀποτελέσματα πού εἶχαμε, αἰσθανόμενον τὴν
ἀνάγκη νά ὀρίσω τό νόημα τῶν δύο ἐρωτημάτων καὶ ταυ-
τόχρονα νά ἐκφέρω στό σύνολο τῶν γνωμῶν πού ἔχουν
ἐκφρασθεῖ συμπεράσματα προσωρινά:*

Ἐάν, ἔγραφα, ἡ ὑποδοχὴ πού ἔγινε σ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα
(ἐκατόν σαράντα ἀπαντήσεις γιά περίπου τριακόσια δια-
νεμημένα ἐρωτηματολόγια) μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ποσο-
στιαῖα πολύ ἱκανοποιητικὴ, θά ἦταν κατάχρηση νά ὑπο-
στηρίξει κανεὶς ὅτι ὅλοι οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ πραγμα-
τοποιήθηκαν καὶ ὅτι εἰδικὰ ἢ ἰδέα τῆς συναντήσεως δια-
φέρει λαμπρὰ διαφωτισμένη. Ἐν τούτοις, ἡ ἴδια ἢ φύση τῶν
ἐκτιμήσεων πού ἔφθασαν ὡς ἐμᾶς, ἡ ἐκδηλῆ ἀνεπάρκεια
τοῦ μεγαλύτερου ἀριθμοῦ ἀνάμεσα τους καὶ ὁ χαρακτήρας
λίγο-πολύ ἐπιφυλακτικὸς ἢ ἐπαμφοτερίζων ἑνὸς μεγάλου

ἀριθμοῦ ἀπ' αὐτές, πού δέν εἶναι ἀπλά και καθαρά ἀστο-
χες, μᾶς ἰσχυροποιοῦν τή σκέψη ὅτι μποροῦσε νά ὑπάρχει,
σ' ἓνα τέτοιο σημεῖο, πρόσχημα γιά μιᾶ ἐνδιαφέρουσα δυ-
θρομέτρηση τῆς σύγχρονης σκέψης. Τήν ἀηδία πού προκύ-
πτει ἀπό μιᾶ συνεχή και κάπως προσεκτική ἀνάγνωση
τῶν ἀπαντήσεων πού πήραμε – ἀπό ὅπου ἀποσπῶνται μ'
ὄλα ταῦτα διάφορες μαρτυρίες πολύ δυνατές και πού τίς
διατρέχουν σύντομες ἀκτίνες φωτός – δέν τή θεωροῦμε
ἀποκαλυπτική μιᾶς ἀνησυχίας πού τό νόημά της εἶναι
πολύ πιό εὐρύ ἀπό ὅ,τι μᾶς ἔχουν ἀφήσει νά τό ἐννοή-
σομε διά μέσου ἐκείνων πού μᾶς ἀπάντησαν. Αὐτή ἡ ἀνη-
συχία μεταφράζει, πράγματι, κατά πάσαν πιθανότητα, τήν
τωρινή σύγχυση, τόν παροξυσμό τῆς λογικῆς σκέψης πού
ἔχει καταλήξει νά ἐρμηνεύεται μέ τό γεγονός ὅτι ἡ τάξη, ὁ
σκοπός κτλ. στή φύση δέν συγχέονται ἀντικειμενικά μ'
αὐτό πού εἶναι μέσα στό ἀνθρώπινο πνεῦμα, συμβαίνει ἐν
τούτοις ἡ φυσική ἀναγκαιότητα νά συμφωνεῖ μέ τήν ἀν-
θρώπινη ἀναγκαιότητα μέ τρόπο πολύ παράδοξο και συν-
ταρακτικό, ὥστε οἱ δύο ὀρισμοί νά καταντοῦν δυσδιάκρι-
τοι. Ὅπως ἡ τύχη ὀρίστηκε σάν «σύμπτωση μιᾶς ἀναγκαι-
ότητας ἐξωτερικῆς και μιᾶς σκοπιμότητας ἐσωτερικῆς»,
πρέπει νά ξέρομε ἐάν ἓνα κάποιο εἶδος «συναντήσεως» –
ἐδῶ ἡ κεφαλαιώδης συνάντηση, δηλαδή ἐξ ὀρισμοῦ ἡ
συνάντηση ἡ ὑποκειμενικοποιημένη σέ ἔσχατο βαθμό –
μπορεῖ νά ἀντιμετωπισθεῖ κάτω ἀπ' τό πρίσμα τῆς τύχης
χωρίς αὐτό νά ἐπισύρει ἀμέσως αἴτημα ἀρχῆς. Τέτοια
ἦταν ἡ πιό αἰχμαλωτιστική ἀπό τίς παγίδες πού στήθηκαν
στό ἐσωτερικό τοῦ ἐρωτηματολογίου μας. Τό ἐλάχιστο πού
μποροῦμε νά ποῦμε εἶναι ὅτι πολύ σπάνια μπόρεσαν νά
τό ἀποφύγουν.

Ἄλλά μόλις ὑπῆρχε ἐκ μέρους μας ἡ πονηριά νά ὑπο-
λογίζομε νά πάρομε ἀπό καθένα ἀπό ἐκείνους πού τό

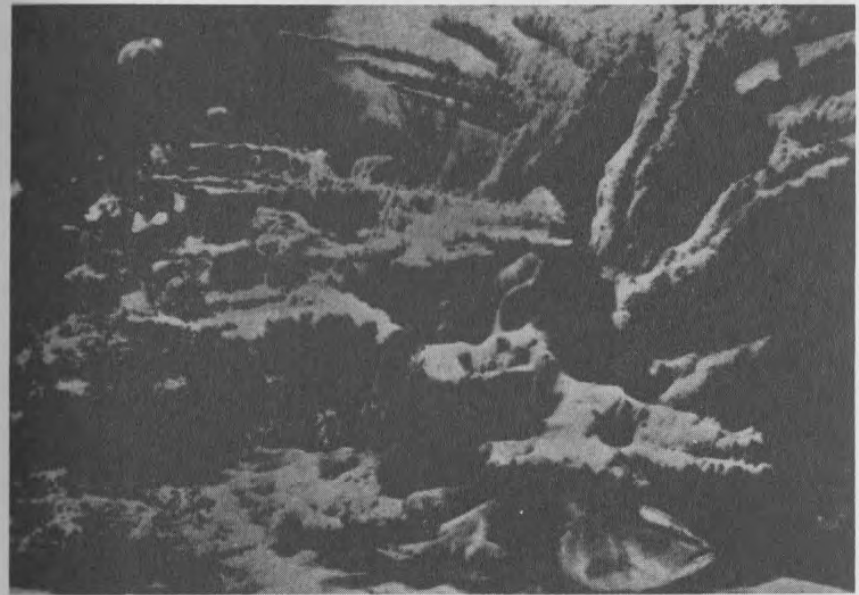
ἐπιζητούσαμε μιᾶν ἀπάντηση ἐξαιρετικά εὐγενική μέ τήν
ἀπότομη, χωρίς κίνητρο, ἐπίκληση στήν ἀνάμνηση πού τοῦ
εἶναι ἡ πιό ἀγαπητή. Ξέραμε μ' αὐτό τόν τρόπο νά ἐν-
θαρρύνομε μιᾶ ἀπόλυτη ἀνάγκη γιά ἐκμυστηρεύσεις και
ἐπιφυλάξεις, πού ἡ ἱκανοποίησή τους δέν μποροῦσε νά μή
τήν παρασύρει, ἀπό καλή ἢ κακή διάθεση, σ' ἓνα ὑπό-
λειμμα φιλοσοφικῆς συζητήσεως. Ἡ πρώτη μας ἐρώτηση
ἔτεινε βασικά νά κινητοποιήσει στό συναισθηματικό πεδίο
ἓνα ἀριθμό πνευμάτων πού ἡ δεύτερη ἐρώτησή μας
ἔπρεπε νά ἔχει τήν ιδιότητα νά τά κάμει νά ξαναπέσουν
στό πεδίο τῆς καθολικῆς ἀντικειμενικότητας και τῆς πιό
μεγάλης ἀνιδιοτέλειας, και σ' αὐτό ὀφείλεται ἡ λακωνικό-
τητα τῶν δύο φράσεων. Ἄν τό θέλετε, ἡμαστέ διατεθειμέ-
νοι, μ' αὐτό τό εἶδος τῆς διατυπώσεως, νά ἐπεκτείνομε
στό διανοητικό ἐπίπεδο τή μέθοδο τοῦ σκωτσέζικου
ντοῦς.¹ Ἡ ἀντίδραση πού περιμέναμε ἀπ' αὐτό δέν μᾶς
ἀπογοήτευσε καθόλου: ἡ μιᾶ ἀπό τίς ἐρωτήσεις αὐτές
πραγματικά φάνηκε ἱκανή, σέ ἀρκετές περιπτώσεις, νά
ἀποκλείσει μιᾶν ἄλλη, μιᾶ και ἡ εὐαισθησία πέραναγε
μπροστά ἀπό τήν αὐστηρότητα κι ἄλλοτε τήν ἀκολουθοῦ-
σε, και μιᾶ τέτοια ἢ ἄλλη ἀποχή παρουσιάζει ἤδη μιᾶν
ἀξία χαρακτηριστική. Ἐν τούτοις τό πρόβλημα πού θέτα-
με, ἐπειδή τό ξυπνούσαμε ἀπό τήν ἀφηρημένη ζωή ποῦχε
στά δάθη τῶν βιβλίων, βρισκόταν ἔτσι γεμάτο πάθος.

Χωρίς τή βλάβη πού ἐπιφέρει ἓνας σκόπελος παρῶν σέ
κάθε ἔρευνα, δηλαδή ὅτι συμμετέχουν σχεδόν ἀποκλει-
στικά ἐπαγγελματίες συγγραφεῖς και μερικοί καλλιτέχνες,
πράγμα πού εἶναι φυσικό νά τοῦ ἀφαιρέσει κάθε στατι-
στικό ἐνδιαφέρον, μόλις μπεῖ σέ συζήτηση ἓνα θέμα σάν
κι αὐτό πού μᾶς ἀπασχολεῖ, πρέπει νά ἀναγνωρίσομε ὅτι

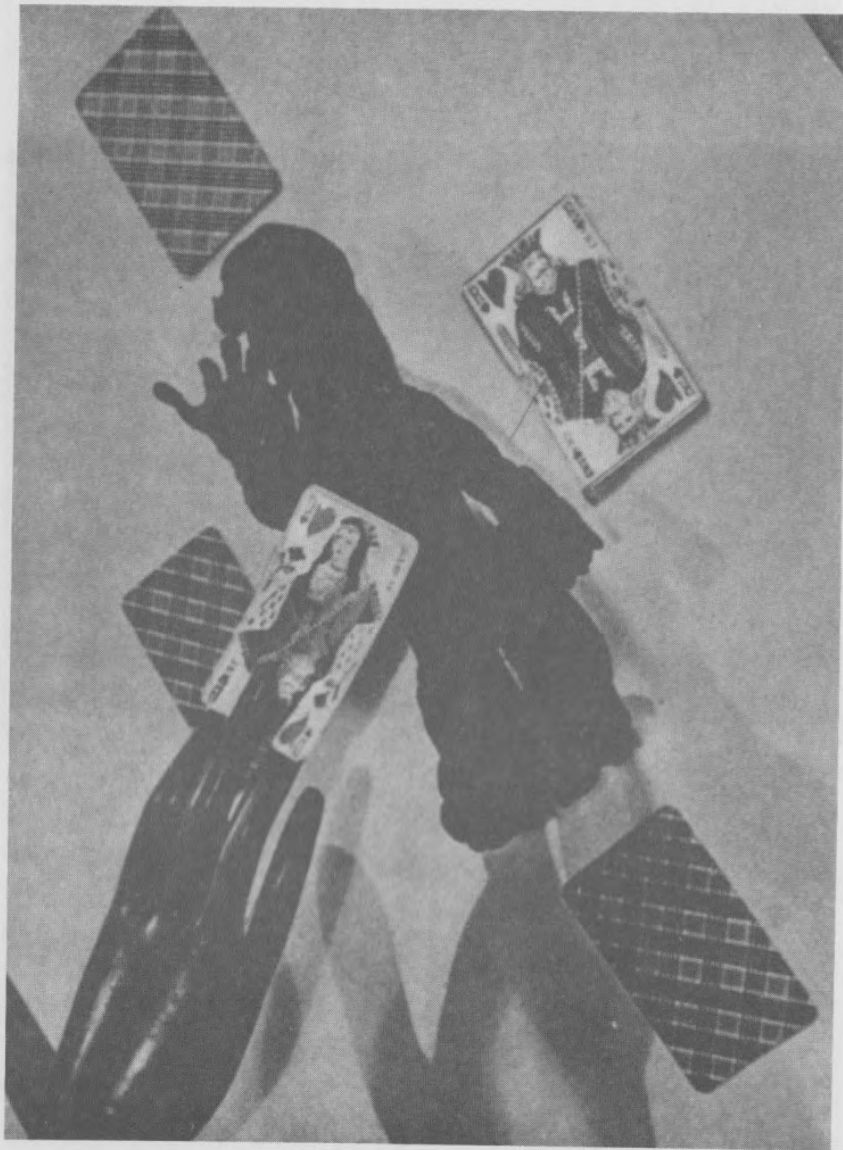
1) Ψυχρό και θερμό ντοῦς ἐναλλασσόμενα. (Σ.τ.μ.)

ἡ μεθοδολογική ἀρχή τῆς παρεμβάσεώς μας ἐπέβαλλε μερικούς κινδύνους. Πολύ συγκεκριμένα, ὁ φόβος πού εἶχαμε ὅτι θά παραλύσομε σημαντικό ἀριθμό συνομιλητῶν μας ἐπιζητώντας νά συνομολογήσομε μαζί τους κάποια ἀκριδὴ παραδοχή τῶν λέξεων «ἀναγκαῖο» καί «τυχαῖο» πού ἦταν ἡ δική μας (πράγμα πού θά μᾶς ἀνάγκαζε νά δικαιώσομε καί, γιά τόν ἴδιο λόγο, νά ὑποστηρίξομε τή σύλληψή μας) δέν μπορούσε παρά νά συντηρήσει μιὰ κάποια ἀμφισημία. Αὐτή ἡ ἀμφισημία, ἴσως τήν ἔχομε ὑποτιμήσει ἐντούτοις ἐπειδή μερικοί ἀπό τοὺς ἀλληλογράφους μας πίστεψαν ὅτι μπορούσαν νά συναγάγουν τήν «ἀναγκαιότητα» ἀπὸ τήν συνάντηση «κεφαλαιώδους» χαρακτήρος πού τῆς εἶχε ἀποδοθεῖ ὑποθετικά, ἐνῶ δέν εἶχαμε καθόλου ὑπ' ὄψῃ μας αὐτὴ τήν τελείως πραγματιστικὴ ἀναγκαιότητα, πού ἡ ἀμφισβήτησή της στηρίζεται σέ μιὰ ἐξυπνάδα ὑψηλοῦ γούστου.

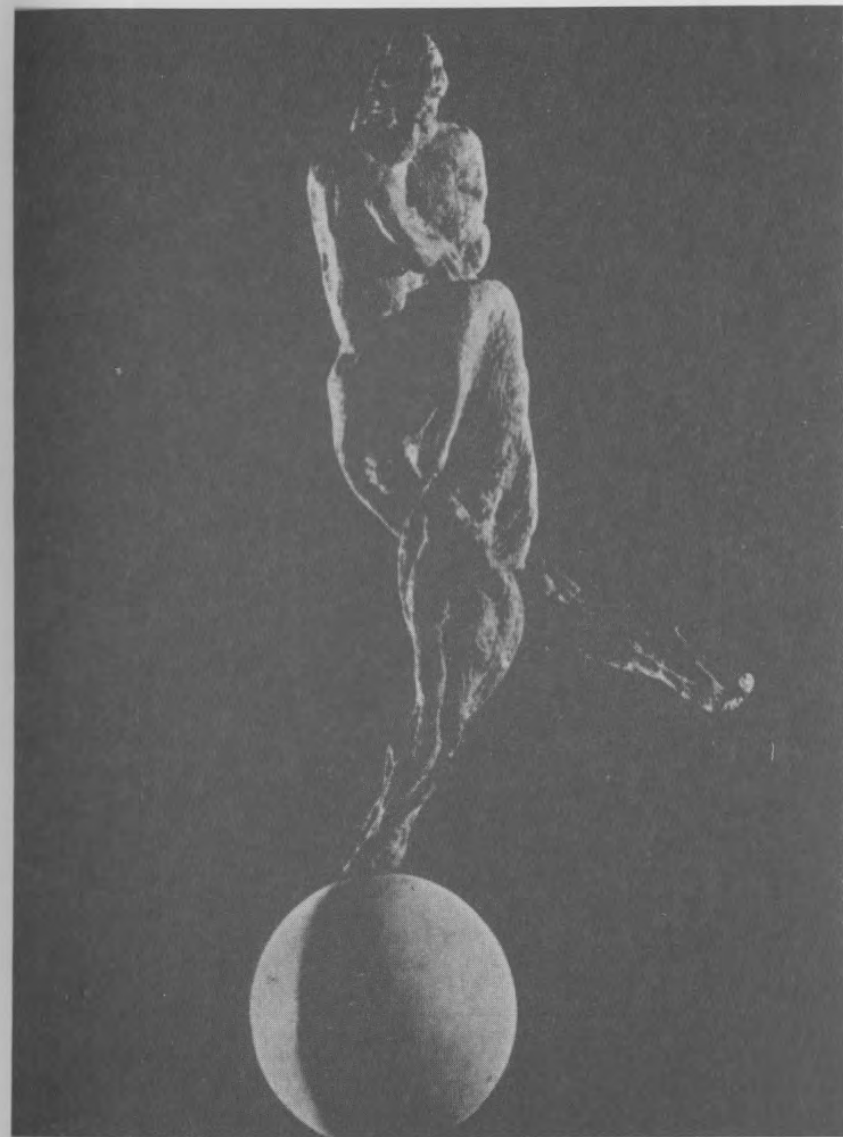
Εἶχαμε τήν πρόθεση νά τοποθετήσομε τὴ συζήτηση αἰσθητὰ πιό ψηλά καί, γιά νά τὰ ποῦμε ὅλα, στό κέντρο αὐτοῦ τοῦ δισταγμοῦ πού καταλαμβάνει τό πνεῦμα ὅταν ζητᾶ νά ὀρίσει τό «τυχαῖο». Προηγουμένως, εἶχαμε θεωρήσει τήν ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς ιδέας ὡς ἐμᾶς ἀρκετὰ ἀργή, γιά νά ξεκινήσομε ἀπὸ τήν ἀρχαία ιδέα, πού ἔβλεπε σ' αὐτὴ μιὰ «αἰτία συμπτωματικὴ ἀπὸ ἀποτελέσματα ἐξαιρετικά ἢ δευτερεύοντα, πού ἐμφανίζεται σάν σκοπιμότητα» (Ἀριστοτέλης), νά περάσομε ἀπὸ μιάν ἄλλη ἐνός «γεγονότος πού συμβαίνει ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ ἢ ἀπὸ τὴ συνάντηση φαινομένων πού ἀνήκουν σέ σειρές ἀνεξάρτητες μέσα στὴν τάξη τῆς αἰτιότητας» (Cournot), ἀπὸ μιάν ἄλλη ἐνός «γεγονότος αὐστηρὰ καθορισμένου, ἀλλὰ τέτοιου ὥστε μιὰ διαφορὰ ἰδιαίτερα μικρὴ στίς αἰτίες της θά προξενούσε μιὰ διαφορὰ ἀξιόλογη στὰ ἀποτελέσματα» (Poincaré) καί νά καταλήξομε σέ μιάν ἄλλη τῶν μοντέρνων ὑλιστῶν, πού

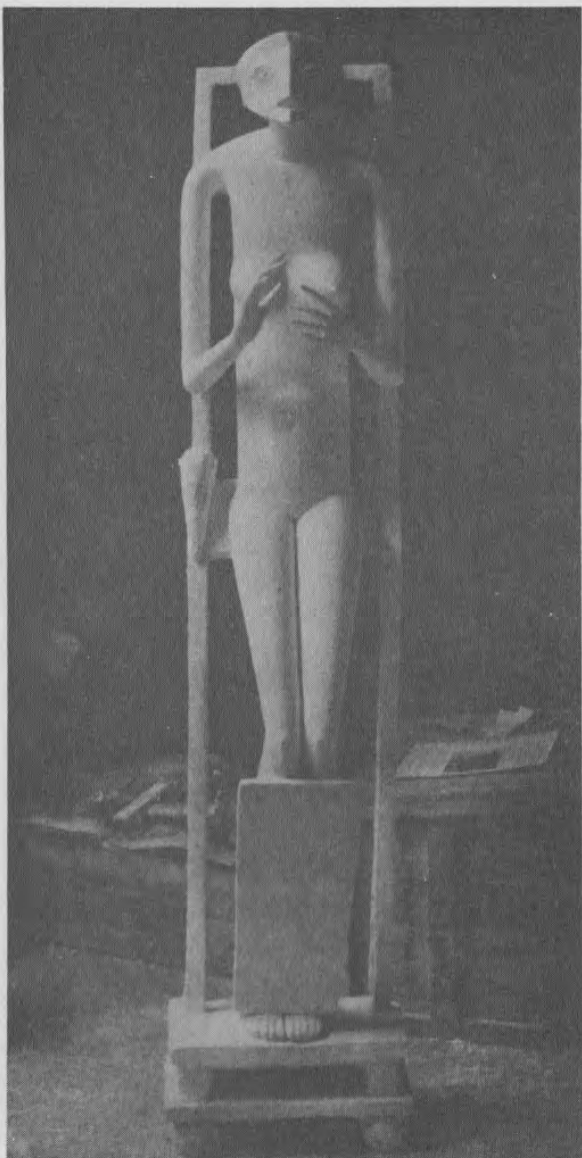
3. Ἡ γέφυρα τῶν θησαυρῶν τοῦ
«μεγάλου φράγματος» τῆς Αὐστραλίας... (σελ. 19)
Φωτ. Ν.Υ.Τ.

4. 'Εγώ, εκείνη... (σελ. 22)
Φωτ. Man Ray

5. 'Ο Αινείας πού κουβαλάει τόν πατέρα του...(σελ. 23)
Φωτ. Man Ray

6. Δέν ξπαυα νά ενδιαφέρομαι
για τήν πρόοδο αὐτοῦ τοῦ ἀγάλματος... (σελ. 38)
Φωτ. Dora Mar

σύμφωνα μ' αὐτήν ἡ τύχη θά ἦταν ἡ μορφή ἐκδηλώσεως τῆς ἐξωτερικῆς ἀναγκαιότητας πού ἀνοίγει δρόμο στό ἀνθρώπινο ἀσυνείδητο (γιά νά προσπαθήσουμε τολμηρά νά ἐρμηνεύσουμε καί νά συνδιαλλάξουμε σ' αὐτό τό σημεῖο τόν Engels καί τόν Freud). Εἶναι ἀρκετό νά ποῦμε ὅτι ἡ ἐρώτησή μας δέν εἶχε νόημα παρά μόνο ὅσο μπορούσαμε νά ἀποδώσουμε σέ μᾶς τήν πρόθεση νά τονίσουμε τήν ὑπεράντικειμενική πλευρά (πού μόνη ἀνταποκρίνεται στήν ἀποδοχή τῆς πραγματικότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου) πού τείνει, ἱστορικά, νά πάρει τόν ὄρισμό τῆς τύχης.

Ἐπρόκειτο γιά μᾶς νά ξέρομε ἐάν μία συνάντηση, πού ἐπιλέγομε μέσα στίς ἀναμνήσεις μας ἀνάμεσα ἀπ' ὅλες καί πού, στή συνέχεια, οἱ περιστάσεις της ἀποκτοῦν, στό φῶς τοῦ συναισθήματος, ἕνα χαρακτηριστικό ἀνάγλυφο, εἶχε, γι' αὐτόν πού θᾶθελε νά τήν ἀναφέρει καλά μέ λεπτομέρειες, ἀπ' ἀρχῆς τό σημάδι τοῦ αὐθόρμητου, τοῦ ἀπροσδιόριστου ἢ ἀκόμα τοῦ ἀπίθανου, καί, ἂν ὑπῆρχε περίπτωση, μέ ποιόν τρόπο ἔγινε στή συνέχεια ὁ περιορισμός αὐτῶν τῶν δεδομένων. Στηριζόμαστε σ' ὅλες τίς παρατηρήσεις, ἀκόμη καί τίς πιό πρόχειρες, ἀκόμα φαινομενικά παράλογες, πού θά μπορούσαν νά εἶχαν γίνει πάνω στή συνδρομή τῶν περιστάσεων πού προεξήρχαν σέ μία τέτοια συνάντηση γιά νά κάνομε νά προβάλλει ὅτι αὐτή ἡ συνδρομή δέν εἶναι καθόλου ἀνεξιχνίαστη καί νά κάνει ἐκδηλους τούς δεσμούς ἐξαρτήσεως πού ἐνώνουν τίς δύο αἰτιώδεις σειρές (φυσική καί ἀνθρώπινη), δεσμοί λεπτοί, φευγαλέοι, ἀνησυχητικοί στήν παρούσα κατάσταση τῆς γνώσεως, ἀλλά πού, στά βήματα τά πιό ἀβέβαια τοῦ ἀνθρώπου, κάνουν μερικές φορές νά ξεπηδοῦν ζωηρές λάμπες.

Κάπως αναδρομικά θά προσθέσω ότι, χωρίς αμφιβολία, δέν θά μπορούσε νά ακουσθεῖ τίποτε καλύτερο ἀπό μιὰ δημόσια συζήτηση σέ παρόμοιο θέμα. Τό «μαγικό-περιστασιακό», πού ἐπρόκειτο ἐδῶ νά τό δοκιμάσουμε σέ ἔκταση καί νά τό κάνομε νά συνειδητοποιήσει ἀντικειμενικά τόν ἑαυτό του, δέν μπορεῖ, ἐξ ὀρισμοῦ, νά ἐκδηλωθεῖ παρά μονάχα εὐνοώντας μιάν ἀνάλυση αὐστηρή καί βαθειά τῶν *περιστάσεων* τοῦ παιχιδιοῦ ἀπ' ὅπου προῆλθε. Ἄς μή λησμονοῦμε ὅτι πρόκειται γιά τό βαθμό ἀξιοπιστίας ἑνός συμβάντος ἢ ἑνός συνόλου συμβάντων πού φαίνονται λίγο-πολύ σά θαύματα. Καταλαβαίνει κανείς ὅτι οἱ διαστάσεις μιᾶς τέτοιας ἀναλύσεως ξεπερνοῦν τά πλαίσια μιᾶς ἀπαντήσεως σέ μιὰ ἔρευνα. Ἴσως γι' αὐτό ἦταν, ἀπό τή μεριά μας, ἀστόχαστο νά ἐπιμένομε στό βασικό χαρακτήρα τῆς συναντήσεως, πράγμα πού ἔπρεπε νάχει σά συνέπεια νά τήν ὀπλίσει μ' ἕνα συγκινησιακό συντελεστή ἄσχετο μέ τό πραγματικό πρόβλημα καί λίγο-πολύ δλαπτικό γιά τήν κατανόηση αὐτῶν τῶν δεδομένων. Σ' ὅλο τό βιβλίο εἶχα τήν ἄνεση νά διακριθῶσω τό χαρακτήρα πού πῆρε στά μάτια μου μιὰ τέτοια συνάντηση. Πιστεύω ὅτι δέν μπόρεσα νά τό κάνω παρά μονάχα ἐπειδή ἤθελα νά προσαρμοσθῶ προοδευτικά σ' αὐτό τό φῶς τῆς ἀνωμαλίας πού ἴχνος του ἔχουν τά προηγούμενα ἔργα μου. Ἡ πιό διαρκῆς φιλοδοξία μου θά εἶναι νά ἀπαλλάξω αὐτό τόν ἄγνωστο ἀπό μερικά γεγονότα πού ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται καί τά πιό ταπεινά ἀλλά καί τά πιό σημαντικά τῆς ζωῆς μου. Νομίζω ὅτι μπόρεσα νά πετύχω νά θεμελιώσω ὅτι καί τά πρῶτα καί τά ἄλλα ἀποδέχονται ἕνα κοινό παρονομαστή πού ἐδράζεται στό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καί πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τόν *πόθο* του. Σέ τίποτα δέν ἀφοσιώθηκα τόσο ὅσο στό νά δείξω ποιές προφυλάξεις καί ποιές πανουργίες ὁ πόθος, στήν ἀναζή-

τηση τοῦ ἀντικειμένου του, φέρνει γιά νά πλαγιοδρομεῖ σέ νερά προ-συνειδητά, καί, σάν ἀποκαλύψει αὐτό τό ἀντικείμενο, ποιὰ μέσα, πού μᾶς ἐκπλήσσουν μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, διαθέτει γιά νά τό κάνει νά τό γνωρίσει ἢ συνείδηση.

III

Τήν ώρα τῆς ἀνακαλύψεως, ἀπό τή στιγμή πού γιά τούς πρώτους θαλασσοπόρους φάνηκε μιά νέα γῆ ὡς τή στιγμή πού πάτησαν τό πόδι τους στήν ἀκρογιαλιά, ἀπ' τή στιγμή πού κάποιος σοφός μπόρεσε νά πεισθεῖ ὅτι μόλις πρὶν ἀπό λίγο ὑπῆρξε μάρτυρας ἐνός φαινομένου πού τοῦ ἦταν ἄγνωστο ὡς τή στιγμή πού ἄρχισε νά μετράει τή σημασία τῆς παρατηρήσεώς του – ἀφοῦ κάθε συναίσθημα διάρκειας καταργηθεῖ μέσα στή μέθη τῆς τύχης – ἕνα πολύ λεπτό πύρινο πινέλο ἀπελευθερώνει ἢ συμπληρώνει ὅπως τίποτα ἄλλο τό νόημα τῆς ζωῆς. Στήν ἀναδημιουργία αὐτῆς τῆς ἰδιαζούσης καταστάσεως τοῦ πνεύματος πάντοτε ἀπέβλεψε ὁ ὑπερρεαλισμός, πού περιφρόνησε σέ τελευταία ἀνάλυση καί τή λεία καί τή σκιά¹, γι' αὐτό πού δέν εἶναι πιά σκιά καί δέν εἶναι ἀκόμα λεία: ἡ σκιά καί ἡ λεία ἔχουν λειώσει μέσα σέ μιά μοναδική ἀστραπή. Ὁ σκοπός εἶναι νά μὴν ἀφήσεις, πίσω σου, νά χορταριάσουν οἱ δρόμοι τοῦ πόθου. Τίποτα δέν κρατάει λιγώτερο, στήν τέχνη, στίς ἐπιστῆμες, ἀπό αὐτή τή θέληση γιά δεσμεύσεις, λεηλασία, συγκομιδή. Στά κομμάτια κάθε ὑποδούλωση,

1) ...dédaignant... la proie et l' ombre. Ἐδῶ ὑπόκειται ἡ γαλλική παροιμία Lacher la proie pour l' ombre. Ἀφήνω κάτι τό βέβαιο γιά νά κυνηγήσω μίαν ἀπατηλή ψευδαίσθηση. (Σ.τ.μ.)

ἀκόμα κι ἂν ὑπακούει στήν παγκόσμια χρησιμότητα, ἀκόμα κι ἂν ἦταν μέσα στούς κήπους μέ τά πολύτιμα πετράδια τοῦ Μοντεζούμα! Ἀκόμα καί σήμερα δέν περιμένω τίποτα παρὰ ἀπό τήν ὑπευθυνότητά μου καί μόνο, παρὰ μόνο ἀπ' αὐτή τή δίψα νά πλανιέμαι στή συνάντηση τοῦ παντός, πού εἶμαι βέβαιος πῶς αὐτό μέ κρατάει σέ μυστηριώδη ἐπαφή μέ ἄλλα διαθέσιμα ὄντα, σάν νά εἶχαμε κληθεῖ νά συγκεντρωθοῦμε ξαφνικά. Θά ἤθελα ἡ ζωή μου νά μὴν ἀφήσει πίσω της ἄλλο ψίθυρο παρὰ τόν ψίθυρο τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ φρουροῦ, ἐνός τραγουδιοῦ γιά νά σκοτώσει κανεῖς τήν ώρα του. Ἀνεξάρτητα μ' ὅ,τι συμβαίνει, δέν συμβαίνει, ἡ ἀναμονή εἶναι ὑπέροχη.

Γι' αὐτό τό θέμα εἶχα φιλοκουβεντιάσει τήν παραμονή καί τήν προπαραμονή μέ τόν Alberto Giacometti ὅταν μιά ὡραία μέρα τήν ἀνοιξη τοῦ 1934 μᾶς πρότεινε νά σύρουμε τά δῆματά μας κατά τό «Marché aux puces»¹ πού γι' αὐτό ἔγινε λόγος στή *Nadja* (δέν θά σκάσω γι' αὐτή τήν ἐπανάληψη τοῦ σκηνικοῦ, πού τήν συγχωρεῖ ἡ βαθειά καί σταθερή μεταμόρφωση αὐτοῦ τοῦ τόπου). Ὁ Giacometti τήν ἐποχή αὐτή ἐργαζότανε γιά νά κατασκευάσει τή γυναικεία μορφή πού θά δεῖ κανεῖς νά δημοσιεύεται στή σελ. 32 αὐτοῦ τοῦ βιβλίου καί αὐτή ἡ μορφή, ἂν καί τοῦ παρουσιάσθηκε πολύ καθαρά ἀρκετές βδομάδες πρὶν καί εἶχε πάρει μορφή στό γύψο σέ μερικές ὥρες, τήν ώρα πού γινότανε πραγματικότητα εἶχε ὑποστῆ μερικές παραλλαγές. Ἐνῶ ἡ κίνηση τῶν χειρῶν καί ἡ στήριξη τῶν κνημῶν πάνω στή μικρὴ τάβλα ἐμφανῶς δέν εἶχαν ποτέ ἐπιτρέψει τόν παραμιχρό δισταγμό· τά μάτια, τό δεξιό εἶχε παρα-

1) Παζάρι τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου πουλιοῦνται παλιά ἀντικείμενα, κάτι σάν τό Μοναστηράκι. (Σ.τ.μ.)

σταθεῖ μέ μιὰ ρόδα ἀκέραια, τό ἀριστερό μέ μιὰ ρόδα σπασμένη, ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν χωρίς μεταβολή μέσα ἀπό τίς διαδοχικές καταστάσεις τοῦ προσώπου, τό μήκος τῶν βραχιόνων, ἀπ' ὅπου ἦταν ἐξηρητημένη ἡ σχέση τῶν χειρῶν μέ τούς μαστούς, ἡ κόψη τοῦ προσώπου δέν εἶχαν καθόλου σταματήσει. Δέν ἔπαυα νά ἐνδιαφέρομαι γιά τήν πρόοδο αὐτοῦ τοῦ ἀγάλματος, πού εὐθύς ἀμέσως τό πῆρα γιά τήν ἴδια τήν ἀναθυμίαση τῆς ἐπιθυμίας νά ἀγαπᾶς καί νά ἀγαπιέσαι ἐνῶ ἀναζητᾶς τό ἀληθινό ἀνθρώπινο ἀντικείμενο καί μέσα στήν ὀδυνηρή του ἄγνοια. "Ὅσο δέν εἶχε ἔρθει ἀπόλυτα στό φῶς ἡ ἴδια ἡ ἀδυναμία του, ἡ ἐγκλειόμενη τάση, ἡ πλευρά πού ταυτόχρονα εἶναι τελείως παγιδευμένη καί χρωστάει χάρη σ' ἐκεῖνο, πού μ' αὐτό μέ εἶχε συγκινήσει τόσο ζωηρά ἡ ὄψη αὐτοῦ τοῦ χαριτωμένου πλάσματος μέ ἄφηναν νά φοβᾶμαι τόν καιρό ἐκεῖνο ὅτι κάθε γυναικεία παρέμβαση στή ζωή τότε τοῦ Giacometti θά μπορούσε νά τό βλάψει. Τίποτα πιό θεμελιωμένο ἀπ' αὐτό τό φόβο ἐάν σκεφτοῦμε ὅτι μιὰ τέτοια παρέμβαση, περαστική, ἐπέφερε μιὰ μέρα ἕνα ἀπενκταῖο χαμήλωμα τῶν χειρῶν, δικαιολογημένο συνειδητά ἀπό τή φροντίδα νά ἀποκαλύψει τούς μαστούς καί πού εἶχε, γιά μεγάλη μου ἐκπλήξη, συνέπεια τήν ἐξαφάνιση τοῦ ἀόρατου ἀλλά παρόντος ἀντικειμένου πού πάνω σ' αὐτό κεντράζεται τό ἐνδιαφέρον τῆς μορφῆς καί αὐτά τά χέρια τό κρατοῦν ἢ τό συγκρατοῦν. Μέ λίγες ἐλαφρές διορθώσεις, τήν ἄλλη μέρα, ξαναμπήκαν στήν πραγματική τους θέση. Ἐντούτοις τό κεφάλι, ἄν καί περιγράφεται μέσα στίς μεγάλες γραμμές του, ὀρίζεται στό γενικό του χαρακτήρα, σχεδόν μόνο εἶχε κάτι ἀπό τή συναισθηματική ἀπροσδιοριστία ἀπ' ὅπου ἐξακολουθῶ νά πιστεύω πῶς ἀνάβρυσε τό ἔργο. Παρ' ὅλον ὅτι εἶχε ὑποταχθεῖ σέ μερικά ἀπαράγραπτα δεδομένα – φαρμακερό, ἐκπληκτο καί τρυφερό –

ἀντιστεκόταν καθαρά στήν ἐξατομίκευση, αὐτή ἡ ἀντίσταση, ὅπως καί ἡ ἀντίσταση τῶν μαστῶν στήν τελική ἀπόδοση τῶν λεπτομερειῶν, εἶχε σάν ὁμολογημένη αἰτία διάφορα πλαστικά προσχήματα. Παρά ταῦτα τό πρόσωπο, τόσο καθαρό, τόσο ἀδιαφιλονίκητο σήμερα ἀργοῦσε ἀρκετά νά ἀφυπνισθεῖ ἀπό τό κρύσταλλο τῶν σχεδίων του ὥστε μπορούσαμε νά διερωτηθοῦμε ἄν θά δώσει ποτέ τήν ἔκφρασή του, αὐτή τήν ἔκφραση πού μόνο ἀπ' αὐτή θά μπορούσε νά ὀλοκληρώσει τήν ἐνότητα τοῦ φυσικοῦ καί τοῦ ὑπερφυσικοῦ πού θά ἐπέτρεπε στόν καλλιτέχνη νά περάσει σέ ἄλλο πράγμα. Ἐλεγε ἐδῶ μιὰ ἐμπιστοσύνη στήν πραγματικότητα, ἕνα σημεῖο στηρίζεως πάνω στόν κόσμο τῶν ἀπτῶν ἀντικειμένων. Ἐλεγε αὐτός ὁ συγκριτικός ὄρος καί μάλιστα μακρινός πού προσφέρει ξαφνικά τή βεβαιότητα.

Τά ἀντικείμενα πού, ἀνάμεσα στήν ἀηδία μερικῶν καί τόν πόθο ἄλλων, πᾶνε νά ὀνειρευτοῦν στά παλιατζήδικα, αὐτή τή μέρα, μόλις εἶχαν ἐπιτύχει νά διαφοροποιηθοῦν στήν πρώτην ὥρα τοῦ περιπάτου μας. Ἡ συνηθισμένη συμπεριφορά τους δέν εἶχε κατορθώσει παρά νά συντηρήσει χωρίς διακοπές τίς βαθειές σκέψεις πού αὐτός ὁ τόπος, ὅπως κανένας ἄλλος, φέρνει γιά τήν ἀστάθεια τῆς τύχης τόσο πολλῶν μικρῶν ἀνθρώπινων κατασκευῶν. Τό πρώτο ἀνάμεσά τους πού πραγματικά μᾶς τράβηξε τήν προσοχή, πού ἄσκησε πάνω μας τήν ἐλξη τοῦ πρωτόφαντου, ὑπῆρξε μιᾷ μεταλλική μάσκα πού αἰφνιδιάζει μέ τήν ἀκαμψία της καί ταυτόχρονα μέ τήν ἰκανότητα προσαρμογῆς σέ μιὰ ἀναγκαιότητα ἄγνωστή μας. Ἡ πρώτη ἰδέα, τελείως φαντασιώδης, ἦταν ὅτι βρισκόμαστε μπροστά σ' ἕνα μεσαιωνικό κράνος, πού ἀφέθηκε νά παρασυρθεῖ νά

φλερτάρει μέ τό βελούδινο ληστή¹. Μπορέσαμε, δοκιμάζοντάς την, νά πεισθοῦμε ὅτι οἱ τρύπες τῶν ματιῶν, φραγμένες ἀπό ὀριζόντια ἐλάσματα ἀπό τήν ἴδια ὕλη μέ διαφορετικές κλίσεις, ἐπέτρεπαν μιά τέλεια ὄρατότητα καί πρὸς τά πάνω καί πρὸς τά κάτω καί κατ' εὐθείαν ἔμπρός. Τό πλάτυσμα τῆς κυρίας ὄψεως ἐκτός ἀπό τή μύτη, πού τήν τόνιζε τό ἀπότομο κι ὅμως λεπτό σβύσιμο πρὸς τοὺς κροτάφους, ἐνωμένο μ' ἓνα δεύτερο διάφραγμα τῶν ματιῶν μέ ἐλάσματα κάθετα πρὸς τά προηγούμενα καί πού πῆγαιναν σμίγοντας βαθμιαῖα ἀπό τήν καμπύλη πού εἶπαμε, ἔδινε στό πάνω μέρος τοῦ τυφλοῦ προσώπου τό ὑπεροπτικό ὕφος, *σίγουρη γιά τόν ἑαυτό της*, ἀκλόνητη, πού μᾶς εἶχε ἀρχικά αἰχμαλωτίσει. Ἄν καί ὁ ἀξιοσημείωτα ὀριστικός χαρακτήρας αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου φαινόταν ὅτι διέφευγε τήν προσοχή τοῦ ἐμπόρου πού μᾶς πῆξε νά τό ἀγοράσομε ὑποβάλλοντάς μας τήν ιδέα νά τό βάψομε μέ ἓνα ζωηρό χρῶμα καί νά τό κάνομε λάμπα, ὁ Giacometti, πού ἐν τούτοις γενικά δέν συμμεριζότανε τήν ιδέα τῆς κυριότητος γιά τέτοια ἀντικείμενα, μέ λύπη του τό ἄφησε, φάνηκε προοδευτικά νά αἰσθάνεται κάποιους φόβους γιά τόν προσεχή του προορισμό, τελικά ξαναγύρισε στίς ἀρχικές του θέσεις καί τό ἀπόκτησε. Μερικά μαγαζιά παρακάτω ἔκανα μιά ἐκλογή σχεδόν ἴδια καλά διαλεγμένη πέφτοντας πάνω σέ μιά μεγάλη ξύλινη κουτάλα, φτιαγμένη ἀπό χωρικούς, ἀλλά ἀρκετά ὠραία, μου φάνηκε, ἀρκετά τολμηρή στή μορφή· ἢ λαβή της, ὅταν ἀκουμποῦσε στήν κυρτή της πλευρά, ὑψωνότανε στό ὕψος ἐνός μικροῦ ποδήματος πού ἦταν ἐνσωματωμένο σ' αὐτήν. Τήν πῆρα ἀμέσως.

1) *Loup de velours*: εἶδος μάσκας, πού σκεπάζει μόνο τά μάτια. (Σ.τ.μ.)

Συζητούσαμε τό νόημα πού ταιριάζει νά προσδώσομε σέ τέτοια εὐρήματα, ὅσο ἐλάχιστα κι ἂν φαίνεται ὅτι εἶναι. Τά δυό ἀντικείμενα, πού μᾶς τᾶδωσαν χωρίς νά τά διπλώσουν καί πού ἀγνοοῦσαμε τήν ὑπαρξή τους μερικά λεπτά πῶ πρῖν καί πού ἐπέβαλλαν, ἐκτός ἀπό τόν ἑαυτό τους, αὐτή τήν αἰσθησιακή ἐπαφή πού παρατείνεται ἀνώμαλα, μᾶς ὀδηγοῦσαν ἀδιάπτωτα στήν προσεκτική ἐξέταση τῆς συγκεκριμένης ὑπάρξεώς των, μᾶς δῖναν ἐπίσης μερικές προεκτάσεις, πολύ ἀπροσδόκητες, τῆς ζωῆς των. Ἔτσι ἡ μάσκα, μιά κι ἔχανε σιγά-σιγά αὐτό πού εἶχαμε συμφωνήσει νά τῆς παραχωρήσομε σάν πιθανή χρήση, – σκεφτήκαμε ὅτι εἶχαμε νά κάνομε μέ μιά γερμανική μάσκα ὀπλομαχίας μέ σπάθη – ἔτεινε νά τοποθετηθεῖ μέσα στίς προσωπικές ἔρευνες τοῦ Giacometti, νά πάρει μιά θέση ἀνάλογη μ' αὐτή πού ἀκριβῶς κατεῖχε τότε τό πρόσωπο τοῦ ἀγάλματος πού γι' αὐτό μίλησα. Πραγματικά, ἂν ἐρευνούσες ὅλες τίς λεπτομέρειες τῆς κατασκευῆς της, διαπίστωνες ὅτι εἶχε κατά κάποιο τρόπο *σιμπεριληφθεῖ* ἀνάμεσα στό *Κεφάλι* πού δημοσιεύεται στόν ἀριθμό 5 τῆς ἐπιθεωρήσεως *Minotaure*, τελευταῖο ἔργο πού ἀπεράτωσε καί πού μου εἶχε ὑποσχεθεῖ τό ἐκμαγεῖο του, καί αὐτό τό πρόσωπο εἶχε μείνει μόνο σχέδιο. Εἶδαμε ὅτι ἔμενε νά τραβήξομε ἀπό πάνω του τόν τελευταῖο πέπλο: ἢ παρεμβολή τῆς μάσκας φαινότανε ὅτι εἶχε σκοπό νά βοηθήσει τόν Giacometti νά νικήσει, σ' αὐτό τό θέμα, τήν ἀναποφασιστικότητά του. Ἡ εὔρεση ἀντικειμένου ἐδῶ καλύπτει ἀπόλυτα τήν ἴδια λειτουργία μέ τό ὄνειρο, μέ τό νόημα ὅτι αὐτή ἀπελευθερώνει τό ἄτομο τοὺς συναισθηματικούς παραλντικούς ἐνδοιασμούς, τό ἐνισχύει καί τό κάνει νά καταλάβει ὅτι τό ἐμπόδιο πού μοροῦσε νά

θεωρήσει *ανυπέροβλητο ξεπεράστηκε*¹. Μιά κάποια πλαστική αντίφαση, αντικατοπτρισμός χωρίς καμιάν αμφιβολία μᾶς βαθειᾶς ἠθικῆς αντιφάσεως, πού μπορεί νά παρατηρηθεῖ στά πρώτα στάδια τῆς γλυπτικῆς, συνίστατο, πράγματι, στόν ξεχωριστό τρόπο πού μ' αὐτόν ὁ καλλιτέχνης εἶχε δουλέψει τό ἀνώτερο μέρος – παραπολύ πλατύ μέ επίπεδα, γιά νά ἀποφύγει, ὑποθέτω, κάποιες ἀκρίβειες τῆς ἀναμνήσεως, πάντα φορτικές – καί τό κατώτερο μέρος τοῦ ἀτόμου – πολύ ἀπελευθερωμένο, ἐπειδή ἀσφαλῶς μπορούσε κανεῖς νά τό παραγνωρίσει. Ἡ μάσκα ἐκμεταλλεύεται μερικές ἐκδηλες ὁμοιότητες πού πρώτες κράτησαν τήν προσοχή μας (ὅπως, γιά τό μάτι, ἡ σχέση πού δέν μπορεί νά μή θεμελιωθεῖ ἀνάμεσα στό μεταλλικό δίχτυ καί τή ρόδα) καί ἐπιβάλλει, μέσα στά πλαίσια τοῦ ἐλαχίστου διαστήματος, τή συγχώνευση αὐτῶν τῶν δύο τρόπων. Μοῦ φαίνεται ἀδύνατο νά ὑποτιμήσω τό ρόλο του, καθώς συνειδητοποιῶ τήν τέλεια ὀργανικήν ἐνότητα αὐτοῦ τοῦ ἀθυρματικοῦ καί φανταστικοῦ γυναικείου σώματος πού θανμάζομε σήμερα.

Αὐτή ἡ παρουσίαση τοῦ *καταλυτικοῦ* ρόλου τοῦ εὐρήματος δέν θά εἶχε στά μάτια μου τίποτα τό ἀποφασιστικό ἐάν αὐτή τήν ἴδια μέρα – ἀλλά μόνον ἀφοῦ εἶχα ἐγκαταλείψει τόν Giacometti – δέν εἶχα μπορέσει νά βεβαιωθῶ ὅτι ἡ ξύλινη κουτάλα ἀνταποκρινόταν σέ μίαν ἀνάλογη ἀναγκαιότητα *ἄν καί, ὅπως πρόκειται γιά μένα, αὐτή ἡ ἀναγκαιότητα μοῦ ἔμεινε περισσότερο σκοτεινή γιά πολύν καιρό*. Ἐν παρόδῳ παρατηρῶ ὅτι αὐτά τά δύο ἀντικείμενα πού ὁ Giacometti κι ἐγώ ἀνακαλύψαμε *μαζί* ἀνταποκρίνονται σέ μίαν ἐπιθυμία πού δέν εἶναι μιά ὀποιαδή-

1) Πρὸβλ. Les Vases communicants (ἐκδόσεις Denoël et Steele).

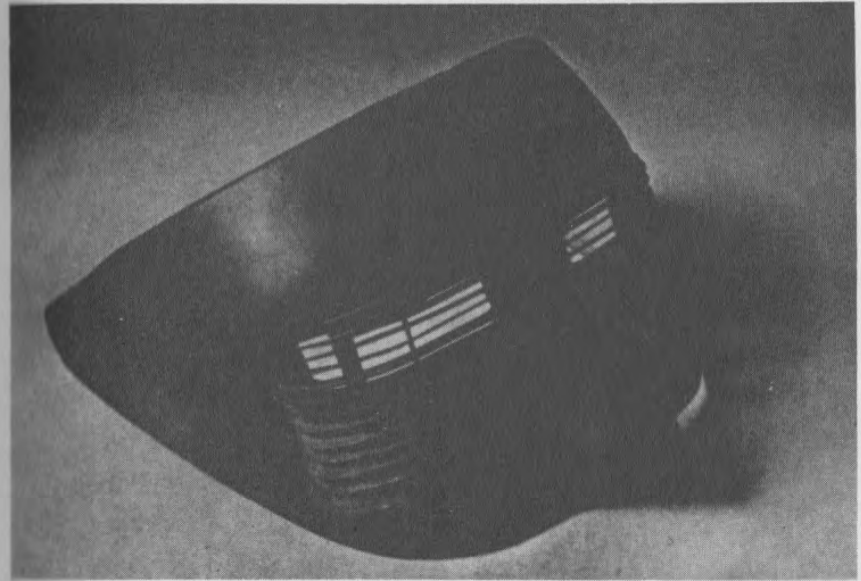
ποτε ἐπιθυμία τοῦ ἐνός ἀπό μᾶς ἀλλά σίγουρα ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἐνός ἀπό μᾶς πού μ' αὐτήν ὁ ἄλλος εἶναι συνδεδεμένος, ἐξ αἰτίας εἰδικῶν περιστάσεων. Ὑποστηρίζω ὅτι αὐτή ἡ ἐπιθυμία λίγο ἢ πολύ συνειδητή – στήν προηγούμενη περίπτωση ἡ σπουδή νά δοῦμε νά ἐμφανίζεται τό ἀγάλμα ὀλόκληρο ὅπως ἔπρεπε νά εἶναι – δέν ἔχει σάν συνέπεια κάποιο εὔρημα γιά δύο, χωρίς ἀμφιβολία οὔτε καί περισσότερα, παρά ὅσο *ἔχει ἄξονα τίς τυπικές κοινές ἀπασχολήσεις*. Θά ἔμπαινα στόν πειρασμό νά πῶ ὅτι οἱ δύο τύποι πού βαδίζουν ὁ ἕνας κοντά στόν ἄλλο, συνιστοῦν μιά μοναδική μηχανή *ἔτοιμη* νά ἐνεργοποιηθεῖ. Τό εὔρημα μοῦ φαίνεται νά ἰσορροπεῖ ξαφνικά δύο επίπεδα συλλογισμοῦ πολύ διαφορετικά, μέ τόν τρόπο αὐτῶν τῶν ἀποτόμων ἀτμοσφαιρικῶν συμπυκνώσεων πού τό ἀποτελέσμα τους εἶναι νά κάνουν καλούς ἀγωγούς ἠλεκτρισμοῦ περιοχῆς πού δέν ἦσαν καθόλου καί νά δημιουργήσουν ἀστραπές.

Μερικούς μῆνες πρὶν, παρακινημένος ἀπό ἕνα κομμάτι *ἀφηνιστικῆς φράσης*: «τό σταχτοδοχεῖο Σταχτοπούτα» καί τόν πειρασμό πού μέ κατέχει ἀπό πολύν καιρό νά βάλω σέ κυκλοφορία ὄνειρικά καί παρα-ὄνειρικά ἀντικείμενα, εἶχα παρακαλέσει τόν Giacometti νά κάνει γιά μένα, χωρίς νά ὑπακούει παρά μόνο στό καπρίτσιο του, μιά μικρή παντούφλα πού κατ' ἀρχήν ὑπῆρξε ἡ παντούφλα πού ἔχασε ἡ Σταχτοπούτα. Αὐτή τήν παντούφλα εἶχα τήν πρόθεση νά τή χύσω σέ γυαλί καί μάλιστα, ἄν θυμᾶμαι καλά, σέ γυαλί γκρίζο, καί κατόπιν νά τήν χρησιμοποιῶ γιά σταχτοδοχεῖο. Ἄν καί τοῦ ἔκανα συχνές ὑπομνήσεις γιά τήν ὑπόσχεσή του, ὁ Giacometti ξέχασε νά μέ ἱκανοποιήσει. Ἡ *ἔλλειψη*, αὐτῆς τῆς παντούφλας, πού ἀποδείχτηκε πραγματικά, μ' ἔκανε πολλές φορές νά τό ρίξω σέ μιά ἀρκετά μακριά ὄνειροπόληση, πού νομίζω ὅτι βρῆκα σχετικά

ἴχνη της στήν παιδική μου ηλικία. Ἄνυπομονοῦσα πού δέν μποροῦσα νά φαντασθῶ συγκεκριμένα αὐτό τό ἀντικείμενο, πού στήν οὐσία του ἄλλωστε πλανᾶται ἐπιπλέον ἢ φωνητική ἀμφισημία τῆς λέξεως *vair*¹. Τήν ἡμέρα τοῦ περιπάτου μας δέν ὑπῆρχε πιά θέμα ἀνάμεσα σέ μένα καί στόν Giacometti ἀπό πολύν καιρό.

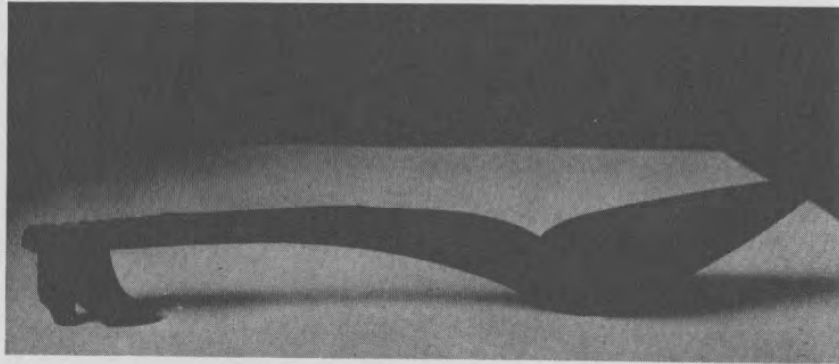
Μόνο σάν γύρισα στό σπίτι μου καί ἀκούμπησα τήν κουτάλα πάνω σ' ἓνα ἐπιπλο ξαφνικά εἶδα νά τήν κυριεύουν δυνάμεις συσχετιστικές καί ἐρμηνευτικές πού εἶχαν μείνει σέ ἀδράνεια τότε πού τήν κρατοῦσα. Κάτω ἀπό τά μάτια μου ἦταν φανερό ὅτι ἄλλαζε. Ὅταν τήν ἔβλεπε κανεῖς ἀπό τά πλάγια, σέ κάποιο ὕψος, τό μικρό ξύλινο μποτάκι πού ἔδγαине ἀπό τή λαβή της – μιά καί τό βοηθοῦσε ἢ καμπύλη της – ἔπαιρνε μορφή τακουνιοῦ καί τό ὄλο παρουσίαζε τήν ὄψη μιᾶς παντούφλας μέ ὑπερυψωμένη μύτη ὅπως στά παπούτσια τῶν χορευτριῶν. Ἡ Σταχτοπούτα ἀσφαλῶς γυρνοῦσε ἀπ' τό χορό! Τό πραγματικό μήκος τῆς κουτάλας ὅπως ἦταν πρῖν ἀπό λίγο, δέν εἶχε πιά τίποτα τό σταθερό, δέν μποροῦσε νά παρουσιάσει κανένα ἀρνητικό χαρακτήρα, ἔτεινε πρὸς τό ἄπειρο καί στήν κατεύθυνση τοῦ μεγάλου ἀλλά καί τοῦ μικροῦ: ὅτι πραγματικά τό μικρό μποτάκι – τακούνι προεξῆρχε στή μαγεία, πῶς μέσα του κατοικοῦσε τό ἴδιο τό ἐλατήριο τῆς στερεοτιπίας (τό τακούνι αὐτοῦ τοῦ ποδήματος-τακουνιοῦ θά μποροῦσε νά εἶναι πόδημα, πού τό ἴδιο τό τακούνι του... καί πάει λέγοντας). Τό ἀρχικά ἄχαρο ξύλο ἀποκτοῦσε μ' αὐτό τόν τρόπο τή διαφάνεια τοῦ γυαλιοῦ. Ἄπό τότε ἡ παντούφλα μέ τό τακούνι-πόδημα πού πολλαπλασιαζότανε ἔδινε πάνω στήν ἑταξέρα τήν ἀσαφή ἐντύπωση ὅτι ἄλλαζε θέση μέ τά δικά της μέσα. Αὐτή ἢ

1) *vair* = λευκόγκριζη γούνα – *verre* = γυαλί. (Σ.τ.μ.)

7. Ἐνα μεσαιωνικό κράνος... (σελ. 39)

Φωτ. Man Ray

8. Τό ύψος ενός μικροῦ ποδήματος
πού ἦταν ἐνσωματωμένο σ' αὐτήν... (σελ. 40)
Φωτ. Man Ray

μετακίνηση γινόταν σύγχρονη μέ τήν κίνηση τῆς κολοκύθας-ἄμαξας τοῦ μύθου. Ἀκόμη πιά πέρα ἡ ξύλινη κουτάλα φωτιζότανε, ἄλλωστε, αὐτή καθ' αὐτήν. Ἔπαιρνε τή φλογερή ἀξία ἐνός ἀπό τά ἐργαλεῖα τῆς κουζίνας πού χειρίστηκε ἡ Σταχτοπούτα πρὶν ἀπό τή μεταμόρφωσή της. Ἔτσι ἦταν ἐξειδικευμένη συγκεκριμένα ἡ πιά συγκινητική διδασκαλία τῆς παλιᾶς ἱστορίας: ἡ θαυμάσια παντούφλα δυνάμει μέσα στή φτωχή κουτάλα. Μ' αὐτή τήν ἰδέα ἔκλεινε ἰδανικά ὁ κύκλος τῶν διασταυρώσεων. Μ' αὐτήν γινότανε φανερό ὅτι τό ἀντικείμενο πού ἐπιθύμησα νά ἀποθαυμάσω κάποτε εἶχε συγκροτηθεῖ ἔξω ἀπό μένα, πολύ διαφορετικό, *πολύ πέρα* ἀπ' αὐτό πού εἶχα φαντασθεῖ, καί περιφρονώντας πολλά ἄμεσα ἀπατηλά δεδομένα. Μ' αὐτό λοιπόν τό τίμημα καί μόνο μ' αὐτό, ἀκόμα μιά φορά ἔγινε δυνατό μέσα του νά ἐπιτευχθεῖ ἡ τέλεια ὀργανική ἐνότητα.

Ἡ συμπάθεια πού ὑφίσταται ἀνάμεσα σέ δύο, ἀνάμεσα σέ περισσότερα πλάσματα φαίνεται καθαρά ὅτι τά φέρνει στήν ὁδὸ τῶν λύσεων πού μάταια ἀκολουθοῦσαν ξεχωριστά. Αὐτή ἡ συμπάθεια δέν ἔχει ἔξ ἴσου παρά μονάχα τήν ἰδιότητα νά κάνει νά περάσουν στό πεδίο τῆς εὐμενοῦς τύχης (ἢ ἀντιπάθεια στό ἐπίπεδο τῆς δυσμενοῦς τύχης) συναντήσεις πού ὅταν γίνονται γιά ἓνα μόνο δέν λαμβάνονται ὑπ' ὄψη, ἀπωθοῦνται στό συμπτωματικό. Θά διακινδύνευε πρὸς ὄφελός μας μιά πραγματικά δευτερεύουσα *σκοπιμότητα*, πού ἔχει τό νόημα τῆς δυνατότητας νά φθάσομε ἓνα σκοπὸ συνδυάζοντας τή θέλησή μας – πού ἡ ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ δέν μπορεῖ νά ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικά ἀπὸ αὐτήν – μέ μίαν ἄλλη ἀνθρώπινη θέληση πού περιορίζεται νά εὐνοεῖ τήν ἐπίτευξή του ἀπὸ ἐμᾶς. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, εἰδικά, ὅτι πρέπει νά δοῦμε

ἐδῶ τὴν αἰτία τῆς βαθειᾶς προσηλώσεως τῶν ὑπερρεαλιστῶν στό παιχνίδι τῶν ὀρισμῶν, τῶν ὑποθέσεων, τῶν προβλέψεων: «Τί εἶναι τό... Ἐάν... Ὅταν...»¹ πού πάντοτε ποιητικά μου φάνηκε σάν ἡ πιό παραμυθένια πηγὴ *δυσ-εύρετων* εἰκόνων). Στό ἐπίπεδο τοῦ ἀτόμου ἢ φιλίας καί ὁ ἔρωτας, ὅπως καί στό κοινωνικό οἱ δεσμοί πού δημιουργοῦνται ἀπό τὴν κοινότητα τῶν πόνων καί ἀπό τό ὁμῶροπο τῶν ἀπαιτήσεων, μόνα εἶναι κατάλληλα νά εὐνοήσουν αὐτό τόν ἀπότομο συνδυασμό, πού λάμπει ἀπό φαινόμενα πού ἀνήκουν σέ αιτιολογικές σειρές ἀνεξάρτητες. Ἡ τύχη μας εἶναι διασκορπισμένη στόν κόσμο, ποιός ξέρει, μέ τὴ δυνατότητα νά διαχέεται πάνω σ' ὅλα ἀλλὰ τσαλακωμένη σάν τό μπουμπούκι μιᾶς παπαρούνας. Μόλις εἴμαστε μόνοι καί τὴν ἀναζητοῦμε μᾶς ρίχνει ἀπάνω μας τό πλέγμα τοῦ σύμπαντος, παίζει γιὰ νά μᾶς ἐξαπατήσει πάνω στὴ θλιβερὴ ὁμοιότητα τῶν φύλλων ὄλων τῶν δένδρων, φορᾶει κατὰ μῆκος τῶν δρόμων φορέματα ἀπὸ χαλίκια.

1ο ὑστερόγραφο (1934) – Καθὼς τελειώνω τὴ σύνταξη αὐτῆς τῆς ἀνακοινώσεως, μοῦ ἤρθε ἡ ἐπιθυμία νά τὴ συνελίσω, στὴν ἐπιθεώρηση ὅπου θά παρουσιαζότανε, μέ μιὰ νέα σειρά αὐτῶν τῶν Ἐρωτήσεων καί Ἀπαντήσεων: «Τί εἶναι αὐτό πού...; – Εἶναι²...» (οἱ δεύτερες παρέχονται ἐνῶ ἀγνοεῖ κανεὶς τελείως τίς πρώτες) ἢ σειρά αὐτῆ μαρτυροῦσε τό γεγονός ὅτι, οἱ φίλοι μου καί ἐγώ, δέν ἔχομε καμιὰ τάση νά μπουχτήσομε, εἰδικά, μ' αὐτό τό πρωτό-

1) Πρὸβλ. *La Révolution surréaliste*, Μάρτιος 1928: *Variétés*, Ἰούνιος 1929.

2) Giacometti: «Τί εἶναι τό μῶβ;» Breton: «Εἶναι μιὰ διπλή μύγα». Breton: «Τί εἶναι τέχνη;» Giacometti: «Εἶναι ἓνα ἄσπρο κοχύλι σέ μία λεκάνη νερό». κτλ.

τυπο σύστημα ὀρισμῶν. Γιὰ νά πῶ τὴν ἀλήθεια μοῦ φαίνεται δευτερεῦον νά ξέρει κανεὶς ἂν μερικές ἀπὸ αὐτές τίς ἐρωτήσεις πού συζητοῦμε ἐδῶ μποροῦν νά ἐναλλάσσονται ἀμοιβαίᾳ: δέν ἀρνοῦμαι νά παραδεχθῶ ὅτι ἔχουν αὐτὴ τὴ δυνατότητα καί, στὴ συνέχεια, θεωρῶ περιττό νά κάνω νά παρέμβει ἐδῶ ἡ θεωρία τῶν πιθανοτήτων. Εἶναι ἐξ ἴσου δυνατό, ἐάν δέν ἔχομε κουτάλα ἢ μάσκα, ἄλλα ἀντικείμενα πού ἀνακαλύψαμε τὴν ἴδια μέρα νά εἶναι ἱκανά νά κάνουν τὴν ἴδια δουλειά. – Θά ἀφιερῶσω μερικές στιγμές γιὰ νά ἀποκαλύψω, στηριζόμενος σέ στοιχεῖα πού κατέχω, φράσεις πού μποροῦν νά συγκεντρωθοῦν κάτω ἀπὸ τόν τίτλο: «Ὁ διάλογος στὰ 1934». Στὴν ἀντικειμενικὴ μου ἀδυναμία νά τίς συντηρήσω ὅλες, ὑποχρεώθηκα, χωρὶς ἀμφιβολία, νά προτιμήσω μερικές ἀντὶ γιὰ κάποιες ἄλλες. Παρὰ τὴν προσπάθειά μου γιὰ ἀντικειμενικότητα, δέν θά τολμοῦσα νά ἰσχυρισθῶ ὅτι ξεχώρισα τίς καλύτερες, οὔτε καί τίς πιό σημαντικές. Μιά συζήτηση, τό ἴδιο βράδυ, μέ τόν Giacometti, μπόρεσε πραγματικά νά μοῦ ἐπιτρέψει νά σκεφτῶ πὼς ὅ,τι εἶχα παραλείψει, δέν τῶκανα γιὰ λόγους πολὺ σοβαροῦς. Ξαναπιάνοντας μαζί του μίαν ἀπὸ τίς σκέψεις πού γέννησε ὁ περίπατός μας, συγκεκριμένα τὴν ἀνικανότητα πού εἶχα, σάν συνέπεια τῆς διατηρήσεως τῆς *λογοκρισίας*, νά δικαιολογήσω ἀπόλυτα τὴν ἀνάγκη τῆς κουτάλας γιὰ μένα, αὐτὴ τὴ στιγμή, θυμήθηκα *ἔξαφνα* ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀρισμούς πού εἶχα ἀποκλείσει (καθὼς ἦταν παραπολύ μπλεγμένος, παραπολύ εὐκόλα γραφικός, κατὰ τὴ γνώμη μου) ἀπαριθμοῦσε στοιχεῖα πού, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἦταν ἄλλοπρόσαλλα: κουτάλες – καί μάλιστα «μεγάλες» κουτάλες-κολοκύθες «τέρατα» καί κάτι τί πού δέν τό συγκρατοῦσε ἡ μνήμη μου. Αὐτὰ τὰ μόνα γνωστά στοιχεῖα μποροῦσαν νά εἶναι ἀρκετά νά μέ κάνουν νά σκέπτομαι ὅτι θρισκόμουνα μπροστά σέ μιὰ συμβολικὴ ἀπει-

κόνιση του ανδρικού σεξουαλικού ὄργανου, πού σ' αὐτήν ἢ κουτάλα εἶχε τή θέση τοῦ πέους. Ἄλλά ἡ προσφυγή στό χειρόγραφο, γιά νά καλυφθεῖ τό κενό ποῦμενε, μοῦ ἀφαίρεσε κάθε εἶδος ἀμφιβολίας σχετικῆς μ' αὐτό τό θέμα: «Τί εἶναι ὁ αὐτοματισμός; μ' εἶχαν ρωτήσει – Εἶναι μεγάλες κουτάλες, γιγαντιαῖα νεροκολόκυθα, πολυέλαιοι ἀπό σαπουνόφουσκες». (Βλέπει κανεῖς ὅτι μέσα ἀπό τήν ἐμμονή τῆς παράφρονος ιδέας τῆς μεγαλοσύνης, τό σπέρμα ἦταν αὐτό πού προσπάθησε νά ἀποφύγει ὅσον γινόταν περισσότερο νά τό ἀναγνωρίσω). Γινόταν φανερό, κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθήκες, ὅτι ὅλη ἡ κίνηση τῆς προηγούμενης σκέψης μου εἶχε σά σημεῖο ἐκκινήσεως τήν ἀντικειμενική ἰσότητα: παντούφλα = κουτάλα = πέος = μήτρα¹ τέλεια αὐτοῦ τοῦ πέους. Ἄπ' αὐτή τή διαπίστωση διαφωτίζονταν πολλά ἄλλα δεδομένα τοῦ αἰνίγματος: ἡ ἐκλογή τοῦ γκρίζου γυαλιοῦ γιά ὑλικό πού μέσα σ' αὐτό ἐκλεκτικά μποροῦσε νά συλλάβει κανεῖς τήν παντούφλα ἐρμηνεύταν ἀπό τόν πόθο νά συμφιλώσω τίς δύο οὐσίες τίς πολύ διαφορετικές πού εἶναι τό γυαλί (πού ἔχει προτείνει ὁ Perrault)², καί ἡ γούνα τοῦ γκρίζου σκίουρου, πού εἶναι τό ὁμόηχό του³, πού ἡ ὑποκατάστασή του στή θέση τοῦ πρώτου συνιστᾶ μιά στυλιστική διόρθωση πού σημαίνει πολλά (ἔτσι θεραπεύεται ἡ ιδιότητα τοῦ γυαλιοῦ νά σπάει καί δημιουργεῖται ἕνας συμπληρωματικός ἐπαμφοτερισμός πού εὐνοεῖ τήν ἀποψη πού ὑπερασπίζομαι ἐδῶ. Πρέπει, ἐξ ἄλλου, νά παρατηρήσει κανεῖς ὅτι ἡ γούνα αὐτή, ὅταν δέν ἦταν φτειαγμένη παρὰ μόνον ἀπό τό δέρμα τῆς πλά-

1) Καλούπι. (Σ.τ.μ.)

2) Ὁ συγγραφέας τοῦ παραμυθιοῦ τῆς Σταχτοπούτας. (Σ.τ.μ.)

3) Ὁ συγγραφέας λογοπαικτεῖ μέ τίς λέξεις *verre* = γυαλί καί *vaigr* = λευκόγκριξη γούνα, ὀνομασία ἀρχαῖκά τῆς γούνας τοῦ *petit-gris*, γκρίζου σκίουρου. (Σ.τ.μ.)

τῆς σκιοῦρων, ἔπαιρνε τό ὄνομα *dos de gris*¹, πράγμα πού πάντως μᾶς θυμίζει ὅτι, γιά τήν πιό μεγάλη ἀπό τίς ἀδελφές τῆς, ἡ ἡρωίδα τοῦ Perrault ὀνομαζότανε *Cucendron*².

Δέν θά μποροῦσα νά ἐπιμείνω ὑπερβολικά στό γεγονός ὅτι ἡ παντούφλα τῆς Σταχτοπούτας εἶναι αὐτό πού παίρνει, κατ' ἐξοχήν, στή λαογραφία μας τή σημασία τοῦ χαμένου ἀντικειμένου, ἔτσι ὥστε γιά νά ξανάρθω στή στιγμή πού συνέλαβα τήν ἐπιθυμία νά τήν πραγματοποιήσω καλλιτεχνικά καί νά τήν κατέχω, δέν ἔχω καμιά δυσκολία νά καταλάβω ὅτι συμβόλιζε γιά μένα μιά γυναίκα μοναδική, ἀγνωστή, ἐξωραϊσμένη καί δραματοποιημένη ἀπό τό συναίσθημα τῆς μοναξιᾶς μου καί τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης νά σβήσω μέσα μου μερικές μνημες. Ἡ ἀνάγκη νά ἀγαπᾶς, μαζί μέ ὅλη τή συγκλονιστική ἀπαίτηση πού περικλείει ἀπό τήν ἀποψη τῆς ἐνότητας (τῆς ἐνότητας-ὄριο) τοῦ ἀντικειμένου δέν βρῖσκει ἐδῶ τίποτα καλύτερο νά κάνει παρὰ νά ἐπαναλάβει τίς ἐνέργειες τοῦ βασιλόπουλου τοῦ μύθου, πού βάζει νά δοκιμάσουν τήν παντούφλα «τήν πιό ὁμορφη τοῦ κόσμου» ὅλες οἱ γυναῖκες τοῦ βασιλείου. Τό λανθάνον περιεχόμενο, σεξουαλικό, καί ἀρκετά διαφανές κάτω ἀπ' τίς λέξεις: «Τί βλέπω, λέει γελώντας ἡ Σταχτοπούτα, ἂν δέν μοῦ πηγαίνει»... «Εἶδε ὅτι τῆς ἔμπαινε χωρίς δυσκολία καί τῆς πήγαινε τέλεια σά γάντι».

2ο Ὑστερόγραφο (1936) – «Γιά τόν Ἔρωτα καί γιά τόν ἀγῶνα ἐναντία στόν Ἔρωτα!». Σ' αὐτή τήν αἰνιγματική τῆς μορφῆς, αὐτή ἡ ἀναφώνηση τοῦ Freud³ μερικές μέρες καταφέρει νά μέ κυριέψει ὅπως μόνον μερικοί στίχοι

1) Δηλ. πλάτη τοῦ γκρίζου σκίουρου. (Σ.τ.μ.)

2) *Cu-cendron*. Τό πρώτο μέρος, *Cu-*, προφέρεται ὁμοια ὅπως ἡ λ. *cul* = ὁ πισινός, «τά ὀπίσθια». (Σ.τ.μ.)

3) Freud: *Essais de psychanalyse: Le Moi et le Soi*

μπορούν να τό κάμουν. Συνειδητοποιώντας, δυό χρόνια αργότερα, αυτό που προηγείται, οφείλω να δηλώσω ότι κατόρθωσα να δώσω στον έαυτό μου ευθύς αμέσως μιά έρμηγεία παραδεκτή για τό εύρημα της κουτάλας, μού φαίνεται, αντίθετα, ότι δείχτηκα άρκετά έπιφυλακτικός στην περίπτωση της μάσκας: 1ο πρέπει να παρατηρηθεί ότι παρά τή μοναδικότητά της δέν διαφιλονεικώ τήν κυριότητά της άλλα δοκιμάζω μιά κάποια χαρά που θά τήν κάνει δική του ό Giacometti και σπεύδω να δικαιώσω έκ μέρους του αυτή τήν απόκτηση. 2ο ή δημοσίευση τόν Ιούνιο του 1934 τών σελίδων που προηγούνται: «Έξίωση του εύρεθέντος αντικειμένου» στη βελγική έπιθεώρηση *Documents* μούφερε ένα μεγάλο πολύ συγκλονιστικό γράμμα του Joe Bousquet που αναγνωρίζει κατηγορηματικά αυτή τή μάσκα σαν μιά από αυτές που έπρεπε να μοιράσει στην ομάδα του στην Argonne, μιά λασπερή βραδιά στον πόλεμο, τήν παραμονή της έπιθέσεως, όπου ένας μεγάλος αριθμός από τους άνδρες του ήταν μοιραίο να βρούν τό θάνατο κι αυτός ό ίδιος να πληγωθεί στη σπονδυλική στήλη από μιά σφαίρα που θά τόν άφηνε παράλυτο. Λυπάμαι που δέν μπορώ να αναφέρω έδω άποσπάσματα άπ' αυτό τό γράμμα που δυστυχώς και χωρίς καμιά άμφιβολία συμπτωματικά έχασα, άλλα θυμάμαι ότι επέμενε, μέ τόν πιο τραγικό τρόπο, στον κακοποιό ρόλο αυτής της μάσκας, που όχι μόνο παρείχε μιά κατά φαντασίαν προστασία άλλα ήταν άκόμη ένοχλητική, βαρειά, παραπλανητική, μιάς άλλης έποχής και που θάπρεπε κανένας να τήν έχει εγκαταλείψει μετά άπ' αυτό τό πείραμα. 3ο έμαθα τελευταία από τά ίδια ότι, ένω ό Giacometti και έγώ έξετάζαμε αυτό τό αντικείμενο, μās είδαν χωρίς να τά δοῦμε δύο άτομα που, μερικά δευτερόλεπτα πριν, τήν είχαν πιάσει στα χέρια τους: τό ένα άπ' αυτά,

χαμένο για μένα για πολλά χρόνια, δέν είναι άλλο άπ' τό άτομο που σ' αυτό άπευθύνονται οι τελευταίες σελίδες της *Nadja* και που ύποδηλώνεται μέ τό γράμμα X στο *Les Vases communicants*, τό άλλο ήταν ό φίλος του. Άν και είχε μπει σέ περιέργεια μέ τή μάσκα τήν είχε άποθέσει όπως έγώ. «Για τόν Έρωτα και για τήν πάλη ένάντια στον Έρωτα!». Η άμηχανία μου, ίσως προηγουμένως ή δική του μπροστά στη μάσκα – έπρόκειτο να έρθουν σέ έμένα λίγο αργότερα τόσο θλιβερές διευκρινήσεις για τή χρήση της, – ή παράξενη μορφή (σέ σχήμα X μισοσκοτεινό μισο-φωτισμένο) που σχηματίζει αυτή ή συνάντηση, που έγώ τήν άγνοούσα άλλα όχι κι εκείνη, συνάντηση που είχε άξονά της άκριδώς ένα τέτοιο αντικείμενο, μέ κάνουν να σκέπτομαι ότι αυτή τή στιγμή ρίχνει μέσα της «τό ένστικτο του θανάτου» που για πολύν καιρό κυριαρχεί για μένα μετά από τό χαμό ενός αγαπημένου όντος, σέ αντίθεση στο γενετήσιο ένστικτο που λίγα δήματα παραέρα, πήγαινε να βρει ίκανοποίηση στην ανακάλυψη της κουτάλας. Έτσι έπαληθεύεται, πιο συγκεκριμένα δέν γίνεται, ή πρόταση του Freud: «Τά δύο ένστικτα, τό ίδιο και τό γενετήσιο και τό ένστικτο του θανάτου, συμπεριφέρονται σαν ένστικτα αυτοσυντηρήσεως, μέ τήν έννοια τήν πιο άυστηρή της λέξεως, έπειδή τείνουν και τό ένα και τό άλλο να άποκαταστήσουν μιά κατάσταση που ταράχθηκε από τήν εμφάνιση της ζωής». Άλλά τό θέμα ήταν να μπορέσω να ξαναρχίσω ν' αγαπώ, όχι μόνο πιά να συνεχίσω να ζω! Τά δύο ένστικτα που, για τόν ίδιο λόγο, δέν είχαν ποτέ διεγερθεί τόσο πολύ που μπορούμε να τά παρατηρήσομε κάτω από τήν ύπερ-ύλική μεταμφίηση τών σελίδων 45 και 73, μεταμφίηση που τους έπιτρέπει να μέ δοκιμάσουν, να μετρήσουν πάνω μου τή δύναμή τους άσταμάτητα.

IV

Διστάζω, πρέπει να τό όμολογήσω, να κάνω αυτό τό άλμα, φοβάμαι να πέσω στό άγνωστο χωρίς όρια. Κάθε είδους σκιές συνωθοούνται γύρω μου για να μέ συγκρατήσουν, για να στήσουν μπρός μου ψηλούς τοίχους πού κοπιάζω πολύ να τούς θεωρήσω άνυπαρκτους. Θα θελήσουν να πιστέψουν ότι σ' αυτές τίσ σκιές δέν άναμειγνύεται τίποτα πού θα μπορούσε να έχει σχέση με την άποκάλυψη ενός έπεισοδίου ειδικά συγκινητικού της ζωής μου: πολλές φορές¹ κατέληξα να τοποθετήσω, σε σχέση με διάφορες περιστάσεις τελείως προσωπικές αυτής της ζωής, μία σειρά από γεγονότα πού μου φαινόταν πώς ήταν στη φύση τους να συγκρατήσουν την ψυχολογική προσοχή, ως είν' καλά ο άσυνήθιστος χαρακτήρας τους. Μόνη, αλήθεια, ή ακριβής παραπομπή, άπόλυτα εύσυνείδητη, στην θυμική αυτή κατάσταση του ύποκειμένου τή στιγμή όπου δημιουργούνται τέτοια γεγονότα, μπορεί να δώσει μία πραγματική βάση έκτιμήσεως. Πάνω σ' αυτό τό πρότυπο ίατρικής παρατηρήσεως ο ύπερρεαλισμός πάντοτε πρότεινε να θεμελιωθεί αυτή ή σχέση. Ούτε ένα συμβάν δέν

1) Πρβλ. Nadja (έκδόσεις N.R.F.), Les Vases communicants (έκδόσεις Denoël et Steele).

μπορεί να παραλειφθεί, ακόμα ούτε και ένα όνομα δέν μπορεί να τροποποιηθεί χωρίς να ύπεισέλθει άμέσως άυθαιρεσία. Η σαφής παρουσίαση του άμεσου παραλόγου, πού δημιουργεί σύγχυση μερικών γεγονότων, άπαιτεί άυστηρή άυθεντικότητα του ανθρώπινου ντοκουμέντου πού τά καταγράφει. Η ώρα πού μόρρεσε να έγγραφει μία έρώτηση τόσο αιχμηρή είναι τόσο όμορφη πού να μή μπορεί κανείς ούτε να της προσθέσει κάτι ούτε να της άφαιρέσει. Τό μόνο μέσο για να της άποδώσει δικαιοσύνη είναι να σκέπτεται, να άφήσει να σκέπτονται, ότι αληθινά έχει περάσει.

Άλλά ή διάκριση ανάμεσα στό εύλογο και στό μή-εύλογο επιβάλλεται σε μένα όπως και στους άλλους ανθρώπους. Όχι περισσότερο από αυτούς δέν ξεφεύγω από την ανάγκη να θεωρήσω τό ξεδίπλωμα της έξωτερικής ζωής ανεξάρτητο άπ' αυτό πού συνιστά πνευματικά την άτομικότητά μου και αν δέχομαι κάθε στιγμή να κάνω να αντικατοπτρίζεται σύμφωνα με τίσ προσωπικές μου δυνατότητες τό θέαμα πού παίζεται έξω από μένα, μου είναι αντίθετα παράξενα δύσκολο να παραδεχθώ ότι αυτό τό θέαμα όργανώνεται έξαφνα, σαν ναταν μόνο για μένα, φαινομενικά δέν τείνει πλέον παρά να συμμορφωθεί με την προγενέστερη εικόνα πού είχα σχηματίσει γι' αυτό. Αυτή ή δυσκολία αυξάνει από τό γεγονός ότι ή εικόνα πού λέμε μου προσφέρθηκε σαν ναταν τελείως παράδοξη και αν λάβομε ύπ' όψη μας ότι ο χαρακτήρας της άναπτύξεώς της είναι καθαρά ιδιότροπος, δέν ύπήρχε καμιά πιθανότητα να βρει ποτέ επικύρωση στο πραγματικό έπίπεδο: ακόμα περισσότερο δέν μπορούσε να βρει συνεχή επικύρωση πού να επιβάλλει ανάμεσα στα γεγονότα πού τό πνεύμα ένοιωσε χαρά να διευθετήσει και τά πραγματικά γεγονότα ένα άδιάπτωτο παραλληλισμό. Όσο σπάνια

καί ἴσως ὅσο ἐκλεκτική κι ἂν μπορούσε νά θεωρηθεῖ, μιά τέτοια σύνδεση εἶναι ἄρκετά συγκινητική ὥστε δέν ὑπάρχει περίπτωση νά τήν ἀγνοήσει κανείς. Δέν θά ὠφελοῦσε σέ τίποτα, πραγματικά, νά ἀποκρύψουμε ὅτι μιά καί θεμελιώθηκε μπορεῖ μόνη της, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, νά καταδικάσει σέ ἀποτυχία ὅλη τήν ὀρθολογιστική σκέψη. Ἐπί πλέον, γιά νά μπορέσει κανείς νά τήν παραμελήσει, θά ἔπρεπε νά μή συγκινήσει στοῦ ἔπακρο τό πνεῦμα πού κατέληξε νά τήν συνειδητοποιήσει. Πραγματικά, εἶναι ἀδύνατο, νά μήν ἀντλήσει ἀπό κεῖ ἕνα συναίσθημα ἀσυνήθιστης εὐτυχίας καί ἀνησυχίας, ἕνα μείγμα χαρᾶς καί φόβου πανικοῦ. Εἶναι σάν ξαφνικά ἢ βαθειά νύχτα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως νά διερράγη, ἢ φυσική ἀναγκαιότητα, πού συγκατατίθεται νά ταυτισθεῖ μέ τή λογική ἀναγκαιότητα, ὅλα τά πράγματα νά εἶχαν παραδοθεῖ στήν καθολική διαφάνεια, συνδεδεμένα μέ μιά γυάλινη ἀλυσίδα πού δέν τῆς ἔλειπε οὔτε ἕνας κρίκος. Ἐάν σ' αὐτό τό σημεῖο ὑπάρχει μιά ἀπλή ψευδαίσθηση, συμφωνῶ νά τήν ἐγκαταλείψω ἀλλά ἄς ἀποδειχθεῖ πρῶτα ὅτι εἶναι μιά ψευδαίσθηση. Σ' ἀντίθετη περίπτωση, ἐάν, ὅπως πιστεύω, ἐκεῖ βρίσκεται τό δόλωμα γιά μιά ἐπαφή, τήν πιό ἐκθαμβωτική ἀνάμεσα σ' ὅλες, τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν κόσμο τῶν πραγμάτων, συμφωνῶ νά ψάξει κανείς νά ὀρίσει ὅ,τι μπορεῖ νά ὑπάρξει πιό χαρακτηριστικό μέσα σ' ἕνα τέτοιο φαινόμενο καί ἐπίσης νά δοκιμάσει νά προξενήσει τό μεγαλύτερο δυνατό ἀριθμό ἐπικοινωνιῶν τοῦ εἴδους αὐτῆς πού θά ἀκολουθήσει. Μόνον ὅταν αὐτές οἱ ἐπικοινωνίες θά ἔχουν συγκεντρωθεῖ καί ἀντιπαραβληθεῖ, θά μπορεῖ νά γίνεαι λόγος γιά ἀποδέσμευση τοῦ νόμου τῆς παραγωγῆς αὐτῶν τῶν μυστηριωδῶν ἀνταλλαγῶν μεταξύ τοῦ ὕλικου καί τοῦ διανοητικοῦ. Τίποτα δέν ἔχω τήν πρόθεση νά κάνω τόσο ὅσο νά τραβήξω τήν προσοχή σ' αὐτές, καί τίς

θεωρῶ λιγώτερο ἰδιότυπες ἀπ' ὅ,τι σήμερα εἴμαστε διατεθειμένοι νά πιστεύουμε, ἐπειδή ὑποψιαζόμαστε πῶς ἀπ' αὐτήν ἐξαρτᾶται ὁ καθαρά ἀποκαλυπτικός χαρακτήρας πού τίς διακρίνει πρό πάντων. Ὅταν μιλάει κανείς στήν ἐποχή μας γιά ἀποκάλυψη δυστυχῶς σημαίνει ὅτι ἐκτίθεται στον κίνδυνο νά κατηγορηθεῖ γιά ὀπισθοδρομικές τάσεις: διευκρινίζω λοιπόν ὅτι ἐδῶ δέν παίρνω καθόλου αὐτή τή λέξη μέ τή μεταφυσική της σημασία ἀλλά ὅτι, μόνη, μοῦ φαίνεται ἄρκετά δυνατή γιά νά μεταφράσει τήν ἀπαράμιλλη συγκίνηση πού μοῦ ἔλαχε νά δοκιμάσω μ' αὐτή τήν ἔννοια. Ἡ πιό μεγάλη ἀδυναμία τῆς σύγχρονης σκέψεως μοῦ φαίνεται νά βρίσκεται στήν παράδοση ὑπερεκτίμηση τοῦ γνωστοῦ σέ σχέση μ' αὐτό πού ὑπολείπεται νά γνωρίσουμε. Γιά νά τήν πείσομε σ' αὐτό τό θέμα νά μή ὑπακούει παρά μονάχα στοῦ θεμελιῶδες μίσος της γιά τήν προσπάθεια, εἶναι πιό χρήσιμο ἀπό ποτέ νά ἐπικαλεσθοῦμε σ' αὐτό τή μαρτυρία τοῦ Hegel: «Τό πνεῦμα δέν μένει ἄγρυπνο καί ζωηρά παρακινημένο ἀπό τήν ἀνάγκη νά ἀναπτυχθεῖ μπροστά σέ ἀντικείμενα παρά μόνον ἐφ' ὅσον παραμένει μέσα τους κάτι τό μυστηριώδες πού δέν ἔχει ἀκόμη ἀποκαλυφθεῖ». Ἐπιτρέπεται νά θγάλει κανείς ἀπ' αὐτό τό συμπέρασμα ὅτι τό παράδοξο στοῦ συνολοῦ του, φτάνει νά προκύπτει ἀπό ἀληθινές διαπιστώσεις, δέν μπορεῖ μέ κανένα πρόσχημα νά καταγγελθεῖ.

Αὐτή ἡ νέα γυναίκα πού μόλις εἶχε μπεῖ ἦταν σάν νά τήν τύλιγε κάποιος ἀτμός – ντυμένη μέ μιά φωτιά; – Ὅλα ἔχαναν τό χρῶμα τους πάγωναν κοντά σ' αὐτό τό ὄνειρομένο χρῶμα πού ἦταν μιά ἀπόλυτη συμφωνία τοῦ χρώματος τῆς σκουριᾶς καί τοῦ πράσινου: ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος, μιά ἀλησμόνητη μικρή φτέρη πού ἔρπει στον ἐσωτερικό τοῖχο ἑνός παμπάλαιου πηγαδιοῦ ἀπό τά πιό μεγάλα, τό

πιό μεγάλο, τό πιό θαθύ, καί τό πιό μαῦρο ἀπ' ὄλα, πού πάνω τους ἔσκυψα, στή Villeneuve-les-Avignon, στά ἐρείπια μιᾶς λαμπρῆς πόλεως τοῦ XIVου αἰώνα τῆς Γαλλίας, πού σήμερα ἔχει παραδοθεῖ στους Ἀτσιγγανούς. Αὐτό τό χροῦμα, ὅπως γινότανε ἀκόμα πιό σκούρο ἀπό τό πρόσωπο στά χέρια, σέ μιᾶ γοητευτική σχέση τόνων ἀνάμεσα στόν ἐξαιρετικά ὠχρό ἥλιο τῶν μαλλιῶν σέ σχῆμα ἀνθοδέσμης ἀπό αἰγόκλημα – τό κεφάλι ἔγερνε, σηκωνότανε, πολύ ἀδιάφορα – καί στό χαρτί πού μου δώσαν γιά νά γράψω, ὅσο ἔβλεπα ἕνα φουστάνι τόσο συγκλονιστικό ἴσως ἐκείνη τή στιγμή ὥστε δέν τό βλέπω πιά. Ἦταν κάποιο πλάσμα πολύ νέο, ἀλλά πού αὐτό τό διακριτικό του σημεῖο δέν ἐπιβαλλόταν ἐκ πρώτης ὄψεως, ἄς εἶν' καλά αὐτή ἡ ψευδαίσθηση πού ἔδινε, ὅτι μετεκινεῖτο μέσ' στή μέρα στό φῶς μιᾶς λάμπας. Τό εἶχα δεῖ κι ἄλλοτε νά χώνεται δύο ἢ τρεῖς φορές μέσα σ' αὐτό τόν τόπο: κάθε φορά τό εἶχα νοιώσει, προτοῦ νά παρουσιασθεῖ στά μάτια μου, δέν ξέρω μέ ποιᾶ κίνηση πού μ' ἀνατρίχιαζε ἀπό ὄμο σέ ὄμο κυματιστά ὡς ἐμένα μέσα ἀπό αὐτή τή σάλλα τοῦ καφενεῖου ξεκινώντας ἀπό τήν πόρτα. Αὐτή ἡ κίνηση, ἀκόμα κι ὅταν ἀναταράζοντας μιᾶ χυδαία συγκέντρωση, παίρνει πολύ γρήγορα ἐχθρικό χαρακτήρα, εἴτε στή ζωὴ εἴτε στήν τέχνη, πάντα μέ εἰδοποίησε γιά τήν παρουσία τοῦ *ώραίου*. Καί μπορῶ νά πῶ ὅτι σ' αὐτή τή θέση, στίς 29 Μαΐου 1934, αὐτή ἡ γυναίκα ἦταν *σκανδαλωδῶς* ὠραία. Μιά τέτοια βεβαιότητα, γιά μένα ἀρκετά ἐρεθιστική ἀπό μόνη της αὐτή τήν ἐποχή, κόντευε πολύ ἄλλωστε νά μέ ἔχει κυριέψει στό διάστημα πού κυλοῦσε ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς πραγματικές ἐμφανίσεις, γιατί μιᾶ διαίσθηση πολύ ἀόριστη, ἀπό τίς πρώτες στιγμές, μου εἶχε ἐπιτρέψει νά θεωρήσω ἐνδεχόμενο τό πεπρωμένο αὐτῆς τῆς νέας γυναίκας νά μπορέσει μιᾶ μέρα, ὅσο ἀδύνατο κι

ἂν ἦταν, νά ἔρθει νά συντεθεῖ μέ τό δικό μου. Μερικές μέρες πιό πρῖν μόλις εἶχα γράψει τό εἰσαγωγικό κείμενο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, κείμενο πού ἐκθέτει ἀρκετά καλά τίς πολύ εὐαίσθητες νοητικές προθέσεις μου τοῦ καιροῦ ἐκείνου: ἀνάγκη νά συμβιδάσω τήν ἰδέα τοῦ μοναδικοῦ ἔρωτα καί τήν ἄρνησή της λίγο ὡς πολύ μοιραία μέσα στό σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο, φροντίδα νά ἀποδείξω ὅτι μιᾶ λύση περισσότερο ἀπό ἐπαρκῆς, πού καθαρά ξεπερνάει τά ζωτικά προβλήματα, μπορεῖ πάντοτε νά ἀναμένεται ἀπό τήν ἐγκατάλειψη τῶν συνηθισμένων λογικῶν τρόπων. Δέν σταμάτησα ποτέ νά πιστεύω ὅτι ὁ ἔρωτας, ἀνάμεσα σ' ὄλες τίς καταστάσεις ἀπ' ὅπου ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά περάσει, εἶναι ὁ πιό μεγάλος προμηθευτής τοῦ εἶδους σέ λύσεις αὐτῆς τῆς φύσεως, ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὁ ἴδιος ιδεώδης τόπος γιά συνένωση, γιά σύντηξη αὐτῶν τῶν λύσεων. Οἱ ἄνθρωποι βλακωδῶς χάνουν τήν ἐλπίδα τους γιά τόν ἔρωτα – κι ἐγώ τήν ἔχασα – ζοῦν ὑποδουλωμένοι στήν ἰδέα ὅτι ὁ ἔρωτας εἶναι πάντοτε πίσω τους, ποτέ *μπροστά* τους: οἱ περασμένοι αἰῶνες, τό ψεῦδος τῆς λήθης στά εἴκοσι χρόνια. Ὑπομένουν, σκληρύνονται πού παραδέχονται πρό παντός ὅτι ὁ ἔρωτας δέν εἶναι *γι' αὐτούς*, μέ τήν πομπή τῶν λάμπων του, αὐτό τό βλέμμα πάνω στόν κόσμο πού εἶναι καμωμένο ἀπό τά μάτια ὄλων τῶν μάντεων. Χωλαίνουν ἀπό τίς ἀπατηλές ἀναμνήσεις πού φθάνουν μέχρι νά τοῦς ἀποδώσουν τήν ἀρχή μιᾶς πανάρχαιας πτώσεως, γιά νά μή βρεθοῦν περισσότερο ἔνοχοι ἀπ' ὅ,τι εἶναι. Καί μ' ὄλα τούτα γιά τόν καθένα ἡ ὑπόσχεση κάθε στιγμῆς πού θάρθει περικλείει ὄλο τό μυστικό τῆς ζωῆς, ποῦχει τή δύναμη νά ἀποκαλυφθεῖ κάποια μέρα τυχαῖα μέσα σέ κάποιο ἄλλο ὄν.

Αυτή ή γυναίκα πού μόλις μπήκε έγραφε σίγουρα – είχε επίσης γράψει τήν προηγούμενη και, ακόμη, είχα χαρει πολύ γρήγορα πού σκεπτόμουνα ότι μου έγραφε, είχα έκπλαγει κατόπιν πού περίμενα τό γράμμα της. Φυσικά, τίποτα. Στίς έπτά και μισή, στίς 29 Μαΐου, ή επιστροφή της σέ μία τέτοια στάση – και πάλι τό ταβάνι, τό φτερό, ό τοίχος, τό ταβάνι, ποτέ τό βλέμμα της δέν συναντούσε τό δικό μου – μου προξενούσε μιάν έλαφρά άνυπομονησία. Λίγο νά κουνάγα, τά μάτια για πολύ σηκωμένα δέν άνοιγόκλειναν ή σχεδόν: σέ μερικά μέτρα άπό μένα, έριχναν τή μεγάλη τους φωτιά χωρίς ξερά χόρτα και ό κορμός ό πιο χαριτωμένος πού μπορούσε νά ύπάρξει ξανάρχιζε νά βασιλεύει στην άκινήσια. Ένοιωθα νά μέ κυριεύει σιγά-σιγά τό θάσανο μιās έρωτήσεως πού δέν τά κατάφερε νά μείνει δουδή. Πόσο αυτή ή στιγμή μου είναι κοντινή! Ξέρω τόσο λίγο αυτό πού μέ οδηγούσε. Άλλά αυτή ή αίθουσα, όλόφωτη, είχε έλαφρώσει άπό κάθε άλλη παρουσία: ένα τελευταίο κύμα είχε παρασύρει τούς φίλους πού συνέχιζα νά τούς μιλάω.

Αυτή ή γυναίκα πού μόλις είχε μπει σέ λίγο θά ξαναδρισκότανε στό δρόμο, όπου τήν περίμενα χωρίς νά φανερωθώ. Στο δρόμο... Όπως κυλούσε θαυμάσια ή βραδιά, έκανε νά αντικατοπτρίζεται όπως πουθενά άλλοι αυτή ή περιοχή ή πιο ζωντανή και μερικές στιγμές ή πιο ταραγμένη της Montmartre. Κι αυτή ή σιλουέττα μπροστά μου πουφευγε, και της κόβαν συνεχώς τό δρόμο κινούμενοι μαυροι θάμνοι. Η έλπίδα – πιά έλπίδα στό κάτω-κάτω; – δέν έκανε πιά νά πεταρίζει στό πλάι μου παρά μονάχα μία μικρή ξεθωριασμένη φλόγα. Και τά πεζοδρόμια διακλαδωνόντουσαν άλλόκοτα τό ένα μετά τό άλλο, σύμφωνα μ' ένα δρομολόγιο επίσης όσο μπορούσε καριτσιόζο.

Άντίθετα άπ' ό,τι φαινότανε, άναρωτιόμουνα, αν δέν μέ είχαν διακρίνει για νά μέ παρασύρουν έτσι στό πιο θαυμάσιο σκασιαρχείο. Στο τέλος όμως κατέληξε νά μέ οδηγήσει κάπου, σέ μία κάποια στάση αυτοκινήτων. Άκόμα ένα θήμα περισσότερο, λιγότερο και, πολύ έκπληκτος, τό πρόσωπο πού φοδήθηκα τρελά πώς δέν θά τό ξαναδώ ποτέ είχε στραφεί προς έμένα άπό τόσο κοντά ώστε τό χαμόγελό του αυτής της στιγμής μου αφήνει σήμερα τήν άνάμνηση ενός σκίουρου (écureuil) πού κρατάει ένα πράσινο φουντούκι (noisette). Τά μαλλιά της, βροχή φωτεινή πάνω σ' άνθισμένες καστανιές... Μου λέει πώς μου είχε γράψει – αυτό τό πρόσφατο γράμμα ήταν για μένα – ένοιωσε έκπληξη πού δέν μου τ'όχαν δώσει, και όπως δέν ήμουν σέ κατάσταση νά σκεφτώ νά τή συγκρατήσω, γρήγορα άποσπάσθηκε άπό μένα όρίζοντάς μου συνάντηση για τό ίδιο βράδυ τά μεσάνυχτα.

Περνώ για λίγο στίς ταραγμένες ώρες πού άκολούθησαν. Είναι δύο ή ώρα τό πρωί όταν θγαίνομε άπό τό «Café des Oiseaux». Η έμπιστοσύνη στον έναντό μου έχει ύποστει μία κρίση αρκετά ειδική και αρκετά σοβαρή ώστε νά μου φανεί άναγκαίο νά δώσω έδω μιάν ιδέα της εάν έπιμένω νά θέλω νά φωτίσω τίς άμεσες συνέπειες αυτής της συναντήσεως σέ ό,τι έχουν φαινομενικά σχεδόν φυσιολογικό και, καθώς τό σκέπτομαι, και τελείως άνεργμηνευτο, αν λάβω ύπ' όψη μου, σέ ένα άλλο επίπεδο, τον αυστηρά προσχεδιασμένο χαρακτήρα τους. Όσο ακόμα μπόρεσα νά παραδοθώ για πολλές μέρες στην ιδέα πού αργισι είναι γοητευτική ό,τι κατά κάποιο τρόπο, ένα πρόσωπο πού άποδίδω σ' αυτό τόση γοητεία, μέ περίμενε είτε μ' άναζητούσε, τό γεγονός ό,τι αυτή ή ιδέα μόλις άνακάλυψε πραγματικές θάσεις δέν μπορεί νά μή μέ ρίξει σέ μία άβυσσο άρνήσεων. Τί πράγμα είμαι ίκανός νά

κάνω στό κάτω-κάτω καί τί θά κάνω γιά νά άξιωθῶ μιά τέτοια τύχη; Τραβῶ μπροστά μηχανικά, μέσα σ' ένα μεγάλο θόρυβο από σιδερένιες καγκελόπορτες πού κλείνουν. Νά αγαπῶ, νά ξαναδρῶ τή χαμένη χάρη τῆς πρώτης σιγμῆς πού αγαπᾶμε... Κάθε εἶδους ἀπαγορεύσεις ζωγραφίζονται γύρω μου, γέλοια καθαρά ἀντηχοῦν ἀπ' τά περασμένα χρόνια γιά νά καταλήξουν σέ λυγμούς, κάτω ἀπό μεγάλα φτεροκοπήματα, πού κάνουν γκριζες φτεροῦγες, μιᾶς λίγο σίγουρης ἀνοιξιάτικης νύχτας. Λίγο σίγουρης: χωρίς ἀντίρρηση, ὅλη ἡ ἀνασφάλεια πού εἶναι μέσα μου ἀπό τότε πού, ἐκείνη τή νύχτα, ξαναπιάνω τόν ἑαυτό μου νά διαβάζει μέσα στό μέλλον αὐτό πού θά μπορούσε, αὐτό πού θάπρεπε νά εἶναι ἄν ἡ καρδιά ἦταν πρόθυμη. Ἡ ἐλευθερία ἀπέναντι στό ἄλλα ὄντα, ἡ ἐλευθερία ἀπέναντι σ' αὐτό πού ὑπῆρξαμε φαίνεται πῶς γίνεται τότε τόσο προκλητική μόνο γιά νά μέ ἐκμηδενίσει καλύτερα μέ τίς προκλήσεις της. Ποιός μέ συνοδεύει αὐτή τήν ὥρα μέσ' στό Παρίσι χωρίς νά μ' ὀδηγεῖ, καί πού, ἄλλωστε, κι ἐγώ τό ἴδιο, δέν τόν ὀδηγῶ; Δέν θυμᾶμαι νά δοκίμασα στή ζωή μου τόσο μεγάλη ἀδιαθεσία. Σχεδόν χάνομαι, μοῦ φαίνεται πῶς κι ἐγώ μέ τή σειρά μου παρασύρθηκα ὅπως οἱ κομπάρσοι τῆς πρώτης σκηνῆς. Ἡ συζήτηση πού, ὅσο ἡ πανέμορφη συνομιλήτριά μου ἔμεινε καθισμένη ἀπέναντί μου, πέραγε χωρίς ἐμπόδιο ἀπ' τό ένα θέμα στό ἄλλο, δέν ἀγγίζει πλέον παρά μονάχα τό προσωπεῖο τῶν πραγμάτων. Αἰσθάνομαι μέ φρίκη νά τήν ὀδηγῶ νά καταποντισθεῖ ἄθελά μου μέσα στό τεχνητό. Περιορίστηκα νά σταματῶ πότε-πότε γιά νά ἀκινητοποιήσω μπροστά μου τό πρόσωπο πού δέν μπορῶ νά ὑποφέρω περισσότερο πιά νά βλέπω νά προβάλλεται ἀπό τά πλάγια, ἀλλά αὐτό τό παιδιάστικο κάμωμα δέν μοῦ δίνει, γιά νά πῶ τήν ἀλήθεια, παρά μιά πολύ σύντομη σιγουριά. Ἴσως ξαφνικά θά

μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά κάνω ένα δῆμα, χωρίς τή βοήθεια ενός χεριοῦ πού ἔρχεται νά ἔνωθεῖ μέ τό δικό μου χέρι καί νά μέ ξαναφέρει στή πραγματική ζωή φωτίζοντάς μου ἔξαισία μέ τήν πίεσή του τό περίγραμμα ενός βυζιοῦ.

Ἐνῶ ἀργοποροῦμε μίαν ὥρα ἀργότερα μέσα στό δρομάκια τῆς συνοικίας les Halles, δοκιμάζω πολύ περισσότερο σκληρά τήν ἐκλειψη αὐτοῦ τοῦ βυζιοῦ, πού τήν ἐπιτάσσουν οἱ δυσκολίες τῆς κυκλοφορίας ενός ζευγαριοῦ ἀνάμεσα στό καμιόνια μέσα σ' αὐτή τή θαβούρα πού φουσκώνει ἀσταμάτητα, πού ἀνεβαίνει σάν τή θάλασσα κατά τήν τεράστια ἐπιθυμία τῆς αὐριανῆς μέρας. Τό βλέμμα μου, ὑπέροχοι ἄσπροι κύβοι, κόκκινοι, πράσινοι τῶν χορταρικῶν γλιστράει ἀνιαρά πάνω στό λιθόστρωτο πού λάμπει ἀπό φοβερά ἀπόβλητα. Εἶναι ἀκόμα ἡ ὥρα πού μπουλούκια γλεντζέδες ἀρχίζουν νά ξεχύνονται σ' αὐτά τά μέρη γιά νά τελειώσουν τή νύχτα τους σέ κάποιο φημισμένο κουτουκάκι, ρίχνοντας στό ρωμαλέο καί λεβέντικο σαματά τοῦ μόχθου μιά νότα μαύρη, ἀφρώδη καί ὑποπτη μέ τίς βραδυνές τουαλέττες, τίς γοῦνες καί τά μετάξια. Τί νά λέμε τώρα! Μονάχα στό παραμύθια εἶναι ἀδύνατο στήν ἀμφιβολία νά σέ κυριέψει, ὅτι δέν πρόκειται νά γλιστρήσει κανείς πάνω σέ μιά μπανανόφλουδα. Βλέπω τό κακό καί τό καλό στή φυσική τους κατάσταση, τό κακό ὑπερέχει μ' ὅλη τήν εὐκολία τοῦ πόνου: ἡ ἰδέα ὅτι εἶναι κάπου μακριά, ἴσως μόνος, ἀναδημιουργός τοῦ καλοῦ οὔτε κἄν μ' ἀγγίζει. Ἡ ζωή εἶναι ἀργή κι ὁ ἄνθρωπος δέν ξέρει καθόλου νά τήν παίξει. Οἱ δυνατότητες νά φθάσει τό ὄν πού εἶναι σέ θέση νά τόν βοηθήσει νά τήν παίξει, νά τῆς δώσει ὅλο τό νόημά της, χάνονται μέσα στό χάρη τῶν ἄστρον. Ποιός μέ συνοδεύει, ποιός πάει μπροστά μου αὐτή τή νύχτα ἀκόμα μιά φορά; Τό αἶθρο

μένει καμωμένο από όρισμούς πού έκόντες-άκοντες δεχτήκαμε χωρίς νά λογαριάσομε αὐτές τίς γοητευτικές μπούκλες, αὐτούς τούς ἀστράγαλους πού μοιάζουν μέ μπούκλες. Θά ἦταν καιρός ἀκόμα νά ὀπισθοχωρήσω.

Ποῖός μηχανισμός συναγερωῦ θά λειτουργήσει ποτέ γιά νά κάνει ν' ἀκουστεῖ ἡ φωνή τοῦ παραλόγου, ἂν μιλῶ τή γλώσσα πού μοῦχουν μάθει, καί νά ὑποστηρίξει ὅτι τό αὔριο θά εἶναι ἄλλο, ὅτι εἶναι μυστηριωδῶς, τελείως ἀποκομμένο ἀπό τό χθές; Ἦμουν πάλι κοντά σας, ὁμορφῆ μου ἀλανιέρα καί μοῦ δείχνατε καθῶς περνούσαμε τήν Tour Saint-Jacques κάτω ἀπό τό γλωμό πέπλο της ἀπό σκαλωσιές πού, ἐδῶ καί χρόνια τώρα, συμβάλλει ὥστε νά τήν κάνει ἀκόμα περισσότερο τό μεγάλο ἐξωαποκαλυπτικό μνημεῖο τοῦ κόσμου. Ἄδικα μάθατε ὅτι ἀγαποῦσα αὐτόν πύργο, ξαναβλέπω ἀκόμα αὐτή τή στιγμή μιά δίαιη ὑπαρξή ὀλόκληρη νά ὀργανώνεται γύρω του γιά νά μᾶς ἀγκαλιάσει, γιά νά συγκρατήσῃ τό παράφορο στό νεφελώδη καλπασμό του γύρω μας:

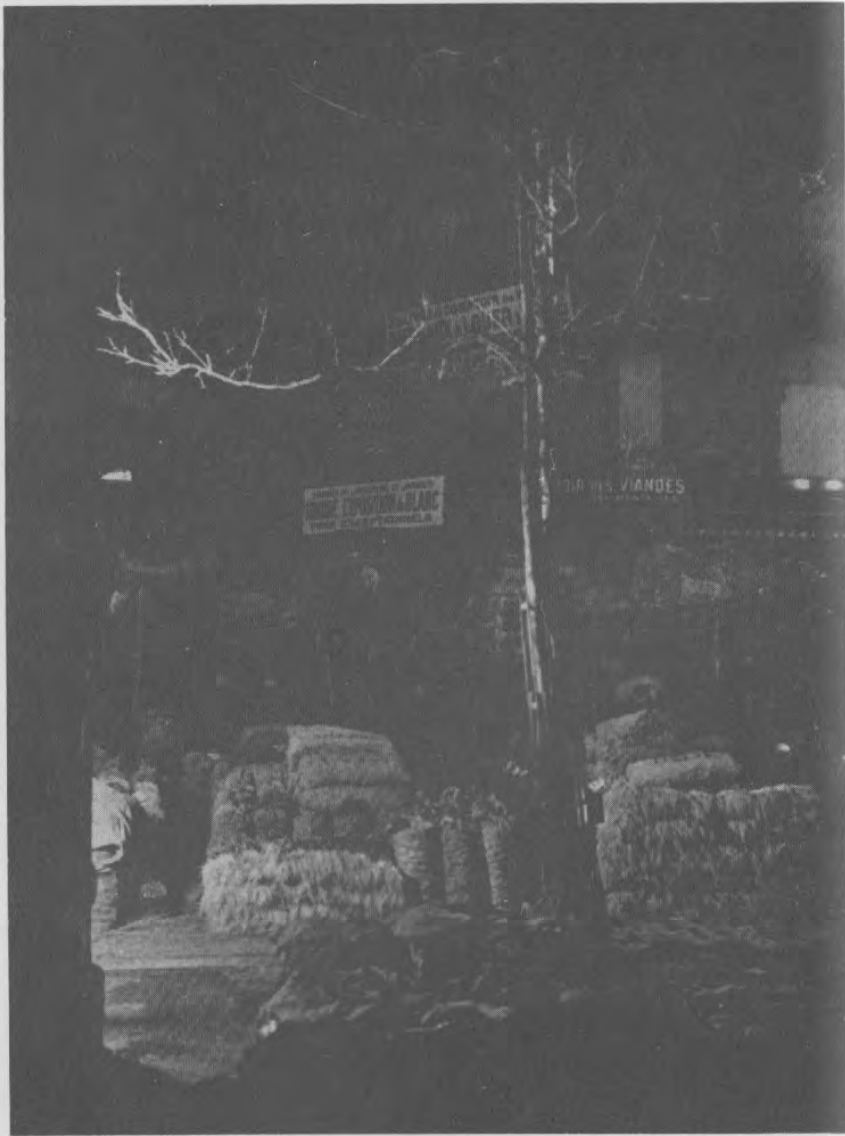
*Στό Παρίσι ἡ Tour Saint-Jacques
τροκλίζει ὁμοια μέ ἡλιοτρόπιο*

εἶπα ἀρκετά σκοτεινά γιά μένα σ' ἓνα ποίημά μου, καί κατάλαβα ἀπό τότε ὅτι αὐτή ἡ ταλάντευση τοῦ πύργου ἦταν πρό πάντων ἡ δική μου ἀνάμεσα στίς δύο σημασίες στά γαλλικά τῆς λέξεως *Tourne-sol*¹, πού δηλώνει ταυτόχρονα αὐτό τό εἶδος τοῦ ἡλίανθου, πού εἶναι γνωστό ἐπίσης μέ τό ὄνομα ἡλιος² καί τό ἀντιδραστήριο³ πού χρησιμοποιεῖται στή χημεία, παρά πολύ συχνά μέ τή μορφή ἑνός γαλάζιου χαρτιοῦ πού ὅταν ἔρθῃ σέ ἐπαφή μέ ὀξεύα

1) Ἡλιοτρόπιον, 2) Grand soleil, 3) Maurelle ἢ croton, ἑλληνικά: χάρτης τοῦ ἡλιοτροπίου. (Σ.τ.μ.)

9. Αὐτό τό εἶδος τοῦ ἡλίανθου... (σελ. 64)
Φωτ. Man Ray

10. Στά δρομάκια τῆς συνοικίας *les Halles*... (σελ. 63)
Φωτ. Brassai

γίνεται κόκκινο. Παρά ταῦτα ὁ συσχετισμός πού ἔγινε μ' αὐτό τόν τρόπο ἐρμηνεύει τήν περίπλοκη ἰδέα πού εἶχα σχηματίσει γιά τόν πύργο, τόσο γιά τή σκοτεινή του μεγαλοπρέπεια πού μπορούμε νά τή συγκρίνομε μέ τή μεγαλοπρέπεια τοῦ λουλουδιοῦ πού ὀρθώνεται γενικά σάν κι αὐτόν, πολύ μόνο, σέ μιά γωνιά γῆς λίγο ὡς πολύ ἄχαρη ὅσο καί γιά τίς ἀρκετά θολές περιστάσεις πού ἐπιστάτησαν στό χτίσιμό του καί πού ξέρομε πῶς μ' αὐτές εἶναι στενά συνδεδεμένο τό πανάρχαιο ὄνειρο τῆς μεταστοιχειώσεως τῶν μετάλλων. Στή μεταβολή τοῦ γαλάζιου σέ κόκκινο, σ' αὐτή συνίσταται ἡ χαρακτηριστική ιδιότητα τοῦ ἠλιοτροπίου-ἀντιδραστηρίου πού ἡ κινητοποίησή του πιθανῶς νά δικαιώνεται ἐπειδή ἔχει ἀναλογίες μέ τά χαρακτηριστικά χρώματα τοῦ Παρισιοῦ, πού, ἄλλωστε, ἡ συνοικία του *la Cité* εἶναι τό λίκνο του, τοῦ Παρισιοῦ πού τό ἐκφράζει ἐδῶ μέ τρόπο πέρα ὡς πέρα ὀργανικό, οἰσιώδη, τό Δημαρχεῖο του πού τό ἀφήνομε ἀριστερά μας καθώς πηγαίνομε κατά τό *Quartier Latin*. Ὑποχωρῶ μπρός στόν ἀξιολάτρευτο ἱλιγγο πού ἴσως μέ ἀναγκάζουν νά ὑποκλιθῶ αὐτοί οἱ τόποι ὅπου ὅ,τι θά εἶχα γνωρίσει καλύτερα ἔχει ἀρχίσει. Ξαφνικά δέν χρωστῶ τίποτα σ' αὐτές τίς προηγούμενες παραστάσεις πού ἀπειλοῦσαν πρὶν ἀπό λίγο νά μέ περιορίσουν, αἰσθάνομαι ἀπελευθερωμένος ἀπό αὐτούς τούς δεσμούς πού μέ κάναν νά πιστεύω ἀκόμα ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἀπογυμνωθῶ, στό αἰσθηματικό πεδίο, ἀπό τόν χθεσινό ἐαυτό μου. Μακάρι αὐτό τό παραπέτασμα σκιῶν νά παραμέριζε καί νά ἄφηνε νά μ' ὀδηγήσουν χωρίς φόβο κατά τό φῶς. Γύρισε, γῆ¹, καί σύ, μεγάλη νύχτα, διῶξε ἀπ' τήν καρδιά μου ὅ,τι δέν εἶναι πίστη στό καινούργιο μου ἄστρο!

1) Ὁ συγγραφέας λογοπαικτεῖ ἐδῶ μέ τίς λέξεις *tourne, sol*= γύρνα, γῆ καί *tourne-sol*= ἠλιοτρόπιο (Σ.τ.μ.)

Ὁ καλὸς ἄνεμος πού μᾶς παίρνει δέν θά πέσει ἴσως πιά ἐπειδὴ εἶναι ἀπό τώρα φορτωμένος ἀρώματα σάν νά εἶχαν ποσιάσει ἀπό πάνω μας ἀνθόκηπους. Ὅντως ζυγώνομε στό Quai aux Fleurs τὴν ὥρα πού φτάνουν μαζικά οἱ ρόζ πῆλινες γλάστρες, πού στὴν ὁμοίμορφη βάση τους προσχεδιάζεται καὶ συγκεντρώνεται ὅλη ἡ θέληση γιὰ αὐριανή δραστική γοητεία. Οἱ πρωῖνοί περαστικοί πού σέ μερικές ὥρες θά συχνάζουν σ' αὐτό τό παζάρι, θά χάσουν σχεδόν τό σύνολο τῆς συγκινήσεως πού μπορεῖ νά ξεπηδήσει στό θέαμα τῶν φυτικῶν ὑφασμάτων ὅταν πραγματικά γνωρίζονται μέ τό λιθόστρωτο τῆς πόλεως. Εἶναι θαῦμα νά τά δεῖς μιά τελευταία φορά συγκεντρωμένα κατά εἶδη πάνω στή στέγη τῶν αὐτοκινήτων πού τά φέρνουν, ὅπως ἔχουν γεννηθεῖ τόσο ὅμοια ἀναμεταξύ τους ἀπ' τὴ σπορά τους. Ὅπως εἶναι τόσο μουδιασμένα ἀπό τὴ νύχτα καὶ τόσο καθαρά ἀκόμα ἀπὸ κάθε ἐπαφή φαίνεται σάν νά τά κουβάλησαν μέ τεράστια ὑπνωτήρια. Πάνω στό ἔδαφος γιὰ μένα καὶ πάλι ἀκινητοποιημένα, ξαναπαίρνουν ἀμέσως τὸν ὕπνο τους, στριμωγμένα τό ἓνα κοντά στό ἄλλο καὶ ζευγαρωμένα ὡς ἐκεῖ πού χάνεται τό μάτι. Σέ λίγο θάρθει Ἰούνιος καὶ τό ἡλιοτρόπιο γέρνει τίς χιλιάδες κορφές του πάνω στοὺς στρογγυλοὺς καὶ μαύρους καθρέφτες ἀπ' τό βρεγμένο χοῦμο. Ἄλλοῦ οἱ μπιγκόνιες ἀνασυνθέτουν ὑπομονετικά τό μεγάλο γυάλινο ρόδακά τους¹, ὅπου κυριαρχεῖ τό κόκκινο τοῦ ἡλίου, πού σήνει λίγο ἀργότερα, ἐκεῖ κάτω, τό ρόδακα τῆς Notre-Dame. Ὅλα τά λουλούδια, ἀρχίζοντας ἀκόμα κι ἀπὸ τά λιγώτερο ὀργιαστικά αὐτοῦ τοῦ κλίματος, συνενώνουν χωρὶς σοβαρό λόγο τὴ δύναμή τους σάν νᾶταν νά μοῦ δώσουν ὅλη τὴ φρεσκάδα τῆς ἐντυπώσεως. Πηγὴ καθαρή ὅπου ὅλος ὁ

1) Rosace de vitrail. (Σ.τ.μ.)

πόθος νά πάρω μαζί μου ἓνα πλάσμα καινούργιο ἀντικατοπτρίζεται κι ἐρχεται νά πιεῖ, ὅλος ὁ πόθος νά ξαναπάρουμε οἱ δύο μας, γιατί αὐτό ἀκόμα δέν μπόρεσε νά γίνει, τό χαμένο δρόμο στό τέρμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ πού γλιστροῦσε, ἀρωματίζοντας τὴ γυναίκα ποῦταν ἀκόμα ἄγνωστη, τὴ γυναίκα πού θάρθει, ἀνάμεσα στίς πραιρίες. Ἐπιτέλους εἴσαστε σεῖς αὐτὴ ἡ γυναίκα; Μόνο σήμερα ἐπρόκειτο νάρθεῖτε; Ἐνῶ, σάν σέ ὄνειρο, ἀραδιάζουν συνεχῶς μπροστά μας ἄλλα παρτέρια, σκύβετε ὥρα πολὺ πάνω σ' αὐτά τά λουλούδια πού τά τυλίγει μιά σκιά σάν νά ἦταν λιγώτερο γιὰ νά τά μυρίσετε παρά γιὰ νά τοὺς ἀποσπάσετε τό μυστικό τους καὶ μιά τέτοια κίνηση, μόνη της, εἶναι ἡ πιό συγκινητικὴ ἀπάντηση πού μπορούσατε νά δώσετε σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση πού δέν σᾶς κάνω. Αὐτὴ ἡ ἀφθονία πλούτου στά πόδια μας δέν μπορεῖ παρά νά ἐρμηνευθεῖ σάν μιά σπάταλη πρόταση πού μοῦ κάμει διὰ μέσου της, ἀκόμα περισσότερο ἀναγκαστικά διὰ μέσου σας, ἡ ζωὴ. Καὶ ἄλλωστε, σεῖς τόσο ξανθή, ὀπτικά τόσο ἐλκυστικὴ στό λυκαυγές, εἶναι παραπολύ λίγο νά προσθέσω ὅτι ὀπωσδήποτε ταυτίζεσθε μ' αὐτὴ τὴν ἀνθοφορία.

.....
Ἄπό δῶ τά πάντα ξεκινοῦν ξανά, ἀπὸ δῶ ἀκτινοβολοῦν – πρέπει νά σωπάσω – πολὺ λόγοι γιὰ νά ἀναμείξω σ' αὐτὴ τὴ διήγηση ὅλους τοὺς χρόνους τοῦ ρήματος εἶμαι. Θά συμφωνήσω πιθανῶς μιά μέρα ὅταν θά πρόκειται, ὅπως ἔχω τὴ διάθεση νά τό κάμω, νά ἀποδείξω ὅτι ὁ ἀληθινὸς ἔρωτας δέν ὑπόκειται σέ καμιάν ἀξιόλογη ἀλλοίωση ὅσο διαρκεῖ. Μόνη ἡ προσαρμογὴ του λίγο ὡς πολὺ ἀδιαμαρτύρητη στίς σύγχρονες κοινωνικὲς συνθήκες ἔχει τὴ ιδιότητα νά μᾶς κάνει νά δεχτοῦμε ὅτι ἡ φαντασμαγορία τοῦ ἔρωτα εἶναι λειτουργία τῆς ἐλλείψεως τῆς γνώσεως πού βρισκόμαστε σχετικὰ μέ τό προσφιλές ὄν,

θέλω νά πῶ περνάει γιά νά τελειώσει ἀπό τή στιγμή πού αὐτό τό ὄν δέν ὑποκρύπτεται πιά. Αὐτή ἡ πίστη στή γρήγορη, σέ παρόμοια περίπτωση, λιποταξία τοῦ πνεύματος σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἀσκηση τῶν πιό σπανίων καί τῶν πιό διεγερτικῶν ιδιοτήτων του, φυσικά δέν μπορεῖ παρά νά ἐγγραφῆι στό παθητικό μιᾶς παραπολύ συχνά ἀταδιστικῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς πού ἀγρυπνα φροντίζει τό ἀνθρώπινο ὄν πάντοτε νά εἶναι ἕτοιμο νά ἀναβάλλει τήν ἀπόκτηση τῆς ἀλήθειας καί τῆς εὐτυχίας, νά μεταθέτει σέ ἄλλο χρόνο κάθε διάθεση γιά ἀκέραια ἐκπλήρωση τῶν ἐπιθυμιῶν του μέσα σ' ἕνα ἀπατηλό «ἄλλο κόσμος» πού, ἂν τό ἐρευνήσομε εὐρύτερα, ἀποκαλύπτεται, ὅπως πολύ καλά τό εἶπαμε, ὅτι δέν ἦταν ἄλλωστε παρά «ἐτοῦτος ὁ κόσμος». "Ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ θέλησή μου πού τήν ἔχω ἐκδηλώσει πολλές φορές νά ἀντιδράσω ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ τρόπου νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα, δέν εἶναι δουλειά μου νά δικαιώσω ὁ μόνος τόν ἑαυτό μου, καί θά περιοριστῶ σήμερα, στά πεταχτά, νά θρηνησῶ τίς συνεχεῖς θυσίες πού οἱ ποιητές, ἐδῶ καί πολλοὺς αἰῶνες, πίστεψαν ὅτι ὀφείλουν νά τοῦ κάνουν. "Ὅλη ἡ μοντέρνα ἔννοια τοῦ ἔρωτα πού ἐν τούτοις θάπρεπε νά τήν πιάσομε ἀπ' τήν ἀρχή, ὅπως κοινῶς ἐκφράζεται ἀλλά μ' ἕνα τρόπο παραπολύ διαφανή μέ φράσεις ὅπως «κεραυνοβόλος ἔρωτος» ἢ «μὴν τοῦ μέλιτος». "Ὅλην αὐτή τή μετεωρολογία τῆς δεκάρας, ἐπί πλέον, μάταια τήν χρωμάτισαν μέ τήν πιό ἀηδιαστική ἀντιδραστική εἰρωνεία, πρόθεσή μου δέν εἶναι νά τήν ἐνοχοποιήσω γιά περισσότερο χρόνο αὐτή τή φορά. Πραγματικά ἀπό τήν προσεκτικὴ ἐξέταση αὐτοῦ πού μοῦ συνέβη αὐτὴ τὴν πρώτη μέρα καί ἀπό τήν μεταγενέστερη ἐπάνοδο, μ' αὐτή τήν εὐκαιρία, σέ μερικές προτάσεις ἤδη παλαιές, ἂν τό καλοεξετάσομε πολύ δυσσερμηνευτες, τῶν γεγονότων πού συζητοῦμε, ἐννοῶ νά κάνω νά ξε-

πηδήσει μιὰ νέα λάμψη. Μόνο ἀπό τή διευκρίνιση τῆς στενῆς σχέσεως πού ἐνώνει αὐτοὺς τοὺς δύο ὄρους, τό πραγματικό, τό φανταστικό, ἐλπίζω νά καταφέρω ἕνα νέο πλήγμα στή διάκριση, πού μοῦ φαίνεται ὀλοένα καί περισσότερο ἀσκημα θεμελιωμένη, τοῦ ὑποκειμενικοῦ καί τοῦ ἀντικειμενικοῦ¹. Μόνο ἐξαιτίας τοῦ λογισμοῦ πού μπορεῖ κανεῖς νά προσφέρει σ' αὐτὴ τὴν σχέση ρωτῶ ἂν ἡ ἰδέα τῆς αἰτιότητος δέν ὄγει τελείως ἐμβρόντητη. Τελικά μόνο μέ τὴν ὑπογράμμιση τῆς ἀδιάλειπτης καί ἀπόλυτης συμπτώσεως τῶν δύο σειρῶν ἀπὸ γεγονότα πού θεωροῦνται, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, αὐστηρὰ ἀνεξάρτητα, σκέπτομαι νά δικαιώσω καί νά συστήσω, συνεχῶς πιό ἐκλεκτικά, τὴν *λυρική συμπεριφορά* καθὼς ἐπιβάλλεται σέ κάθε ὄν, ἀκόμα καί γιά μιὰν ὥρα μέσα στὸν ἔρωτα καί ὅπως προσπάθησε νά τὸν συστηματοποιήσει, μέ κάθε εἶδος δυνατῆς μαντείας, ὁ ὑπερρεαλισμός.

Ἐνα πρωϊνὸ ἀπ' τὰ πρῶτα πού ἀκολούθησαν αὐτό τό μακρινὸ νυχτερινὸ περίπατο στό Παρίσι ἔκαμα τὴν τουαλέττα μου χωρὶς νά δώσω τὴν παραμικρὴ συνειδητὴ προσοχὴ σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἐπεισόδια. Συνηθίζω ἐξ ἄλλου νά μὴν ἀνακινῶ γιά λογαριασμό μου, αὐτὴ τὴ στιγμή, κανένα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα πού μέ ἀφοροῦν. Γενικά τό πνεῦμα μου εἶναι τελείως παραδομένο στό ρεμβασμὸ ἔτσι πού νά μὴν ἀσχολεῖται παρά μέ τό νά περιμαζεύει μερικά λόγια ἀπὸ τραγούδια – ἢ μουσικὴ ἀνάμνηση σχεδὸν τελείως μοῦ διαφεύγει – πού μοῦ συμβαίνει ν' ἀποδίδω σ' αὐτὰ ἕνα φωνητικὸ πλέγμα ἐξαιρετικὰ δειλὸ πρό πάντων ὅταν φθάνουν ὡς ἐμένα μέ σκοποὺς παραπολύ

1) Πρὸβλ. Point du Jour (ἐκδόσεις N.R.F.): «Le Message automatique».

παλιούς ή ακόμα όταν εκεί παίζεται ο ήλιος της δεκάτης ώρας απ' τις όπερέττες του Offenbach. "Άλλες φορές είναι ποιήματα που ξανασυνθέτω έτσι λίγο ως πολύ σιγά, και τό πιο αξιοπαρατήρητο σ' ό,τι τά άφορα είναι ότι ξεπηδούν στη μνήμη μου και σχεδόν πάντα προηγείται ο τόνος που δίνω όταν τά διαβάζω με δυνατή φωνή, που απ' αυτόν άλλωστε κάτι ύφίσταται ακόμα κι όταν τά διαβάζει κανείς με τά μάτια. Συχνά ένοιωθα έκπληξη, σ' αυτό τό σημείο, που είχα σχηματίσει μία ιδέα τόσο ακριδή για την άξία τους πριν ακόμα νά αρχίσουν νά οργανώνονται, νά δοκιμάζουν για τό δημιουργό τους, που τίποτα ακόμα δέν με ύποδηλώνει, μία συμπάθεια ή μία αντιπάθεια πολύ χαρακτηριστική φτάνει μόνο νά προσεγγίσει αυτός ο ψίθυρος, συναίσθημα που δέν παραλείπει ποτέ νά νομιμοποιηθεί εκ των ύστερων. Αυτό τό πρωινό δέν θά συνέβαινε τελείως τό ίδιο μία και τό ποίημα ήταν δικό μου – τό αναγνώριζα χωρίς ένθουσιασμό –: ήταν μάλλον σύντομα άποσπάσματα, άσαφή σπαράγματα ενός ποιήματος που άλλοτε δημοσιεύτηκε με την ύπογραφή μου που προσπαθούσαν νά συγκεντρωθούν χωρίς άποτέλεσμα. Δύσκολα θά μπορούσα σήμερα νά πω ποιά ήταν αυτά που προσπαθούσαν όσο γινόταν πιο καλοπροαίρετα νά τεμαχισθούν, με τόν τρόπο που έχουν τά ζώα, οί σκύλοι, οί κουκουβάγιες, οί πίθηκοι, νά προφέρουν μερικές νοσταλγικές έκτιμήσεις με σημασία μέσα στην περιβάλλουσα άτμόσφαιρα που είναι επίσης και δική μας, αλλά ή τά αυτά μας είναι βουλωμένα από κει που δέν πρέπει ή εγώ δέν είμαι στά καλά μου. Τοῦτο τό ποίημα είχε αυτό τό χαρακτηριστικό, ότι δέν μου άρεσε, ότι δέν μου είχε άρесе ποτέ, σε τέτοιο σημείο ώστε είχα άποφύγει νά τό παρουσιάσω άργότερα σε δύο συλλογές μου: ένα βιβλίο που μέσα σ' αυτό σχεδίαζα νά συγκεντρώσω με άλλα αυτό που

θεωρούσα από τά καλύτερα ποιήματά μου της εποχής αυτής, απ' ενός· μία *Μικρή ποιητική Άνθολογία του ύπερρεαλισμού*, απ' έτέρου. Και έν τούτοις τά «ποιήματα» που έγγραφα είναι τόσο λίγο πολυάριθμα που δέν είχα καθόλου δυνατότητα έπιλογής. Έπρόκειτο, σ' αυτή την περίπτωση, για ένα ποίημα *αυτόματο*: ευθύς άμέσως ή λίγο θά έλειπε για νά μπορέσει νά θεωρηθεί τέτοιο τό 1923 όταν του έδωσα μία θέση στο *Clair de Terre*. "Αν και τό έπέκριναν παραπολύ και πιθανώς με τρόπο σκοτεινό τό άρνήθηκαν ύστερα, δέν βλέπω παρά ταῦτα καθόλου τόν τρόπο νά μιλήσω για άκούσιες άναφορές, βιαστικές, που του έκανα ξαφνικά, διαφορετικά από αυτές τις φράσεις του πρό-ύπνου που γι' αυτές έφθασα νά μιλήσω τό 1924, στο *Μανιφέστο του Έπερρεαλισμού*, ότι δηλαδή «χτυπούσαν στο τζάμι». Αυτές οί άναφορές, πρέπει νά τό παραδεχθούμε, χτυπούσαν πάνω κει ακόμα, αυτές, πολύ άδύνατα και χρειάστηκε, τό άπόγεμα της ίδιας μέρας, νά βγώ και νά περιπλανηθώ μόνος, για νά διαπιστώσω ότι μία αξιοπαρατήρητη άνάγκη συνοχής τις κυρίεψε πάρα πολύ νωρίς, ότι δέν θά μούκαναν τή χάρη νά μ' αφήσουν όσο δέν είχαν άποδοθει στο σύνολο όπου, οργανικά ή όχι, άνηκαν. Έτσι όδηγήθηκα, μόνο τό βράδυ, νά ξαναοίξω ένα από τά βιβλία μου στη σελίδα όπου συνήθιζα νά τις αντιγράφω. Αυτή ή παραχώρηση σε ότι ως εκείνη τή στιγμή δέν ήθελα νά ξερω έπρεπε νά είναι μία σειρά αδιάπτωτη, κεραυνοβόλα, από άνακαλύψεις.

ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟΝ

Στόν Pierre Reverdy

Ἡ ταξειδιώτισσα πού διέσχισε τίς Halles σάν ἔπεφτε τό
καλοκαίρι

Περπάταγε στίς μύτες τῶν ποδιῶν

Ἡ ἀπελλισία κυλοῦσε στόν οὐρανό τά μεγάλα τά τόσο
ῥοαῖα τῆς φιδόχορτα

Καί μέσα στήν τσάντα τῆς ὑπῆρχε τ' ὄνειρό μου αὐτό τό
ἄρωμα πού συνεφέρνει

Πού μόνο ἡ νονά τοῦ Θεοῦ τό μύρισε

Ἡ ἀποχαύνωση ξετυλιγόταν σάν ἀτμός

Στό Chien qui fume

Πού μόλις μπῆκαν τά ὑπέρ καί τά κατά

Τήν νέα γυναίκα αὐτοί δέν μποροῦσαν νά τήν δοῦν παρὰ
μονάχα ἄσκημα καί λοξά.

Εἶχα νά κάμω μέ τήν πρέσβειρα τῆς νιτρικῆς ποτάσσης

Ἡ τῆς λευκῆς καμπύλης πάνω σέ μαῦρο φόντο πού τή
λέμε σκέψη

Ὁ χορός τῶν Ἰννοκεντίων κρατοῦσε καλά

Τά λαμπιόνια ἀνάβανε σιγά-σιγά μέσα στίς καστανιές

Ἡ κυρία χωρίς σκιά γονάτισε πάνω στό Pont-au-Change

Στήν ὁδό Git-le-Coeur τά ῥόπτρα δέν ἦταν πιά τά ἴδια

Οἱ ὑποσχέσεις τῆς νύχτας ἐπιτέλους εἶχαν τηρηθεῖ

Τά ταξειδιωτικά περιστέρια τά ἐφεδρικά φιλιὰ

ἐνώνονταν στά ὄνζιά τῆς ὠραιᾶς ἄγνωστης

Ριγμένα κάτω ἀπ' τά κρέπια τῶν τελείων σημασιῶν

Μιά ἀγροικία εὐημεροῦσε μέσ' στή μέση τοῦ Παρισιοῦ

Καί τά παρὰθυρά τῆς βλέπανε στό Γαλαξία

Κανένας δέν τήν κατοικοῦσε ἀκόμα γιατί ὑπῆρχαν κόλακες

κόλακες πού ξέρουμε πώς εἶναι πιά ἀφοσιωμένοι κι ἀπ'
τούς θρυκόλακες

Μερικοί σάν τήν γυναίκα αὐτή μοιάζουν νά κολυμπᾶνε

Καί μέσα στόν ἔρωτα μπαίνει κάτι ἀπ' τήν ὑπόστασή τους
Τούς ἐσωτερικεύει

Δέν εἶμαι ἄθνημα καμιᾶς αἰσθησιακῆς δυνάμεως

Κι ἐν τούτοις ὁ γρύλλος πού τραγουδοῦσε μέσα στά μαλ-
λιά τῆς στάχτης

Ἔνα θρόαν κοντά στό ἄγαλμα τοῦ Étienne Marcel

Μοῦριξε μιὰ ματιά γεμάτη κατανόηση

Ὁ André Breton εἶπε περνάει

Προσπαθώντας νά τοποθετήσω μέ ἀκρίβεια αὐτό τό
ποίημα μέσα στό χρόνο, πιστεύω ὅτι μπορῶ νά εἶμαι βέ-
βαιος ὅτι γράφτηκε τό Μάιο ἢ τόν Ἰούνιο τοῦ 1923 στό
Παρίσι. Γιά μένα ἦταν ἀπόλυτα ἀναγκαῖο νά ξαναβρῶ τό
χειρόγραφο του, ἴσως χρονολογημένο, ἀλλά αὐτό πρέπει
νά θροίσκεται στά χέρια κάποιου προσώπου πού θά μοῦ
στοίχιζε πολύ νά τοῦ τό δανειστῶ. Συγκεκριμένα, θά μοῦ
ἦταν ιδιαίτερα πολύτιμο νά ξέρω ἂν ἔχει κανένα σήσιμο
γιατί ἔχω ἀκόμη στό μυαλό μου τό δισταγμό πού ἔνοιωθα
τή στιγμή ποῦθαζα μερικές λέξεις. Μοῦ φαίνεται πώς δέν
ἔχω ἀμφιβολία ὅτι ἔκανα στήν ἀρχική διατύπωση δύο ἢ
τρῖα χτενίσματα τότε πού δέν ἔπρεπε καί μάλιστα μέ τήν
πρόθεση – τελικά τόσο λυπηρή – νά κάνω τό σύνολο πιά
ὁμοιογενές, νά περιορίσω τό μέρος τῆς ἀκαριαίας ἀσά-
φειας, τῆς φαινομενικῆς αὐθαιρεσίας πού ἔφθασα νά
ἀνακαλύψω τήν πρώτη φορά πού τό διάβασα. Αὐτό τό
ποίημα μοῦ παρουσιάστηκε πάντοτε σάν πραγματικά ἐμ-
πνευσμένο σ' ὅ,τι ἔχει σχέση μέ τήν παραπολύ συνεχή
δράση πού περικλείει, ἀλλά αὐτή ἡ ἔμπνευση, ἐκτός ἀπό
τό τελευταῖο τρίτο τοῦ «Ἡλιοτροπίου» δέν μοῦ φάνηκε
ποτέ ὅτι προχωροῦσε χωρίς κάποια θρασύτητα στήν ἀνα-
κάλυψη λέξεων. Ἀπό ἀπόψεως ἐκφράσεως, ἕνα τέτοιο
κείμενο προσφέρει στά μάτια μου, στό αὐτί μου, ἀδυνα-

μίες, χάσματα. Ἄλλά τί νά πῶ γιά τή μεταγενέστερη προσπάθεια ποῦκανα γιά νά τό διορθώσω; Πείθομαι χωρίς δυσκολία σήμερα γιά τή βαθεία ἀποτυχία της. Ἡ κριτική δραστηριότητα, πού μου ὑπέδειξε ἐδῶ a posteriori μερικές ἀντικαταστάσεις ἢ προσθήκες λέξεων, μέ κάνει νά θεωρήσω τώρα αὐτές τίς διορθώσεις λάθη: δέν βοηθοῦν σέ τίποτα τόν ἀναγνώστη, ἀντίθετα, καί δέν κατορθώνουν, ἀπό δῶ κι ἀπό κει, παρὰ νά ζημιώσουν βαρειά τήν ἀυθεντικότητα. Θά πάρω γιά παράδειγμα μερικές ἀπό τίς ἐλαφρές ἐπεξεργασίες (μέ ἱκανοποίησαν τόσο λίγο ὥστε ὑφίστανται ἀκόμα στά μάτια μου σάν ἀνεξάλειπτες κηλίδες μετά ἀπό δεκατρία χρόνια) ἢ εἰσαγωγή τῶν λέξεων *d'eux* ἀνάμεσα στό *vue* καί τό *que mal* στόν ἕνατο στίχο¹, ἢ ἀντικατάσταση τοῦ *à* μέ τό *de* στήν ἀρχή τοῦ ἑνδεκάτου². Δέν παρασιωπῶ ἀκόμα ὅτι ἡ λέξη *dénués*, φηγουράρει, στόν εἰκοστοτρίτο³ στίχο, στή θέση μιᾶς ἄλλης (ἴσως τῆς λέξεως *dangereux*, πάντως μιᾶς λέξεως πού ἡ πένα ἀρνήθηκε νά χαράξει μέ τήν πρόφαση ὅτι θά δημιουργοῦσε μιᾶ παιδαριώδη ἐντύπωση δίπλα στή λέξη *revenants · dénués*, πάντως, ἐδῶ δέν ἔχει κανένα περιεχόμενο, εἶναι ἕνα ἐπίθετο κούφιο. Θᾶξιζε καλύτερα ἐδῶ νά ἀφήσω τρεῖς τελείες).

Ἄφου διετύπωσα αὐτές τίς ἀσήμαντες ἐπιφυλάξεις, θεωρῶ δυνατό νά ἀντιμετωπίσω τήν καθαρά φανταστική περιπέτεια πού ἔχει γιά πλαίσιο τό παραπάνω ποίημα καί τή μεταγενέστερη, ἀλλά πόσο ἐντυπωσιακή μέ τήν ἀκρι-

1) La jeune femme ne pouvait être vue d' eux que mal et de biais. (Σ.τ.μ.)

2) Ou de la courbe blanche... (Σ.τ.μ.)

3) Des survenants qu'on sait plus dénués que les revenants. (Σ.τ.μ.)

βειά της, ὀλοκλήρωση αὐτῆς τῆς περιπέτειας μέσα στή ζωή. Πραγματικά, δέν χρειάζεται νά πῶ ὅτι γράφοντας τό ποίημα «Ἡλιοτρόπιον» δέν στηρίχτηκα σέ καμιά παλιότερη διατύπωση πού νά μου ἐρμηνεύσει τήν χαρακτηριστική γραμμή πού ἀκολούθησα σ' αὐτό. Ὅχι μόνο «ἡ ταξειδιώτισσα», «ἡ νέα γυναίκα», «ἡ κυρία χωρίς σκιά» παρέμενε γιά μένα ἕνα πλάσμα χωρίς πρόσωπο, ἀλλά δέν εἶχα, σχετικά μέ τήν ἀνέλιξη τῶν περιστατικῶν τοῦ ποιήματος, καμιά βάση προσανατολισμοῦ. Ἀναγκαστικά, ἡ ἀποστροφή τοῦ τέλους, πολύ μυστηριώδης, ἐπαιρνε στά μάτια μου περισσότερο βάρος καί πιθανῶς σ' αὐτήν, ὅπως ἐπίσης λίγο καί στό λεπτολόγο χαρακτήρα τῆς ἀφηγήσεως κάποιου πράγματος πού παρὰ ταῦτα δέν συνέβη, τό ποίημα, πού γιά πολύν καιρό τό εἶχα θεωρήσει λίγο ἱκανοποιητικό, χρωστᾷ ὅτι δέν τό κατέστρεψα ἀμέσως, ὅπως ἔκανα μέ ἄλλα.

Ἡ ταξειδιώτισσα πού θάδιζε στίς μύτες τῶν ποδιῶν:
Εἶναι ἀδύνατον νά μήν ἀναγνωρίσω σ' αὐτήν τήν πολύ σιωπηλή περαστική τῆς 29ης Μαΐου 1934. Ἡ φράση «ἔπεφτε τό καλοκαίρι»¹: οἱ φράσεις πέφτει ἢ μέρα καί πέφτει ἢ νύχτα², ὅπως ξέρομε, εἶναι συνώνυμες. Ὁ ἐρχομός τῆς νύχτας εἶναι λοιπόν, ἀσφαλῶς, κλεισμένος μέσα σ' αὐτήν τήν εἰκόνα ὅπου συνδυάζεται μέ τόν ἐρχομό τοῦ καλοκαιριοῦ.

Ἡ ἀπελπισία: Αὐτή τή στιγμή, πραγματικά, ἄπειρη καί μέ μέτρο τήν ἐλπίδα πού μόλις θεμελιώθηκε, πού μόλις ἔλειψε τόσο ἀπότομα καί θά ξαναγεννηθεῖ. Νοιώθω νά

1) Tombée de l' été. (Σ.τ.μ.)

2) Tombée du jour, tombée de la nuit. (Σ.τ.μ.)

χάνω λίγο από τή σιγουριά μου μπροστά στήν ἀφροδι-
σιακή σημασία τοῦ φιδόχορτου καί τῆς τσάντας πού, ἂν
καί προσπαθεῖ νά κρυφτεῖ πίσω ἀπό ἔξαλλες ιδέες καί
μεγαλεῖα: τά ἄστρα, «ἡ νονά τοῦ Θεοῦ» (;), δέν εἶναι λι-
γότερο ἐκδηλη. Τό «ἄρωμα πού συνεφέρνει» ὅπου ἀναφέ-
ρομαι, εἶναι ἄλλωστε, αὐτή τή μέρα, τό μόνο στοιχεῖο τοῦ
ποιήματος πού παρέλυσε τήν ὑπομονή μου, τήν ἐρμηνευ-
τική μου σταθερότητα. Συνεχίζω ἀκόμα καί σήμερα νά
ἐχθρεύομαι αὐτό τόν τέταρτο καί τόν πέμπτο στίχο πού
ἦταν σχεδόν ἀποκλειστικά ὑπεύθυνοι γιά τή δυσμένεια
ὅπου εἶχα ρίξει γιά πολύ καιρό αὐτό τό «Ἡλιοτρόπιον».
Ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, δέν ἔχω γι' αὐτό τό λόγο
παραπολλές αἰτίες γιά νά παραδεχτῶ ὅτι αὐτό πού προ-
κύπτει ἀπό τήν ἀνάλυση ὅσο γίνεται πιά ἀργά εἶναι καί
τό πιά ἀπλό καί ἐκείνο πού πρέπει νά τοῦ ἀποδώσουν τή
μεγαλύτερη ἀξία γιά νά μή σκεφτῶ ὅτι πρόκειται ἐδῶ γιά
ένα οὐσιώδες δεδομένο, πού κάποια μέρα γιά μένα θά γί-
νει διαφανές.

Le Chien qui fume: Ἦταν γιά μένα τό τυπικό ὄνομα
ένός ἀπό τό ἐστιατόρια στίς Halles πού ἔχω μιλήσει γι'
αὐτά. Ἡ «νάρκη» πιθανῶς, σ' αὐτή τήν περίπτωση, δέν
εἶναι παρά ἡ δική μου: δέν θά κρύψω ὅτι εἶχα δοκιμάσει
τότε μεγάλη ἀνάγκη φυγῆς, καταφυγῆς στόν ὕπνο, γιά νά
κόψω κάθε συζήτηση μέ μερικές ἀποφάσεις πού φοβό-
μουνα ὅτι εἶχα νά πάρω. Ὅ,τι εἶχα γίνει μέχρι τήν ἡμέρα
αὐτή πάλευε, πιστεύω ὅτι τῶκα να νάκουσθεῖ ἱκανοποιητι-
κά, ἐναντίον αὐτοῦ πού μποροῦσα νά γίνω ἀκόμα. Ἡ εὐ-
χέρεια τῆς αὐριανῆς ζωῆς ὅπως εἶχε ὀρισθεῖ προκαταδο-
λικά, ἡ φροντίδα νά μήν ἔχω νά προσβάλω τήν ἠθική
ὑπόσταση τοῦ ἀπόγου πλάσματος πού ἔζησε τίς περασμέ-
νες μέρες κοντά μου, συνδεδεμένα μέ τό νέο καί ἀκατα-

μάχητο χαρακτήρα τῆς ἔλξεως πού συνέβαινε νά ὑφίστα-
μαι («τό ὑπέρ καί τό κατά») μέ συγκρατοῦσαν σέ μιᾶ
κατάσταση ἀμφισημίας ἀπό τίς πιά ὀδυνηρές.

Ἄσχημα καί λοξά: Ἔχω δώσει ἐξηγήσεις γι' αὐτό τό
πολύ λεπτό μειονέκτημα, πού ὅπως νομίζω εἶναι τό ἀπο-
τέλεσμα τοῦ θαδίσματος.

*Οἱ δύο ὑποθέσεις γιά τή φύση τῆς περαστικῆς, τό
νόημα τῆς ἐπεμβάσεώς της:* Ἀσφαλῶς ἔτσι τίς εἶχα διατυ-
πώσει: ἡ πρόκληση πού, γιά μένα, ἀναθρόσκει ἀπό αὐτήν
συγγέεται μέ τήν πρόκληση τοῦ κινδύνου, πού πάντα εἶναι
τόσο μεγάλη; Δέν λάμπει, ἐξ ἄλλου, ὅπως ὁ φώσφορος,
ἀπό ὅλες αὐτές τίς ἰδιάζουσες προθέσεις πού τό πνεῦμα
μου ἀποκρύπτει (ἐπαναλαμβάνω ὅτι αὐτές οἱ προθέσεις
περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά δέν μποροῦσαν νά συγ-
κρατηθοῦν στό κείμενο πού εἶπα: «Ἡ ὁμορφιά θά εἶναι
σπασμωδική» γράφει μερικές μέρες πιά πρῖν).

Ὁ χορός τῶν Ἰννοκεντίων: Πλησιάζομε, δέν ὑπάρχει
ἀμφιβολία, στήν Tour Saint-Jacques. Τό ὀστεοφυλάκιον
τῶν Ἰννοκεντίων, πού ἔχει μετατραπεί ἀργότερα σέ ἀγορά
καί πού τό φέρνει συγκεκριμένα στή μνήμη μας μόνο ἡ
ὀμώνυμη κεντρική κρήνη, μέ τίς ναϊάδες τοῦ Jean Goujon
– πού μοῦ δίνουν τήν ἐντύπωση ὅτι πρωταγωνιστοῦσαν
στήν πιά σπουδαία γοητεία αὐτῆς τῆς ἱστορίας – χρησι-
μεῖ ἐδῶ γιά τήν παρουσίαση τοῦ Nicolas Flamel πού
ὑψωσε ἐκεῖ στά τέλη τοῦ 14ου αἰῶνος τή φημισμένη
ἀψίδα μέ τά ἀρχικά του (γι' αὐτή τήν ἀψίδα ξέρομε ὅτι
ἔβαλε καί ζωγράφισαν ἕναν ἄνδρα κατάμαυρο πού στρέ-
φεται σέ μιᾶ χρυσή πλάκα ὅπου εἶχε παρασταθεῖ ἡ

Ἐφροδίτη ἢ ὁ Ἑρμῆς καί μιὰ ἔκλειψη τοῦ ἡλίου καί τῆς σελήνης· αὐτός ὁ ἄνθρωπος κρατοῦσε στήν ἄκρη τοῦ χεριοῦ του ἓνα εἰλητάριο μέ τήν ἐπιγραφή: «Βλέπω ἓνα θαῦμα πού μέ κάνει νά στέκω μέ τό στόμα ἀνοιχτό»).

Τά λαμπιόνια: Μόνο μερικές ἐβδομάδες μετά τή συνάντησή της ἔμαθα ὅτι στό music-hall ὅπου ἐμφανιζότανε ἡ σύντροφος αὐτῆς τῆς πρώτης μου νύχτας, ὁ διευθυντής τοῦ καταστήματος μιὰ μέρα τήν εἶχε ἀποκαλέσει δημοσία Δεκάτη τετάρτη Ἰουλίου κι αὐτό τό παρατσούκλι, σ' αὐτό τόν χῶρο, τῆς εἶχε κολλήσει. Μπόρεσαν νά μέ δοῦν, πλησιάζοντάς την, νά ἐνώνω τό φῶς πού δίνουν οἱ καστανιές μέ τά μαλλιά της.

Ἡ Pont-au-Change: Ἡ ἀκριβεία αὐτοῦ τοῦ ἐπεισοδίου, ἡ κίνηση κατά τά λουλούδια πού τήν ζωγραφίζει τόσο καλά, εἶναι τόσο πολύ χτυπητά, ὥστε νά μὴν ἐπιμείνω.

Ἡ ὁδός Gît-le-Cœur: Δέν θά ὠφελοῦσε σέ τίποτα ἀκόμη νά σχολιάσω ὅσο λίγο κι ἂν ἦταν τό ὄνομα αὐτοῦ τοῦ δρόμου, πού ἀντιτίθεται βίαια στό συναίσθημα πού ἔχω ἐκφράσει χωρίς καμιάν ἐπιφύλαξη στό στίχο πού ἀκολοῦθεῖ.

Τά ταξειδιωτικά περιστερία: Ἀπό τόν ξάδερφό της πού ἄλλοτε εἶχα βρεθεῖ νά ἔχω ἰδεολογική ἐπαφή, μοῦ ἐμπιστεύθηκε, εἶχε ἀκούσει γιά πρώτη φορά νά μιλοῦν γιά μένα· αὐτός τῆς εἶχε ἐμπνεύσει τήν ἐπιθυμία νά γνωρίσει τά βιβλία μου, κι αὐτά, μέ τή σειρά τους, τῆς γέννησαν τήν ἐπιθυμία νά μέ γνωρίσει. Ἔτσι, αὐτός ὁ νέος ἔκανε αὐτή τήν ἐποχή τῆς θητείας του καί εἶχα πάρεῖ ἀπ' αὐτόν, λίγες μέρες πιό πρῖν, ἓνα γράμμα σταλαμένο ἀπό τό Sfax, πού

εἶχε τή σφραγίδα τοῦ κέντρου ἐκπαιδεύσεως *περιστερῶν* ὅπου ἦταν ἀποσπασμένος.

Τά ἐφεδρικά φιλιὰ: Ὅσο ἀφομοιωμένα κι ἂν εἶναι μέ τά ταξειδιωτικά περιστερία, δικαιολογοῦν, μέ τό λιγώτερο μεταφορικό τρόπο, τήν ἀνάγκη πού αἰσθάνομαι γιά μιὰ κίνηση πού πάντως δέν ἐπιδοκιμάζω, ἀνάγκη πού δέν εἶναι ξένη μέ τίς στάσεις πού ἔχω μνημονεύσει στό δρόμο. Τά φιλιὰ, ἐδῶ, δέν εἶναι λιγότερο τοποθετημένα στό ἐπίπεδο τῆς δυνατότητας, ἐπειδή ἔχουν πάρεῖ θέση ἀνάμεσα στά ταξειδιωτικά περιστερία (ἰδέα ἑνός προσώπου εὐνοϊκοῦ) καί τά θυζιά πού, στήν ἐξέλιξη τῆς ἀφηγήσεως, ἔφθασα νά πῶ γι' αὐτά ὅτι μοῦ ἀφαιροῦσαν τό θάρρος νά παραιτηθῶ.

Μιὰ ἀγροικία μέσ' στή μέση τοῦ Παρισιῶ: Ὁλόκληρη ἡ ἐξοχή αὐτή τῆ στιγμῆ εἰσβάλλει στό ποίημα, σάν φυσική λύση αὐτοῦ πού μέχρι τώρα τό εἶχαμε ἀμυδρά εὐχηθεῖ. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἰδέα τῆς ἀγροικίης ἐκμεταλλεύσεως πού περιέχεται στή λέξη «ἀγροικία», πού μπορεῖ νά ἐπαληθευθεῖ μέ τό θέαμα πού παρέχει φευγαλέα, αὐτή τήν ὥρα τῆς νύχτας, ἡ Ἄγορά τῶν λουλουδιῶν.

*Οἱ κόλακες*¹ (σέ ἀντιπαράθεση μέ τούς βρυκόλακες): Οἱ ἀνησυχίες πού ἐκδηλώνονται μέσα στό ποίημα ἀπό τή στιγμῆ πού ἐμφανίσθηκε αὐτή ἡ λέξη (ἡ ἄμεση ἐπανάληψη, τό πρόσφατο σφάλμα πού ἔχω ὑποδείξει) μοῦ φαίνονται πῶς ἔχουν σάν ἀφετηρία τή συγκίνηση πού ἔχει ἐκ-

1) Survenants... Revenants = Κόλακες... Βρυκόλακες. Ἡ ἐρμηνεία τῶν λέξεων δέν ἀποδίδει τήν σημασία τῶν Γαλλικῶν λέξεων ἀλλά πάντως ἀποδίδει τήν ἠχητική τους συγγένεια. (Σ.τ.μ.)

φρασθεί, στό νέο αὐτῆς τῆς συναντήσεως, μέ τή γυναίκα πού μοιραζότανε τή ζωή μου στήν ἰδέα ὅτι μποροῦσα νά ἐπιζητήσω τή συντροφιά μιᾶς γυναίκας καινούργιας (ἀντίθετα αὐτή ὑπέφερε μέ εὐχαρίστηση ὅτι ἐπιθυμοῦσα νά ξαναδῶ μιάν ἄλλη γυναίκα, πού γι' αὐτή διατηροῦσα μιᾶ μεγάλη τρυφερότητα).

Μοιάζουν νά κολυμπᾶνε: Πράγμα πολύ ἀξιοπαρατήρητο, ἀρκετά ἀργότερα ἀπό τότε πού ἐνισχύθηκε ἡ βεβαιότητά μου ὅτι, σ' ὅλα τά ἄλλα σημεῖα, ἔπρεπε νά θεωρήσω τό «Ἡλιοτρόπιον» ποίημα *προφητικό*, μάταια προσπάθησα νά περιορίσω αὐτή τήν παράξενη παρατήρηση, ἀδύνατο νά τοῦ προσδώσω τήν πιό ἀσθενή ἀξία ἐνδείξεως. Θά ἐπισύρω τήν προσοχή στό γεγονός ὅτι ὁ στίχος ὅπου ἀναφέρομαι μοῦ εἶχε, μονομιᾶς, φανεῖ ὅτι ἦρθε ἄσχημα. Πρέπει νά πῶ ὅτι ἀμέσως χρειάστηκε νά ὑποφέρει ἀπό τό συσχετισμό πού μοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί σ' ἓνα στίχο τοῦ Baudelaire καί πού, ἂν δεχόμουνα ὅτι μπόρεσαν νά ἀναγάγουν τό γυναικεῖο δάδισμα στό χορό, ἔκρινα πολύ λιγώτερο ἐπιτυχημένο ὅτι τό εἶχα ἀναγάγει στήν κολύμβηση. Δέν ξέρω τί εἶναι αὐτό πού μπόρεσε νά μοῦ ὑπεξαιρέσει γιά τόσον καιρό τό πραγματικό περιεχόμενο, τελείως ἀλλοιώτικο, τό ἰδιαζόντως ἄμεσο αὐτῶν τῶν λέξεων: τό «νούμερο» τοῦ music-hall πού σ' αὐτό ἐμφανίζοταν ἡ νέα γυναίκα καθημερινά τότε ἦταν ἓνα νούμερο κολυμβητικό. «Μοιάζει νά κολυμπᾶει», στό μέτρο ἀκόμα πού γιά μένα ἀντιτίθεται στό «μοιάζει νά χορεύει» μιᾶς γυναίκας πού περπατάει, φαίνεται ἀκόμα νά δηλώνει ἐδῶ τό *μοιάζει νά χορεύει κάτω ἀπ' τό νερό* ὅτι, ὅπως ἐγώ, ὅσοι ἀπό τούς φίλους μου τήν εἶδαν κατόπιν νά ἐλίσσεται μέσα στήν πισίνα γενικά βρῆκαν τό ἴδιο.

Τούς ἐσωτερικεύει: Συγκεντρώνοντας μέσα της ὅλη τή δύναμη αὐτῶν τῶν «κολάκων» χωρίς νά μέ βοηθήσει γι' αὐτό νά σχηματίσω μιάν ἰδέα ἀκριβή γιά τό εἶδος τοῦ ἐνδιαφέροντος πού μοῦ φέρνει, εἶναι αὐτή τή στιγμή ἐξ ἴσου περισσότερο ἐπικίνδυνη καί πιό σιωπηλή, πιό μυστική.

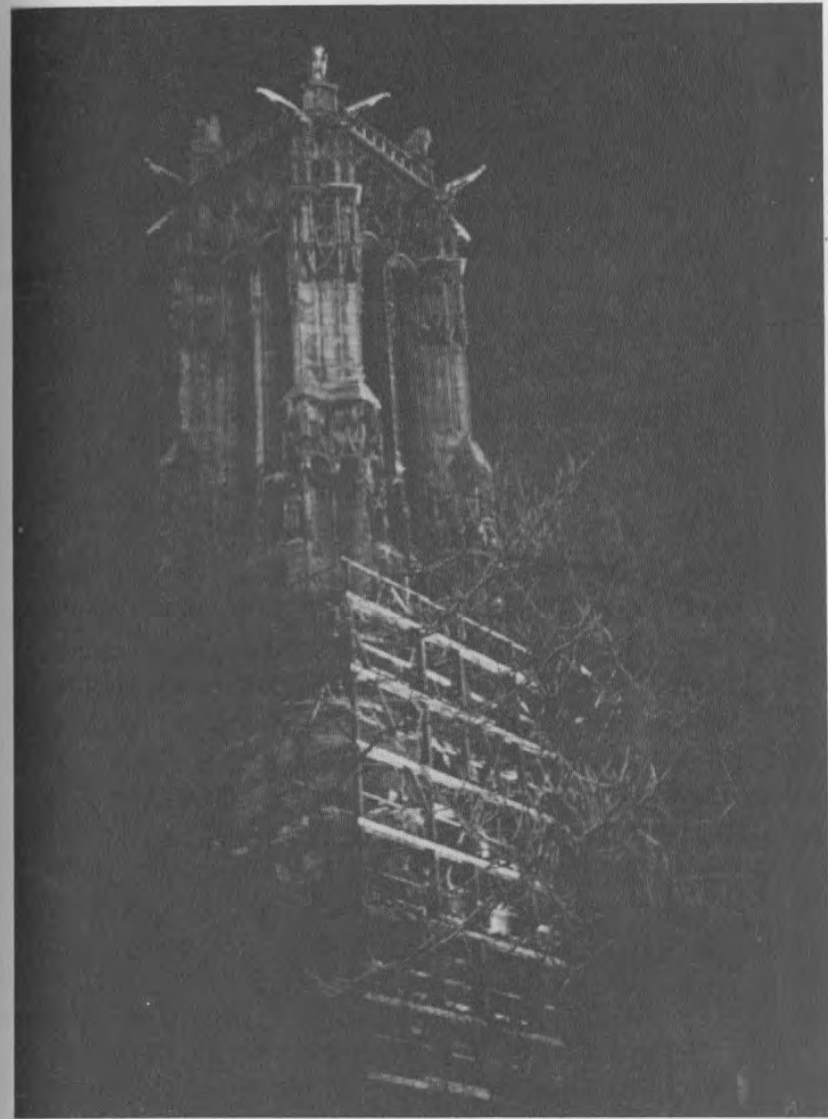
Καμιᾶς αἰσθησιακῆς δυνάμεως: Ἡ ἐξαιρετικά γρήγορη καί πεζολογική μορφή αὐτῆς τῆς δηλώσεως μοῦ φαίνεται, σέ σχέση μέ τίς διακυμάνσεις ἀπ' ὅπου πέρασα ἐκείνη τή νύχτα, πολύ χαρακτηριστική. Ὅπως δέν πρόσεχε στίς συνθήκες προβολῆς τοῦ ποιήματος στήν πραγματική ζωή πολύν καιρό ἀργότερα, θά μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά νομίσω ὅτι δέν κόστιζε τίποτα καί ἦταν ἄτοπη. Ἀλλά, κατά τρόπο φαινομενικά τελείως συμπτωματικό, σημειώνει ἐδῶ τό ὕψιστο σημεῖο, ἐσωτερικῆς μου κινήσεως: μόλις μίλησα γιά τόν ἔρωτα, ὅλες οἱ δυνάμεις ἐξιδανικεύσεως σπεύδουν νά παρέμβουν καί τώρα πιά προσπαθῶ μέ ἀγωνία νά μήν ἀφήσω νά μέ κυριέψει ὁ πόθος.

Ὁ γρύλλος: Τήν πρώτη φορά πού ἄκουσα στό Παρίσι νά τραγουδάει ἓνας γρύλλος, ἦταν λίγες μέρες ἀπό τότε, μέσα στό ἴδιο τό δωμάτιο πού κατοικοῦσε τό πνεῦμα πού ἔδινε ζωή στήν ἀνοιξιᾶτικη νύχτα πού ἀφηγήθηκα. Τό παράθυρο αὐτοῦ τοῦ δωματίου, σ' ἓνα ξενοδοχεῖο τῆς ὁδοῦ Faubourg-Saint-Jacques, ἔβλεπε στήν αὐλή τῆς Maternité, ὅπου τό ἔντομο ἔπρεπε νάνα κρυμμένο. Συνέχισε, κατόπιν, νά ἐκδηλώνει τήν παρουσία του κάθε βράδυ. Δέν μπόρεσα, ἀργότερα, ἀνακαλώντας στή σκέψη μου αὐτή τήν αὐλή, νά ἀποφύγω νά θεωρήσω σάν ἓνα παραπολύ ἐντυπωσιακό προμήνυμα τοῦ ἐρχομοῦ μου σ' αὐτό τόν τόπο τό ἀνέκδοτο πού ἀναφέρω, σελ. 92 τοῦ *Vases*

communicants (συνοδεύοντας μία κοπέλλα στο δρόμο, συγγέω τό νοσοκομείο Lariboisière με τη Maternité). Έν-
τούτοις δέν είχα τότε κανένα μέσο γιά νά αναπαραστήσω
γιά μένα συγκεκριμένα αυτό τόν τόπο: οί υπέροχες φωνές
βασανιστηρίων και χαράς πού ξεκινάνε από κεί κάθε ώρα
δέν είχαν φθάσει ακόμη ως έμένα. Άλλά πρό παντός αυ-
τός ό γρύλλος, αυτός ό γρύλλος πού ή τόσο σημαντική
ακρόασή του μου ταιριάζει γιά νά τελειώσω τά δύο συν-
δυασμένα δρομολόγια του ποιήματος και του περιπάτου,
τί είναι και τί τείνει νά συμβολίσει μέσα σ' όλο αυτό; Τό
σκέφτηκα πολλές φορές από τότε και, κάθε φορά, δέν
έπέτυχα νά κάνω νά ξεπηδήσει παρά μονάχα αυτό τό χω-
ρίο του Lautréamont: «Δέν παρατηρήσατε τή χάρη ενός
ώραίου γρύλλου, μέ τίς ζωηρές κινήσεις, στους υπόνομους
του Παρισιού; Δέν είναι παρά αυτός: ήταν ό Maldoror!
Μαγνητίζοντας τίς ανθισμένες πρωτεύουσες, μ' ένα ύγρό
έπιβλαβές, τίς φέρνει σέ μία ληθαργική κατάσταση όπου
δέν είναι ίκανές νά φυλαχτούν όπως θάπρεπε»¹. Μαγνητί-
ζοντας τίς ανθισμένες πρωτεύουσες... μ' ένα ύγρό έπιβλα-
βές... Παραείναι σαφές, έν πάση περιπτώσει, ότι ό γρύλ-
λος, μέσα στο ποίημα όπως και στή ζωή, παρεμβαίνει γιά
νά ξυπνήσει όλες μου τίς άμφιβολίες. Τό άγαλμα του
Étienne Marcel, πού είναι στημένο σέ μία πλευρά του Hô-
tel de Ville, χρησιμεύει πιθανώς γιά νά δηλώσει μέσα στο
ποίημα τήν καρδιά του Παρισιού πού χτυπάει τήν ώρα
του περιπάτου, όπως είδαμε, στον ίδιο τόνο μέ τή δικιά
μου.

.....
Έπέμεινα, ιδιαίτερα μάλιστα στο *Les Vases communi-*
cants, στο γεγονός ότι ή αυτοανάλυση είναι, μόνη της, σέ

1) *Les Chants de Maldoror*, έκτο άσμα.

11. Στο Παρίσι ή Tour Saint-Jacques τρεκλίζει... (σελ. 64)
Φωτ. Brassai

12. Μοιάζουν νά κολυμπάνε... (σελ. 82)
Φωτ. Rogi André

πολλές περιπτώσεις, ίκανή νά ἐξαντλήσει τό περιεχόμενο τῶν ὀνείρων καί ὅτι αὐτή ἢ ἀνάλυση, φτάνει νά εἶναι ἀρκετά προωθημένη, δέν ἀφήνει στήν πάντα κανένα κατάλοιπο πού νά ἐπιτρέπει νά προσδώσουμε στήν ὀνειρική δραστηριότητα ἕνα χαρακτήρα ὑπερβατικό. Ἀντίθετα, μοῦ φαίνεται ὅτι παραεῖχε λοξοδρομήσει γρήγορα ὅταν ἐπρόκειτο γιά μένα νά κάνω νά καταλάβουν, ἐπίσης, ὅτι ἡ αὐτοἀνάλυση μποροῦσε μερικές φορές νά ἐξαντλήσει τό περιεχόμενο τῶν πραγματικῶν γεγονότων, ὥστε νά τά κάνει νά ἐξαρθῶνται ἀποκλειστικά ἀπό τήν προηγούμενη δραστηριότητα τοῦ πνεύματος τήν λιγώτερο κατευθυνόμενη. Ἡ φροντίδα πού εἶχα, ἀπό ἐπαναστατικῆς ἀπόψεως, νά μήν χάσω τήν πρόσβαση στίς πρακτικές ἐνέργειες, ἴσως μέ συγκράτησε νά φθάσω ὡς τό τέρμα τῶν σκέψεών μου, ἔλαβε ὑπ' ὄψη της τή δυσκολία νά κάνω νά δεχθοῦν οἱ περισσότεροι ἀπό τοὺς ἐπαναστάτες τοῦ καιροῦ ἐκείνου μιάν ἄποψη τόσο αὐστηρά διαλεκτική. Ἐπειδή τό πέρασμα στή δράση γιά τό λόγο αὐτό δέν μοῦ ἐπετράπη, δέν δοκιμάζω σήμερα κανένα ἐνδοιασμό νά ἐπανέλθω ἐκεῖ, τόσο περισσότερο ὅσο πιστεύω ὅτι διαθέτω αὐτή τή φορὰ ἕνα τεκμήριο πολύ περισσότερο ἀποδεικτικό ἀπό αὐτό πού στηρίχθηκα τότε.

Ἐποστηρίζω ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτα ἀπ' αὐτό τό ποίημα τοῦ 1923 πού νά μήν ὑπῆρξε ὁ προάγγελος ἐκείνου πού ἐπρόκειτο νά θεωρηθεῖ τό πιό σπουδαῖο γιά μένα τό 1934. Ἀκόμα κι ἂν ἔμενε μιὰ ἀμφιβολία πού ἀγγίζει μόνο τή μελλοντική ἀνάγκη τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ποιήματος, αὐτή ἢ ἀμφιβολία, ὅπως θά δοῦμε, θά ἐξαφανιζόταν. Λιγώτερο ἀπό δύο μῆνες μετά ἀπ' αὐτό πού ὀνόμασα «ἡ νύχτα τοῦ ἡλιοτροπίου» – ἦταν ἀκριβῶς στίς 23 Ἰουλίου τό πρωῖ – εἶχα κουδεντιάσει γιά πολλήν ὥρα μέ τόν René Char καί τόν Paul Élyard γιά συγκλονιστικές ἀντιστοιχίες

πού γι' αυτές πριν από λίγο επρόκειτο, κατόπιν τούς είχα αφήσει για νά πάω νά φάω για μεσημέρι στο έστιατόριο. Τό πιό κοντινό έστιατόριο δέν ήταν άλλο απ' αυτό πού μίλησα στο τέλος του πρώτου κεφαλαίου αυτού του βιβλίου μέ τήν ευκαιρία ενός διαλόγου μέ μεγάλες ποιητικές διακλαδώσεις πού τίς συνέλαβα εκεί στις 10 'Απριλίου. Δέν είχα κάνει ακόμη παρά μερικά βήματα για νά πάω εκεί όταν μετάνιωσα από φόβο μή βρεθώ παραπολύ μόνος σ' αυτό τό μέρος πού, από πολύν καιρό, ή παράξενη γκαρσόνα πού μίλησα γι' αυτήν δέν τό φώτιζε πιά μέ τό χαμόγελο όμορφης κατσίκας, τό πολύ διαφορούμενο. Όταν συνάντησα τούς φίλους μου, τούς βρήκα ακόμα νά λέν τά τελευταία λόγια για τό θέμα πού μόλις είχαμε συζητήσει. Ο Char, ειδικώτερα, είχε θίξει τό θέμα αυτής της αφιερώσεως παρατηρώντας ότι αυτά τά δυό ποιήματα τά μόνα πού είχα αφιερώσει στον Pierre Reverdy είχαν άμοιβαία τούς συγγενείς τίτλους «Clé de sol» και «Tournesol»¹. Δέν μπορούσα αυτή τή στιγμή νά προτείνω γι' αυτό άλλη λογική εξήγηση εκτός απ' αυτήν: πάντοτε μου άρεσε αυτό τό όνομα, Pierre Reverdy, πού άλλοτε του έδωσα άσυνείδητα αυτή τήν προέκταση: πέτρα² πού δέν κυλάει πιά, πέτρα πού πιάνει χορτάρι. Η ιδέα μιās τέτοιας πέτρας όπτικά μου είναι πολύ ευχάριστη, έχει ισχυροποιηθεί ακόμα περισσότερο εντός μου από τήν ανάμνηση αυτής της όδου *des Saules*, πού είναι φτειαγμένη σαν χείμαρρος, πού σκαρφάλωνα πάντα μέ χαρά για νά πάω νά δώ τόν Reverdy κάποια πρωϊνά του 1916 και του 17. Οφείλω νά πω έξ' άλλου, ότι στή μνήμη μου, συχνά, τραγουδάει επί-

1) «Κλειδί του σόλ» και «Ηλιοτρόπιον». (Σ.τ.μ.)

2) Pierre qui roule n' amasse pas mousse = Πέτρα πού κυλά δέν χορταριάζει [Παροιμία]. (Σ.τ.μ.)

σης αυτός ό στίχος του:

Μιά γροθιά στην δλόγομη πραγματικότητα

στίχος πού έλπίζω νά μήν τόν αναφέρω ανακριβώς και πού σ' αυτόν συνοψίζεται όσο πιό καλύτερα γίνεται ή διδασκαλία πού ήταν για μένα ή ποίησή του. Δέν θά υπήρχε στή συνέχεια τίποτε τό παράδοξο άν αυτή ή λέξη «sol»¹ (άγγίζω τό έδαφος, πατώνω) είχε συνδυασθεί στο πνεύμα μου πιό ειδικά μ' αυτό τό άνδρικό όνομα και είμαι έτοιμος νά πιστέψω ότι έχει για λειτουργία, στην περίπτωση των δυό ποιημάτων, νά άποκαταστήσει τήν ίσορροπία πού έχει διαταραχθεί όλως ιδιαιτέρως προς όφελος της έξαλλοσύνης («Clé de Sol» μεταθέτει τήν συγκίνηση πού δοκίμασα μέ τήν αναγγελία του θανάτου του Jacques Vaché). Δύο ώρες περίπου μετά τήν επανάληψη αυτής της συζητήσεως, ό Char, πού μέ είχε συνοδεύσει στο δημαρχείο του XVIIου διαμερίσματος, μου έδειχνε, στον τοίχο πού ήταν απέναντι στή θυρίδα όπου περιμένα νά μου δώσουν ένα χαρτί σχετικό μέ τήν ταυτότητά μου, μιάν άφίσα, μοναδική, πού είχε μέ χοντρά μαύρα γραμματα πάνω σέ άσπρο βάθος αυτές τίς λέξεις πού μου φάνηκαν τότε τόσο άποφασιστικές: «Κληροδότημα Reverdy».

Για νά έχω άξιοποιήσει τελείως αυτή τήν καθαρά πνευματική προετοιμασία αυτής της θαυμάσιας περιπέτειας, δέν μου μένει παρά νά επισύρω έντονα τήν προσοχή στον έξωλογικό χαρακτήρα του διαλόγου της 10ης 'Απριλίου πού υπαινίχθηκα παρά πάνω και στην άνάγκη, έλάχιστα λιγώτερο έξωλογική, πού δοκίμασα νά τό δημοσιεύσω χω-

1) Έδαφος. (Σ.τ.μ.)

ρίς σχόλια στο τέλος ενός κειμένου ούσιαστικά θεωρητικού. Θά θελήσει κανείς νά αναφερθεῖ σ' αὐτή τήν ἀξιοπαρατήρητα εὐθυμη καί μυστηριώδη σκηνή, πού ἡ ἀνέλιξή της διέπεται ἀπό αὐτούς τούς λόγους πού δέν εἶναι λιγώτερο ἐπιτακτικοί ἀπ' ὅ,τι εἶναι στό ποίημα οἱ λόγοι τοῦ γρύλλου: «Ἐδῶ, Νεράιδα». Ὅλα συμβαίνουν σάν ἡ μόνη ναῖάς, ἡ μόνη ζωντανή νεράιδα αὐτῆς τῆς ἱστορίας, τελείως διαφορετική ἀπό τό πρόσωπο πού σταμάτησα γιά νά τό ρωτήσω πού, ἄλλωστε, αὐτή τή στιγμή, πήγαινε νά ἐξαφανισθεῖ, νά μήν εἶχε μπορέσει νά κάνει ἄλλιῶς παρὰ νά παραδοθεῖ σ' αὐτή τή ρητή διαταγή κι ἄλλη μιὰ ἀπόδειξη γι' αὐτό εἶναι ὅτι αὐτή τήν ἐποχή προσπάθησε νά νοικιάσει ἕνα διαμέρισμα ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπό τό ἐστιατόριο πού λέω, στή λεωφόρο Rachel.

Στίς 14 τοῦ ἐπομένου Αὐγούστου, παντρεύομουνά τήν παντοδύναμη ἀρχόντισσα τῆς νύχτας τοῦ ἡλιοτροπίου.

V

Ἡ κορυφή τοῦ Teide στήν Tenerife εἶναι καμωμένη ἀπό τίς λάμπεις τοῦ μικροῦ ἐγχειριδίου τῆς ἡδονῆς πού οἱ ὠραῖες γυναῖκες τοῦ Τολέδου κρατοῦν μέρα καί νύχτα πάνω στό στήθος τους.

Φθάνει κανείς ἐκεῖ μ' ἕνα ἀνεγκυστήρα μετά ἀπό πολλές ὥρες, ἡ καρδιά πηγαίνει ἀνεπαίσθητα στό ἀσπροκόκκινο, τά μάτια γλιστροῦν μέχρι πού νά κλείσουν τελείως πάνω στά πλατώματα πού διαδέχονται τό ἕνα τό ἄλλο. Ἀφήνω ἀπό κάτω τίς μικρές σεληνιακές πλατεῖες μέ τούς πάγκους τους βαλμένους γύρω ἀπό μιὰ λιμνούλα πού ὁ θυθός της μόλις καί παρουσιάζεται πιό στιλπνός κάτω ἀπό τό βάρος ἐνός δαχτυλιδιοῦ νεροῦ κι ἀπ' τόν φαντασιώδη ἀφρό μερικῶν κύκνων, ὅλο αὐτό κομμένο στήν ἴδια γαλάζια κεραμική μέ μεγάλα ἄσπρα λουλούδια. Ἐκεῖ στά κατάβαθα αὐτῆς τῆς φιάλης, πού στά χεῖλια της δέν θά γλιστρήσει πιά γιά νά τά κάνει νά τραγουδήσουν παρὰ μόνο τό ἐλεύθερο πέταγμα τοῦ καναρινιοῦ τοῦ νησιοῦ, ἐκεῖ ὅσο πέφτει ἡ νύχτα τό τακούνι τῆς πολύ νέας κόρης ἐπιταχύνει τό ρυθμό του, τό τακούνι πού ἀρχίζει νά ὑψώνεται ἀπό ἕνα μυστικό. Σκέφτομαι αὐτήν πού ζωγράφισε ὁ Picasso ἐδῶ καί τριάντα χρόνια, πού ἀναρίθμητα ἀντί-

γραφέα της διασταυρώνονται στη Santa Cruz από τό ένα πεζοδρόμιο στο άλλο, μέ μαύρο φόρεμα, μ' αυτό τό φλογερό βλέμμα πού σβήνει για νά ξαναζωντανέψει άσταμάτητα άλλου σάν μιά φωτιά πού τρέχει πάνω στο χιόνι. Ἡ φλογερή πέτρα τοῦ σεξουαλικοῦ άσυνείδητου, όσο γίνεται πιο άγνωστη στις ιδιοτυπίες της, προφυλαγμένη από κάθε σκέψη άμεσης κατοχής, άνασχηματίζεται σ' αυτό τό βάθος όπως σέ κανένα άλλο, τό πάλ χάνεται μέσα στους τελευταίους μετατονισμούς τοῦ άνήκουστου φοίνικα, πού είναι ταυτοχρόνως καί οί πρῶτοι. Ξεπεράσαμε τήν κορυφή τῶν σπιθοδένδρων¹ πού ανάμεσά τους διαφαίνεται τό πορφυρό φτερό του καί οί χίλιοι ρόδακές τους ό ένας μέσ στον άλλο δέν επιτρέπουν νά δῶ περισσότερο τή διαφορά πού υπάρχει ανάμεσα σ' ένα φύλλο, ένα λουλουδι καί μιά φλόγα. Ἦταν σάν τόσες πυρκαγιές, πού έπιασαν σπίτια, καί άρκέστηκαν νά υπάρξουν κοντά τους χωρίς νά τά σφιχταγκαλιάσουν. Οί άραβωνιασμένες λάμπαν στά παράθυρα, φωτισμένες από ένα μόνο άδιάκριτο κλαδί, καί οί φωνές τους, όπως έναλλάσσονταν μέ τίς φωνές τῶν παλληκαριῶν πού τᾶκαιγε κάτω ό πόθος για κεινες, άνακάτευαν στά ξεφρενα άρώματα τής νύχτας τοῦ Μάη έναν άνησυχητικό ψίθυρο, λιγγιώδη σάν κι αυτόν πού μπορεί νά φανερώσει τό πλησίασμα τής Σφίγγας πάνω στο μετάξι τῶν ερήμων. Τό ερώτημα πού ορθωνε μέ χάρη μιά τέτοιαν ὦρα τόσα βυζιά, όπως είχε τεθει μέσα σέ άριστες συνθηκες τόπου καί χρόνου, πραγματικά δέν ήταν τίποτα άλλο από ερώτημα για τό μέλλον τοῦ έρωτος – από ερώτημα για τό μέλλον ενός μόνου έρωτος καί, γι' αυτό, κάθε έρωτος.

1) Flamboyant· Πογκιανή ή βασιλική, δένδρο τής Μαδαγασκάρης, ύψους 6.00-12.00 μ. (Σ.τ.μ.)

Ξεπέρασα τήν κορυφή τῶν σπιθοδένδρων καί τώρα πια πρέπει νά γυρίσω τό κεφάλι για νά δῶ νά τρεμοσβήνει ή ροζό ράμπα τους σ' αυτή τή γωνία τοῦ αιώνιου μύθου. Ἡ άρένα ξετυλίχτηκε μέ τή σειρά της ακολουθώντας τήν έλικα τῶν σκονισμένων δρόμων πού τούς άνέβηκαν τήν περασμένη Κυριακή οί έπευφημίες τοῦ πλήθους, αυτή τή στιγμή πού ό άνδρας, για νά συγκεντρώσει άπάνω του όλη τήν υπερηφάνεια τῶν ανδρῶν, όλο τόν πόθο τῶν γυναικῶν, δέν έχει παρά νά κρατήσει στην άκρη τοῦ ξίφους του τή μπρούντζινη μάζα μέ τή φωτεινή ήμισέληνο πού πραγματικά *ξξαφνα* ποδοπατάει τό χῶμα, τόν υπέροχο ταῦρο, μέ τά εκπληκτα μάτια. Ἦταν τότε τό αίμα, όχι πια αυτό τό σημερινό διάφανο νερό, πού τραβοῦσε σάν καταρράκτης κατά τή θάλασσα. Τά μικρά παιδιά στην ταράτσα είχαν μάτια μονάχα για τό αίμα, ίσως τᾶχαν φέρει εκεί μέ τήν έλπίδα νά τά συνηθίσουν νά τό πασαλείβουν, καί τό δικό τους αλλά καί κάποιου ήμερου τέρατος, μέσα στην ταραχή καί στο σπινθηροδόλημα πού συγχωρουν τά πάντα. Μιά καί δέν μπορούν άκόμη νά πασαλείψουν τό αίμα, πασαλείβουν τό γάλα. Ἐνάμεσα στις μαρτυρικές άνθοφορίες τῶν κακτοιδῶν πού, μαζί μέ τίς μελίγκρες καί τίς κατοίκες, φροντίζαν άγρυπνα νά μήν αφήσουν σέ μιά σημαντική άπόσταση από τούς δρόμους κανένα φύλλο τους άθικτο – τίποτα δέν είναι σάν κι αυτά τά φυτά τά εκτεθειμένα σέ όλες τίς προσβολές πού διαθέτουν μιά τόσο φοβερή έπουλωτική δύναμη για νά συντηρουν τή σκέψη τής δυστυχίας – έδῶ ύψώνεται τό κηροπήγιο μέ τούς εκατό βραχιόνες μιᾶς γαλατοίδας μέ κοτσάνι τόσο χοντρό όσο τό μπράτσο αλλά τρείς φορές πιο μακρό, πού, στο χτύπημα μιᾶς πέτρας πού τής έριξαν, αίμορραγει άφθονα λευκό αίμα καί κηλιδώνεται. Τά μικρά παιδιά

σκοπεύουν από μακριά αυτό τό φυτό μέ ήδονή καί πρέπει νά συμφωνήσω ὅτι ἡ ἔκκριση πού προκαλεῖται μ' αὐτό τόν τρόπο εἶναι τό πιό συγκλονιστικό θαῦμα. Τίποτα πιό ἀδύνατο ἀπό τό νά μή συνδυάσει κανείς ταυτόχρονα τήν ἰδέα τοῦ μητρικοῦ γάλακτος καί τήν ἰδέα τῆς ἐκσπερματίσεως. Τό ἀπίθανο μαργαριτάρι σκαρίζει καί κυλάει ἀνεξήγητα στήν πλευρά τῆ γυρισμένη κατά τά μᾶς ἐνός κάποιου ἐξαγωνικοῦ πρίσματος ἀπό πράσινο βελουδο. Τό συναίσθημα ἐνοχῆς δέν εἶναι μακριά. Ἐστρωτη στήν οὐσία τῆς ἡ τούφα τό χορτάρι πού χτυπήσαμε ξεπηδάει πάλι νέα ὡς ἐκεῖ πού χάνεται τό μάτι στό χωράφι μέ τά λιθολογήματα. Δέν εἶν' αὐτή πού πόνεσε περισσότερο ἀπό τήν κηλίδα.

Ὅταν, ἐκτοξευμένος κανείς μέσα στό σπείρωμα τοῦ κοχυλιοῦ τοῦ νησιοῦ, δέν ἐλέγχει ἀπ' αὐτό παρά μόνο τίς τρεῖς ἢ τέσσερις πρῶτες μεγάλες ἔλικες, φαίνεται ὅτι σκίζεται στά δύο ἔτσι πού νά παρουσιάζεται σέ τομή τό ἕνα μισό ὄρθιο, τό ἄλλο νά ταλαντεύεται ρυθμικά πάνω στό ἐκτυφλωτικό πιάτο τῆς θάλασσας. Νά, στό σύντομο διάστημα διαδοχῆς τῶν ὑπερόχων γαλακτοφόρων ὑδρῶν, τά τελευταῖα σπίτια μαζεμένα κάτω ἀπ' τόν ἥλιο, μέ τίς προσόψεις τους σοβαντισμένες μέ χρώματα ἄγνωστα στήν Εὐρώπη σά μιά βεντάλια ἀπό τραπουλόχαρτα μέ ράχες θαυμαστά ξεταιρετισμένες κι ὅμως λουσμένες στό ἴδιο φῶς, ξεθωριασμένες ὁμοίμορφα ἀπ' τό πολύ ἀνακάτεμα. Εἶναι ἡ τράπουλα πολλῶν γενεῶν ναυτικῶν. Τά λευκά καρᾶδια ὄνειρεύονται στή ράδα, Ἄριάδνες μ' ὅλη τους τήν κόμη ἄστρα καί τά πλευρά τους κλίματα. Τό τεράστιο παγῶνι τῆς θάλασσας ἔρχεται πάλι ν' ἀνοίξει τήν οὐρά του σ' ὄλες τίς στροφές. Ὅλη του ἡ σκιά, ὄλο τό μαῦρο περίγραμμα τῶν κυττάρων πού βομβοῦν ἀπό φῶς πού ὄσο

πᾶνε καί περιορίζονται στό ἐσωτερικό τοῦ σκήπτρου, ἀναπαύεται πάνω στίς φυτεῖες μέ τίς μαῦρες μπανανιές, μέ τά λουλουδία ἐργοστασίου ἀπ' ὅπου ξεκινοῦν τά κέρατα τῶν νέων ταύρων. Ὅλη ἡ σκιά πού πέφτει πάνω στή θάλασσα εἶναι καμωμένη ἀπό μεγάλες ἐκτάσεις ἀπό ἄμμο ἀκόμα πιό μαύρη πού συνθέτουν τόσες ἄμμουδιές σάν τοῦ Puerto Cruz, βέλα πού μποροῦν νά ἐναλλάσσονται ἀπό τό νερό ὡς τῆ γῆ, στολισμένες ἀπ' τῆ θάλασσα πού ἀποσύρεται μέ λεπίδες ἀπό ὀψιανό στήν ἀκτῆ τους. Μαύρη ἄμμος, ἄμμος τῆς νύχτας πού διαρρέεις τόσο πολύ πιό γρήγορα ἀπό τό φέγγος, δέν μπόρεσα νά ἐμποδίσω τόν ἑαυτό μου νά τρέμει ὅταν μοῦ ἐμπιστεύθηκαν τῆ μυστηριώδη δυνατότητα νά σέ κάνω νά γλιστρᾶς ἀνάμεσα ἀπό τά δάχτυλά μου. Ἀντίθετα μ' αὐτό πού ἦταν γιά μένα τό ὄριο ἐκείνου πού μποροῦσα νά ἐλπίζω στά δεκαπέντε μου, νά πάω στό ἄγνωστο μέ μιά γυναίκα τό σούρουπο πάνω σ' ἕναν ἄσπρο δρόμο, δοκιμάζω σήμερα ὅλη τῆ συγκίνηση τοῦ φυσικοῦ στόχου πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ νά ποδοπατήσω μαζί μ' αὐτήν πού ἀγαπῶ τό μακρινό, τό ὑπέροχο παρτέρι μέ τό χρῶμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου πού φανταζόμουνα πῶς ἡ ταμπερόριζα ἦταν μαύρη.

Τελευταῖος καημός γιά τῆ μαύρη ἄμμο, ὄχι, γιατί ὄσο πιό πολύ ὑψώνεται κανείς, τόσο πιό πολύ βλέπει νά συσφίγγονται οἱ βασικοί μίσχοι, τά μεγάλα αὐλάκια λάβας πού πᾶνε νά χαθοῦν στήν καρδιά τοῦ ἠφαιστείου. Λυγίζουν στή βούληση τῶν δασῶν πού σχηματίζουν ἐδῶ οἱ μυριόχρωμες ποικιλίες τοῦ σερνικοβότανου, τῶν δασῶν πού γρήγορα θά γίνουν ζούγκλα. Μέ τήν πρώτη δροσιά, ἐπιτρέπεται νά σταματήσει κανείς καί, ἀπ' αὐτό τό σημείο ὅπου ὄλα ἀρχίζουν νά λείπουν μέ τραχύτητα, νά κάνει νά ξεπηδήσει ὡς διά μαγείας τό σημείο τοῦ νησιοῦ τό πιό

τρελά εὐνοημένο, νά μεταφερθεῖ ἐκεῖ κατ' εὐθείαν.

Μοῦ ἀρέσει ἐδῶ νά ὑποταχθῶ σ' αὐτή τή μορφή τοῦ πόθου τήν τελείως πρωτόγονη. Τίποτα πιό εὐκολο, ἐπιστρέφοντας στά τρισδαθα τοῦ ἐγὼ μου ὅπως ἴσως μέ καλεῖ ἐκεῖ αὐτή ἢ ὑπερβολικά ἀπότομη πτώχευση τῆς φύσης, ἀπό τό νά δώσω ἀπ' αὐτό τό σημεῖο στόν ἑαυτό μου τήν ψευδαίσθηση ὅτι δημιουργῶ ξανά τόν κόσμο μονομιᾶς. Πουθενά ἄλλοῦ ἐκτός ἀπό τήν Tenerife δέν θά μπορούσα νά κρατήσω λιγώτερο ἀνοιχτές τίς δυο ἀκίδες τοῦ διαδήτη πού μ' αὐτές ἄγγιζα πότε τόνα πότε τάλλο ὅ,τι μπορούσα νά χάσω, ὅ,τι μπορούσα νά κερδίσω. Ὅ,τι ἔτεινε νά μοῦ λείπει ἀπελπιστικά ἄξιζε πρό πάντων ἐξαιτίας αὐτοῦ πού ὑπῆρχε σέ ἀφθονία τόσο κοντά. Λυπᾶμαι γιατί ἀνακάλυψα τόσο ἀργά αὐτές τίς ὑπερ-ευαίσθητες ζῶνες τῆς γῆς.

Στούς πρόποδες τοῦ Teide καί κάτω ἀπό τήν ἐπιτήρηση τῆς πιό μεγάλης δράκαινας¹ τοῦ κόσμου ἢ κοιλάδα τῆς Ogotava ἀντικατοπτρίζει μέσα σ' ἕνα μαργαριταρένιο οὐρανό ὄλο τό θησαυρό τῆς φυτικῆς ζωῆς, διασκορπισμένο διαφορετικά σέ κάθε περιοχῇ. Τό τεράστιο δένδρο, πού βυθίζει τίς ρίζες του μέσα στήν προϊστορία, διαλαλεῖ στό φῶς πῶς ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου δέν λέρωσε ἀκόμα τόν ἄψογο κορμό του πού ἀπότομα διασπᾶται σέ πλάγιους κορμούς, ἀκολουθώντας μιάν ἀκτινοβολία τέλεια κανονική. Στηρίζει μ' ὅλη τήν ἀτόφια δύναμή της αὐτές τίς σκιές ποῦναι ἀκόμα ζωντανές ἀναμεσά μας πού εἶναι οἱ σκιές τῶν βασιλέων τῆς πανίδος τῆς Ἰουρασίου περιόδου πού ξαναδρῖσκομε τά ἴχνη τους μόλις ἐξετάζομε τήν ἀνθρώπινη libido. Μ' ἀρέσει πού εἶναι ἡ δράκαινα, μέσα

1) Dragonier: δένδρο, ἢ δράκαινα. (Σ.τ.μ.)

στήν τέλεια ἀκινήσια της, ἢ ψευτοκοιμισμένη δράκαινα πού στέκεται στό κατώφλι τοῦ ἀνακτόρου τῶν φυλλωμάτων πού εἶναι ὁ κλιματολογικός κήπος τῆς Ogotava ἔτοιμη νά ὑπερασπισθεῖ τήν αἰώνια πραγματικότητα ὄλων τῶν μύθων, αὐτή τήν πριγκήπισσα πού τρελαίνεται γιά κλάδους φοίνικος. Γλιστράει, ἢ καλύτερα σὺ γλιστρᾶς δίπλα μου κατά μήκος στίς μισοφωτισμένες δενδροστοιχίες. Μόλις μπήκαμε ὄλα τά μικρά πνεύματα τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας ρίχτηκαν στό λαμό μας. Ἀπό ἕνα μικρό λουλούδι πού μετασχηματίζεται, ὁ πολύ σοφός ὁδηγός μας κ. Boli-paga, πού ἔχει τό γενικό πρόσταγμα σ' ὅλη αὐτή τή φιέστα, πραγματικά, δέν ἀμέλησε νά κάνει νά σκιρτήσει κάτω ἀπ' τά μάτια μας τό κουνέλι τῆς Ἀλίκης στή Χώρα τῶν θαυμάτων καί εἶναι τό ἴδιο τό τραπέξι φαγητοῦ τῆς Ἀλίκης πού ξεδιπλώθηκε ἀτελείωτα μπροστά μας σάν φέραμε στό στόμα μας τή λιλιπούτεια τομάτα pitanga, μέ τήν ἔξοχη γεύση δηλητηρίου. Νά τό μακρὺ μυτερό φύλλο, μέ τό μεταξωτὸ χνούδι, πού ἔπρεπε νά τό χρησιμοποιήσει στά μηνύματά της: δέν εἶναι δυνατὸ νά γράψει κανεῖς ἄλλοῦ πιό καθαρά μέ μελάνι ἀπ' ὅτι σ' αὐτό τό ἐπαργυρωμένο γιαπωνέζικο σπαθί. Δέν θά ἦταν καθόλου ἀνάγκη νά τό ἀποσπάσομε γιά νά τό σκεπάσομε μέ γράμματα, θά μπορούσε νά ἔχει αὐτή τή μοῖρα μαζί μ' ὄλα τ' ἄλλα ὅμοια φύλλα χωρὶς τό χαμηλό φυτό πού τοῦ ἀνήκει νά πάψει νά ζεῖ. Σκέψου τί ὑπέροχο δῶρο θά ἦταν, ἕνα ἐρωτικό γράμμα, πού ἀναβλύζει ἀπό μιάν ἀρκετά μικρὴ γλάστρα, γραμμένο πάνω σέ τέτοιο ὑλικό... Μετά ἀπ' αὐτό τό ζωντανό φύλλο ὅπου πρὶν ἀπό λίγο εἶδαμε τήν Ἀλίκη νά ἐμπιστευεῖται τά σχέδιά της, εἶναι ἀδύνατο νά ἀργήσει κανεῖς νά σηκώσει μέσ στόν ἥλιο ἕνα ἄλλο φύλλο, ξεραμένο αὐτό, ἀλλά σάν μεγάλος ἄσσοσ μπαστούνι χωρὶς βάση κομμένους στό φτερό τῶν τζιτζικιῶν: αὐτό πρέπει νάναί οἱ

ἀναμνήσεις της. Είναι διαφορετικά ἐνοχλητικό νά ἀπο-
σπασθεῖ κανείς ἀπό τή θέα αὐτοῦ τοῦ αὐτόχθονος εἴδους,
νομίζω εἶναι ὁ πέπλος¹ πού κατέχει τήν τρομακτική ιδιό-
τητα νά συνεχίζει νά ἀναπτύσσεται μέ ὁποιοδήποτε συν-
θήκες καί μάλιστα τό ἴδιο καλά εἴτε ξεκινάει ἀπό ἕνα
σπάραγμα φύλλου εἴτε ἀπό ἕνα φύλλο: τσαλακωμένο,
τροπημένο, ξεσχισμένο, καμένο, σφιγμένο ἀνάμεσα στίς
σελίδες ἑνός βιβλίου κλεισμένου γιά πάντα, αὐτό τό
γλαυκό ὄστρακο πού δέν ξέρει κανείς ἂν τελικά ταιριάζει
καλύτερα νά τό σφίξεις στήν καρδιά του ἢ νά τό θρίσεις,
εἶναι καλά. Προσπαθεῖ, μέ ποιές ἀποκρουστικές προσπά-
θειες, νά ἀνασυγκροτηθεῖ ἀνάλογα μέ τίς καταστραμμένες
πιθανότητες πού εἶναι οἱ δικές του πιθανότητες. Είναι
ῥαῖο καί συγκλονιστικό σάν τήν ἀνθρώπινη ὑποκειμενι-
κότητα, καθώς προβάλλει λίγο ὡς πολύ ἐμβρόντητη ἀπό
τίς ἐπαναστάσεις πού ἐπιδιώκουν τήν ἰσότητα τῶν ἀν-
θρώπων. Είναι τό ἴδιο ῥαῖο, τό ἴδιο μπορεῖ νά ξερριζω-
θεῖ, ὅσο κι αὐτή ἡ σημερινή ἀπελπισμένη βούληση, πού
μπορεῖ νά ὀνομασθεῖ *ὑπερρεαλιστική* τόσο στόν τομέα τῶν
εἰδικῶν ἐπιστημῶν ὅσο καί στόν τομέα τῆς ποιήσεως καί
τῶν καλῶν τεχνῶν, ἡ βούληση νά πραγματοποιήσει κάθε
στιγμή τή σύνθεση τοῦ λογικοῦ καί τοῦ πραγματικοῦ, χω-
ρίς φόβο νά κάνει νά ὑπεισέλθει στή λέξη «πραγματικό»
ὅ,τι ἔξω-λογικό μπορεῖ νά περιέχει *μέχρι νεωτέρας διατα-*
γῆς. Δέν εἶναι πιό ῥαῖο, δέν ἔχει λιγώτερους λόγους
ὑπάρξεως καί περισσότερους ἐξελίξεως ἀπ' ὅτι ὁ χωρι-
σμός στόν ἔρωτα, ὅσο σύντομος κι ἂν εἶναι, ἀπ' αὐτή τήν
ὑπέροχη πληγή πού ἀνοίγει καί κλείνει σέ μίαν φωσφορί-
ζουσα, αἰώνια ἀλληλουχία ἀπό πειρασμούς καί κινδύνους.

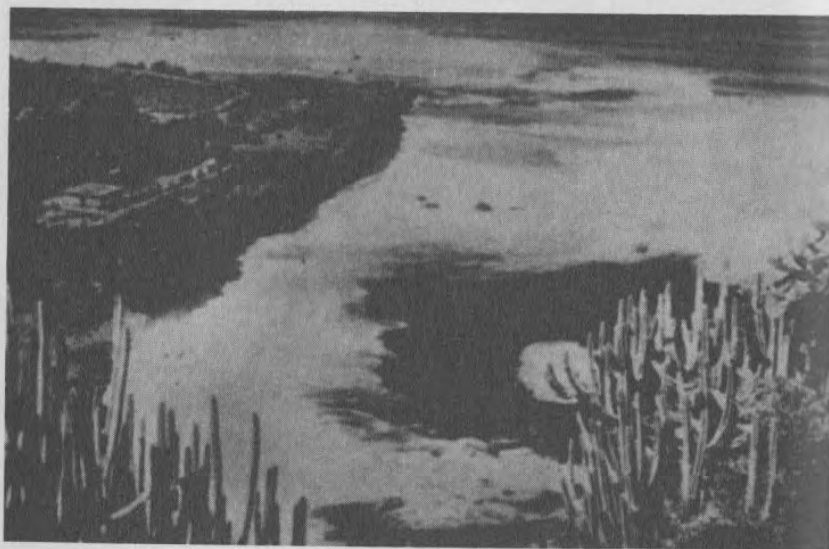
Ξεχνοῦσα ὅτι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν κάθε πρόθεση νά

1) Τό φυτό *sempervivum*. (Σ.τ.μ.)

13. Μονδίασμένα ἀπό τή νύχτα.... (σελ. 68)

Φωτ. Brassai

14. 'Από ἄμμο ἀκόμα πιό μαύρη... (σελ. 95)

πλημμυρίσει ἡ γῆ ἀπό τόν πέπλο, οἱ ἄνθρωποι δέν βρῆκαν τίποτα καλύτερο νά κάνουν – γιά νά μιλήσομε σωστά τίποτα ἄλλο – παρά νά τόν βράσουν.

“Ὅπως στό τέρμα ἑνός μεγάλου θαλασσινοῦ ταξιδιοῦ, οἱ ἐπιβάτες τήν ὥρα πού ξεμπαρκάρουν ἐξετάζουν τά ἐκπληκτικά χρυσά καί ἀργυρά νομίσματα πού θά κυκλοφορήσουν σέ λίγο, εἶναι μιὰ χώρα τοῦ ὄνειρου – ἡ Ογοτανα – ὅπου μπαίνετε καί σᾶς βάζουν στό χέρι αὐτά τά φύλλα πού εἶναι τό συγκλονιστικό νόμισμα τοῦ συναισθήματος. Ἐκεῖ ἀπ’ αὐτή τή μεριά τῆς θάλασσας, μέσα στά ὄρια ἑνός πάρκου, χωρίς ἐπικοινωνία μέ τόν ἔξω κόσμο ἐάν κρίνω ἀπό ἔξω ἀλλά, ἀπό τότε πού μπῆκα μέσα μαζί σου, στήν πλαγιά μιᾶς ἀτελεύτητης ἐλπίδας – σάν νά εἶχα μόλις μεταφερθεῖ στήν καρδιά τοῦ ἴδιου τοῦ κόσμου – ὄχι μόνο τό φυσικό καί τό τεχνητό ἐπέτυχαν νά ἐξισορροπηθοῦν μ’ ἕνα τέλειο τρόπο ἀλλά ἀκόμα ἔχουν ἐκλεκτικά συνενωθεῖ ὅλοι οἱ ὄροι ἐλεύθερης ἐπεκτάσεως καί ἀμοιβαίας ἀνοχῆς πού ἐπιτρέπουν τήν ἀρμονική συγκέντρωση τῶν ἀτόμων ἑνός ὀλόκληρου βασιλείου. Δέν θά ἀπαλλαγοῦμε ποτέ πιά ἀπ’ αὐτές τίς φυλλοφορίες τῆς χρυσῆς ἐποχῆς. Ὁ Ὀρφέας πέρασε ἀπό κεῖ, σέρνοντας τή μιὰ πλάι στήν ἄλλη τήν τίγρη καί τή γαζέλλα. Τά βαρεῖά φίδια ξετυλίγονται καί πέφτουν γύρω ἀπ’ τόν κυκλικό πάγκο ποῦμαστε καθισμένοι γιά νά χαροῦμε τό βαθύ λυκαυγές πού βρῖσκει τόν τρόπο μέσ στό μεσημέρι νά μοιραστεῖ τόν κῆπο μέ τό πολύ φῶς. Αὐτό τόν πάγκο, πού πάει γύρω ἀπό ἕνα δέντρο πού ἡ διάμετρός του εἶναι πολλά μέτρα, θέλω πάρα πολύ νά τόν ὀνομάσω πάγκο τῶν πυρετῶν. Ἡ δυσώδης ὁσμὴ διαπερνᾷ τούς πλοχμούς ἀπό γλιστερές φλοῦδες πού χωρίς νά ξεκόψουν ἀπ’ τό δένδρο βυθίζονται στό ἔδαφος γιά νά ξεπηδήσουν καί

πάλι πολλά μέτρα πιά μακριά σέ τρομερά άψίδια. "Ό,τι μένει άπό φώς δέν φαίνεται νά έχει δημιουργηθεί παρά μόνο άπό τίς άπόμακρες κατάλευκες λυχνίες τής *τάτουλας*, πού φάνηκαν ανάμεσα άπό τό άραιοπλεγμένο δίχτυ. Ή ποιότητα αυτού του φωτός τό κάνει λιγώτερο ύποφερτό άπ' ότι θά ήταν ή άπουσία του σέ παρόμοιο τόπο. Πιστεύει κανείς πώς βλέπει, βραδυνά φορέματα μέ μία λαμπερήν ώχρότητα κρεμασμένα στόν άέρα. Βαθειά μέσα στή μέρα ή στή νύχτα, άδιάφορο, κάτι σάν τόν τεράστιο προθάλαμο του σαρκικού έρωτα όπως θά εύχόμαστε νά τόν έπιτελοΰμε χωρίς νά τό μετανοιώσομε ποτέ. Οί κουρτίνες τραηγμένες, τά κάγκελα στριμμένα, τά θωπευτικά μάτια των αίλουροειδών πού μόνα τους τονίζουν τόν ουρανό μ' άστραπές. Τό παραλήρημα τής άπόλυτης παρουσίας. Πώς νά μήν έκπλητόμαστε πού θέλομε νά αγαπάμε έτσι, στόν κόλπο τής συμφιλιωμένης φύσης; Έν τούτοις εκεί βρίσκονται οί άπαγορεύσεις, οί κώδωνες συναγερομΰ είναι πανέτοιμοι νά αρχίσουν νά δονοΰνται, οί χιονάτες καμπάνες τής *τάτουλας* στήν περίπτωση πού θά τολμούσαμε νά ύψώσομε αυτό τό άδιαπέραστο φράγμα ανάμεσα στους άλλους και σέ μās. Έρωτας, μοναδικός έρωτας πού ύπάρχει, έρωτας σαρκικός, λατρεύω, δέν έπαυα ποτέ νά λατρεύω τήν δηλητηριώδη σου σκιά, τή θανάσιμή σου σκιά. Θάρθει μία μέρα πού ό άνθρωπος θά μπορεί νά σ' άναγνωρίσει για μοναδικό του κύριο και νά σέ τιμήσει ώς τίς μυστηριώδεις προβλέψεις πού μ' αυτές τόν περιτριγυρίζεις. Πάνω σ' αυτό τόν πάγκο, στό σχολείο του τροπικού δένδρου¹, ξερω πώς δέν είμαι παρά αυτός ό άνδρας

1) Palétuvier (le): ριζοφόρος ή μάγγλη, δένδρο των τροπικών δασών μέ ρίζες πού ένα μεγάλο μέρος τους είναι στόν άέρα. (Σ.τ.μ.)

τελείως παιδί. Δέν μόρεσα άκόμα νά εξασφαλίσω άπ' τό πνεΰμα του κάλλους νά είναι τελείως τό ίδιο μέ τίς φτεροϋγες του τίς φωτεινές ή μέ τίς φτεροϋγες του τίς σκοτεινές, νά λάμπει για μένα μ' αυτές τίς δυό του δψεις ταυτοχρόνως μέσα σ' αυτό πού αγαπώ. Τό παιδί πού παραμένω σέ σχέση μ' αυτό πού θά εύχόμουνα νά είμαι δέν ξεμαθε τελείως τόν δυαδισμό του καλού και του κακού. Αυτές οί ρίζες οί ήμι-άερινες, ήμι-ύπόγειες, αυτές, οί κληματοΐδες, αυτά τά δυοδιάκριτα φΐδια, αυτό τό μείγμα γοητείας και φόβου, δέν θά όρκιζόταν ότι αυτό δέν έχει πιά τίποτα γι' αυτό άπό τήν γενειάδα του Κυανοπώγωνος. Άλλά σύ, σύ πού μέ συνοδεΰεις, νεράιδα, σύ πού διαισθάνθηκα τά μάτια σου δαχτυλίδια του Ξύλου χωρίς ποτέ νά έχω συναντήσει όμοιά τους, σ' αγαπώ κάτω άπ' τή μύτη του Κυανοπώγωνος μά τό διαμάντι του άέρα των Καναριών πού κάνει μονάχα μιάν ανθοδέσμη άπ' ό,τι μεγαλώνει ζηλότυπα μόνο του σέ κάποιο σημείο τής έπιφάνειας τής γής. Σ' αγαπώ ώσπου χάνομαι μέσ στήν ψευδαίσθηση ότι ένα παράθυρο πολύ θαμπό ή πολύ διαφανές λειτουργεί σ' ένα πέταλο τής *τάτουλας*, ότι είμαι μόνος έδω κάτω άπό τό δέντρο και ότι σ' ένα νεΰμα πού περιμένω έξαιρετα θά έρθω νά σέ συναντήσω μέσα στό μοιραίο και γοητευτικό λουλούδι.

Ή τέλεια αυτάρκεια πού τείνει νά είναι ή αυτάρκεια του έρωτα ανάμεσα σέ δύο πλάσματα δέν συναντά πιά αυτή τή στιγμή κανένα έμπόδιο. Ό κοινωνιολόγος ίσως θά χρειαστεί νά προσέξει σ' αυτό τό σημείο, αυτός, πού κάτω άπ' τόν ουρανό τής Ευρώπης, περιορίζεται νά περιφέρει ένα θολωμένο βλέμμα άπό τό καπνίζον και βρυχώμενο ρύγχος των βιομηχανιών ώς τήν τρομακτικά δύστροπη γαλήνη των άγρών. Δέν έπαυε νά συμβαίνει εκεί,

Ίσως περισσότερο από κάθε άλλη φορά είναι ή ώρα νά υπενθυμίσω ότι αυτή ή αυτάρκεια είναι ένας από τούς σκοπούς τής δραστηριότητας του ανθρώπου· ότι ή οικονομική κερδοσκοπία και ή ψυχολογική κερδοσκοπία, όσο κι αν φαίνονται νά έχθρευονται ή μία τήν άλλη στήν εποχή μας, συναντῶνται άξιοθαύμαστα για νά στριφογυρίσουν γύρω τής. 'Ο Engels στήν *Καταγωγή τής οικογένειας*, δέν διστάζει νά κάνει άπ' τόν *άτομικό σαρκικό έρωτα* πού γεννήθηκε από αυτή τήν *άνώτερη μορφή σαρκικών σχέσεων* πού είναι ή *μονογαμία*, τήν *πιό μεγάλη ήθική πρόοδο* πού έπετέλεσε ό άνθρωπος στους μοντέρνους καιρούς. 'Οσοδήποτε κι αν ψάχνομε νά στραμπουλήξομε σήμερα τή μαρξιστική σκέψη σ' αυτό τό σημείο όπως και σέ τόσα άλλα, είναι αναντίρρητο ότι οί συγγραφείς του *Κομμουνιστικού μανιφέστου* δέν έπαψαν νά έξεγείρονται έναντίον κάθε έλπίδας έπιστροφής στις «άτακτες» σαρκικές σχέσεις πού σφράγισαν τήν αυγή τής ανθρώπινης Ιστορίας. "Όταν καταργηθεί ή άτομική ιδιοκτησία, «μπορούμε νά διαδεβαιώσομε μέ τό δίκιο μας, δηλώνει ό Engels, ότι *αντί νά εξαφανιστεί, αντίθετα ή μονογαμία θά πραγματοποιηθεί μάλλον για πρώτη φορά*». Στο ίδιο έργο έπιμένει κατ' επανάληψιν στόν *αποκλειστικό* χαρακτήρα αυτού του έρωτος πού, μέ ποιές θυσίες – ξέρω από αυτές και άθλιες και μεγαλειώδεις – τελικά *βρέθηκε*. Αυτή ή άποψη για ό,τι πιθανώς πιό συνταρακτικό μπορούσε νά παρουσιάσει ή θεώρηση του ανθρώπινου γίγνεσθαι δέν μπορεί νά ενισχυθεί πιό καθαρά παρά από τήν άποψη του Freud· γι' αυτόν ό σαρκικός έρωτας, ακόμα κι όπως ήδη έχει δοθεί, *συντρίθει* τούς συλλογικούς δεσμούς πού δημιουργεί ή ράτσα, ύψώνεται πάνω από τίς έθνικές διαφορές και τίς κοινωνικές ιεραρχίες, και, κάνοντας αυτό, συμβάλλει σέ μεγάλο ποσοστό στήν πρόοδο τής κουλτού-

ρας. Αυτές οί δύο μαρτυρίες, πού δίνουν τή σύλληψη τήν λιγότερο επιπόλαιη του Έρωτα σάν θεμελιώδη άρχή στήν ήθική όσο και στήν πνευματική πρόοδο, θά μου φαινόταν ότι μόνες τους έχουν τήν ιδιότητα νά αποδίδουν σημασία όσο πιό πολλή γίνεται στήν ποιητική δραστηριότητα σάν δοκιμασμένο μέσο για τήν προσήλωση του ευαίσθητου και κινούμενου κόσμου σέ ένα και μόνο πλάσμα αλλά και σά μία μόνιμη δύναμη προλήψεως.

"Αντε τώρα νά μιλήσεις, θά μου πουν, για τήν αυτάρκεια του έρωτος σ' αυτούς πού πνίγει ή άμείλικτη άναγκαιότητα, αφήνοντάς τους μόλις και μετά βίας τόν καιρό νά αναπνέουν και νά κοιμούνται! *Η Χρυσή εποχή*, για μένα αυτές οί λέξεις πού μου διαπεράσανε τό πνεύμα όπως άρχιζα νά αφήνομαι στις μεθυστικές σκιές τής Ogotana, μένουν συσχετισμένες μέ κάποιες άλησμόνητες εικόνες τής ταινίας του Buñuel και του Dalí πού παρουσιάστηκε πριν λίγο μέ αυτόν τόν τίτλο και πού, άκριβώς ό Benjamin Péret και εγώ θά είχαμε παρουσιάσει τό Μάιο του 1935 στό κοινό των Καναρίων νήσων αν ή ισπανική λογοκρισία δέν είχε έπιμείνει νά δειχθεί *αδιάλλακτη* πιό γρήγορα από τή γαλλική. Η ταινία αυτή έξακολουθεί, μέχρι σήμερα, νά είναι ή μόνη επιχείρηση έξάρσεως του καθολικού έρωτος έτσι όπως τόν θεωρώ¹ και οί βίαιες αντιδράσεις πού προκάλεσαν οί παραστάσεις του στό Παρίσι δέν μπόρεσαν παρά νά ενισχύσουν εντός μου τήν συνείδηση τής ασύγκριτης αξίας τής. 'Ο έρωτας, σέ ό,τι μπορεί νά έχει τό *άπόλυτα* περιορισμένο για δύο όντα τό *άπομο-*

1) "Όχι ή μόνη, αλλά μία από τίς δύο μόνες από τότε πού μου αποκαλύφθηκε αυτή ή άλλη καταπληκτική ταινία, θρίαμβος τής υπερρεαλιστικής σκέψεως, πού είναι ό *Peter Ibbetson*.

νωτικό από τόν υπόλοιπο κόσμο, δέν εκδηλώθηκε ποτέ μέ ένα τρόπο τόσο ελεύθερο, μέ τόση ήρεμη τόλμη. Ἡ βλακεία, ἡ ὑποκρισία, ἡ ρουτίνα, δέν θά πετύχουν ένα τέτοιο ἔργο νά μή δεῖ τό φῶς τῆς ἡμέρας, ἕνας ἄνδρας καί μιά γυναίκα στήν ὀθόνη νά μή ἐπιβάλουν τό θέαμα ἑνός ὑποδειγματικοῦ ἔρωτος στόν κόσμο ὀλόκληρο πού εἶχε στραφεῖ ἐναντίον τους. Μέσα σ' ἕνα τέτοιο ἔρωτα ὑφίσταται ἀσφαλῶς δυνάμει μιά πραγματική *Χρυσή ἐποχή* σέ πλήρη ρήξη μέ τήν ἐποχή τῆς λάσπης πού διανύει ἡ Εὐρώπη καί μέ ἀνεξάντλητο πλοῦτο ἀπό μελλοντικές δυνατότητες. Πάντοτε ἐπιδοκίμασα τόν Buñuel καί τόν Dalí πού τόν ἐτόνισαν καί δοκιμάζω μιά μεγάλη μελαγχολία πού σκέπτομαι ὅτι ὁ Buñuel ἐπανῆλθε ἀργότερα σ' αὐτόν τόν τίτλο, πού, στήν ἐμμονή μερικῶν ἐπαναστατῶν τῆς δεκάρας πού ἐπιμένουν νά ὑποτάσσουν τά πάντα στούς ἄμεσους προπαγανδιστικούς σκοπούς τους, ἔδωσε τή συγκατάθεσή του νά προβληθεῖ στίς αἴθουσες γιά ἐργάτες μιά ἐξαγνισμένη παραλλαγή τῆς *Χρυσῆς ἐποχῆς* πού τοῦ εἶχαν ὑποδείξει, γιά νά εἶναι τελείως ἐντάξει, νά τῆς δώσει τόν τίτλο: «Μέσα στά παγωμένα νερά τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ». Δέν θά ἔχω τή σκληρότητα νά ἐπιμείνω στήν παιδαριώδη ἀσφάλεια πού δίνει σέ μερικούς τό κόλλημα μᾶς ἐτικέτας, πού παρέχει ἕνα μέρος φράσεως τοῦ Μάρξ παρμένο ἀπό τίς πρῶτες σελίδες τοῦ *Μανιφέστου*, σέ μιά δημιουργία πού τόσο λίγο μπορεῖ νά περιοριστεῖ ὅπως ἡ *Χρυσή ἐποχή*, στήν κλίμακα τῶν *συνγροῶν* διεκδικήσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα, ἀντιτάσσομαι μ' ὅλη μου τή δύναμη στήν ἀσάφεια πού εἰσάγεται μ' αὐτό τόν τίτλο, ἀσάφεια πού διέφυγε τήν προσοχή τοῦ Buñuel ἀλλά πού σ' αὐτήν οἱ χειρότεροι ἀρνητές τῆς σκέψης του καί τῆς δικῆς μου βρῖσκαν, ἀσφαλῶς, ὅτι τοῦς καθυσύχαζε. «Μέσα στά παγωμένα νερά τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ»:

Προφανῶς παραῖταν εὐκολο μ' αὐτόν τόν τρόπο νά κάνουν νά καταλάβει κανείς – περιφρονώντας τά συμφραζόμενα τοῦ Μάρξ, ἀδιάφορο – ὅτι ὁ ἔρωτας τείνει νά μᾶς βουλιάξει σ' αὐτά τά νερά· ὅτι πρέπει (δέν εἶν' ἔτσι;) νά τελειώνουμε κατά τελείως προσωπικό τρόπο μ' αὐτό τό εἶδος ἔρωτος, πρόκληση περιφανῆς στόν κυνισμό πού γενικεύεται ὀλοένα καί περισσότερο, ὕβρη ἀνεξιλέωτη στή σημερινή φυσική καί ἠθική ἀνικανότητα. Ἔ λοιπόν ὄχι! Ποτέ, μέ κανένα πρόσχημα, ποτέ δέν θά μπορέσω νά δῶ τά πράγματα μ' αὐτό τόν τρόπο. Μέ κάθε θυσία θά ἰσχυρισθῶ ὅτι «τά παγωμένα νερά τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ» βρῖσκονται πιθανῶς παντοῦ, ἐκτός ἀπό κεῖ πού βρῖσκεται αὐτός ὁ ἔρωτας. Τόσο τό χειρότερο ἂν αὐτό πρόκειται νά στενοχωρήσει τοῦς ἐπικριτές καί τοῦς σκύλους. Ποιός τολμάει ἐδῶ νά μιλήσει γιά ὑπολογισμό, ποιός ἀρνεῖται, ἄς ὑποθέσομε πῶς κάποιος τό ὑποστηρίζει, νά ἐκλάβει τή λέξη «ἐγωιστικός» πού ἀποδίδεται στόν ἔρωτα μέ τό φιλοσοφικό τῆς νόημα καί μόνο μ' αὐτή τή σημασία, πού δέν ἔχει πιά τίποτα τό ὑποτιμητικό; Ἡ ἀναδημιουργία, ὁ διηνεκῆς ἀναχρωματισμός τοῦ κόσμου μέσα σ' ἕνα μόνο πλάσμα, ὅπως ἐπιτελοῦνται μέ τόν ἔρωτα, φωτίζουν ἐμπρός μέ χίλιες ἀκτίνες τήν πορεία τῆς γῆς. Κάθε φορά πού ἕνας ἄνθρωπος ἀγαπάει, τίποτε δέν μπορεῖ νά τόν κάνει νά μή συνδεθεῖ μέ τήν εὐαίσθησία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γιά νά μήν τοῦς ἀπαξιώσει, ὀφείλει νά καταπιαστεῖ γιά τά καλά μ' αὐτήν.

Ἡ προσεκτική θεώρηση τῆς ὑλικῆς ἀναγκαιότητας, ἔτσι ὅπως σέ γενικές γραμμές καταδικάζει σέ ἀποτυχία τόν ἔρωτα ἀλλά καί τήν ποίηση συγκεντρώνοντας ὅλη τήν ἀνθρώπινη προσοχή ποῦπρεπε νά εἶναι διαθέσιμη στό πρόβλημα τῆς ἐπιδιώσεως, αὐτή ἡ θεώρηση, πού ἀποκαλύ-

φθηκε, προοδευτικά, αρκετά έπαχθής για να μὴν αφήσει πλέον θέση σέ καμιάν ἄλλη στό πνεῦμα μερικῶν ἀπ' τούς φίλους μου, στήν Ογοτανα ὑποχωρεῖ ὥσπου νά ἐξαφανισθεῖ τελείως μπρός στά πιό ὠραῖα ὁράματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἔνοιωσα ζωηρή ἔκπληξη, τήν ἐποχή πού ἀρχίζαμε νά ἐφαρμόζομε στήν πράξη τήν αὐτόματη γραφή, γιά τή συχνότητα πού ἔτειναν νά ἐπανέλθουν μέσα στά κείμενά μας οἱ λέξεις *ἀρτόδενδρο*, *βουτυρόδενδρο*¹ κτλ. Μόλις τελευταῖα, ἀναρωτήθηκα μήπως δέν ἔπρεπε νά δῶ μέσα στήν παράδοξη γοητεία πού ἀσκοῦν αὐτές οἱ λέξεις πάνω στό παιδί τό μυστικό τῆς τεχνικῆς ἀνακαλύψεως πού φαίνεται ὅτι ἔκανε τόν Raymond Roussel νά κρατάει τά ἴδια τά κλειδιά τῆς φαντασίας: «Διάλεγα μιά λέξη κατόπιν τήν συνέδεα μέ μιάν ἄλλη μέ τήν πρόθεση ἄ.». Ἡ πρόθεση αὐτή φαίνεται ποιητικά, πραγματικά, σάν τό πιό γρήγορο καί τό πιό ἀσφαλές ὄχημα τῆς εἰκόνας. Θά προσθέσω ὅτι ἀρκεῖ νά συνδέσει κανεῖς ἔτσι ἕνα ὁποιοδήποτε οὐσιαστικό μέ ἕνα ὁποιοδήποτε ἄλλο γιά νά κάνει νά ξεπηδήσει ἀμέσως ἕνας κόσμος ἀπό καινούργιες παραστάσεις. Τό ἀρτόδενδρο ἢ τό βουτυρόδενδρο γι' αὐτό τό λόγο δέν κυριαρχεῖ λιγώτερο μ' ὅλη του τήν ἐπαληθεύσιμη ὕπαρξη στίς ἀναρίθμητες δημιουργίες πού μπορεῖ ἔτσι νά ἐπιτύχει κανεῖς. Ὅταν εἶναι κανεῖς πολύ νέος, ὅ,τι πιό συναρπαστικό ὑπάρχει νά ἀκοῦς νά λέγεται ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι σ' αὐτό φαίνεται νά συνδιαλλάσσονται κατ' ἐξοχήν ἡ ἀρχή τῆς ἡδονῆς καί ἡ ἀρχή τῆς πραγματικότητας. Ἐνας μύθος πεντακάθαρος ἀνάμεσα σ' ὄλους καί χωρίς αὐστηρότητα ἐξελίσσεται μέ ἀφετηρία αὐτό τό δέν-

1) Arbre à pain, arbre à beurre. Οἱ λέξεις ἔγιναν γιά τήν ἀνάγκη τῆς μεταφράσεως, ὅπως καί μερικῆς ἄλλης πιό κάτω. (Σ.τ.μ.)

δρο: ὁ μύθος τῆς ἀνεξάντλητης φυσικῆς γενναιοδωρίας, ἱκανῆς νά καλύψει τίς πιό ποικίλες ἀνθρώπινες ἀνάγκες. Ὁ ἄνεμος δέν εἶναι πιά καμωμένος παρὰ ἀπό τό τρεμούλιασμα τῶν πέπλων ἀπό χίλιες ἀβαρεῖς Βιργινίες. Πῶς νά ἀντισταθεῖ κανεῖς στή γοητεία ἑνός κήπου σάν κι αὐτόν, ὅπου ἀκριβῶς ὄλα τά δένδρα τύπου θείας πρόνοιας ἔχουν συγκεντρωθεῖ; Σ' αὐτόν τόν τόπο φθίνουν χωρίς σοβαρό λόγο οἱ μεγάλες κατασκευές τοῦ ἐνηλίκου ἀνθρώπου, ἠθικές ἢ ἄλλες, πού ἔχουν θεμελιωθεῖ πάνω στήν ἀποθέωση τῆς προσπάθειας, τῆς δουλειᾶς. Ἡ ζωή πού τή λέμε «κερδισμένη» ξανάρχεται μέ τήν ὄψη πού εἶχε γιά μᾶς στήν παιδική ἡλικία: ξαναπαίρνει τή μορφή *χαμένης* ζωῆς. Χαμένη γιά τά παιχνίδια, χαμένη γιά τόν ἔρωτα. Αὐτό πού ἀπαιτεῖ μέ τραχύτητα ἢ διατήρηση αὐτῆς τῆς ζωῆς χάνει ὅλη τήν ἀξία του καθῶς περνᾶνε τά μεγάλα δένδρα τοῦ ὄνειρου πού καθένα τους ἐξαγγέλλει γιά τόν ἀνθρωπομῖαν ἀνεκτίμητη ποιότητα πού περικλείνεται μέσα στίς ἴδιες τίς συλλαβές τοῦ ὀνόματός του. Τό ἀρτόδενδρο, τό βουτυρόδενδρο προσκάλεσαν κοντά τους τό ἀλατόδενδρο, τό πιπερόδενδρο: ἕνα γεῦμα λιτό αὐτοσχεδιάζεται. Τί πείνα! Τό δένδρο τοῦ ταξειδιώτη καί τό σαπουνόδενδρο θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά παρουσιασθοῦμε στό τραπέζι μέ καθαρά χέρια. Εἶναι ἡ καλή ταβέρνα τοῦ Rimbaud, νομίζω. Ἀπό πολύ ψηλά δοκάρια κρέμονται τά μακρουλά καπνιστά φρούτα τοῦ θαυμαστοῦ λουκανικόδενδρου ἐνῶ λίγο παράμερα ἡ μεγάλη βασιλική συκιά, πού τήν σκαρφαλώνει ἀπ' τίς ρίζες ὡς τήν κορφή μιά συνοδεία ἀπό μικρά μπαλόνια πού ἀνάλογα μέ τό πῶς ἔχουν ἐκτεθεῖ στόν ἥλιο παίρνουν ὄλους τούς χρωματικούς τόνους τῆς θαλασσινῆς ἀνεμώνας, βασιλεύει μέ κάθε αὐστηρότητα σ' αὐτό πού ἐκφράζει τήν ἀσυνήθιστη ζωή σέ παρόμοιο τόπο. Αὐτή ἡ ἀσυνήθιστη ζωή τῆς βασιλικῆς συκιάς εἶναι τόσο ἰσχυρή

πού μουλεγαν πώς ἐδῶ καί μερικά χρόνια μπόρεσαν νά δοῦν ἕναν ἐπισκέπτη νά ἔρχεται ἀπό μακριά τρέχοντας γιά νά τήν συναντήσει, ποδοπατώντας χωρίς ἐνδοιασμούς τά παρτέρια καί δίνοντας ὅλα τά σημάδια τῆς διανοητικῆς ταραχῆς: νά τί μάθαμε, δέν ἦταν παρά ἕνας Εὐρωπαϊός μυκητολόγος πού πίστευε ὅτι ἀνακάλυψε ἕνα νέο εἶδος μύκητες. Τό ἀσυνήθιστο εἶναι ἀχώριστο ἀπό τόν ἔρωτα, προεξάρχει στήν ἀποκάλυψη τόσο τοῦ ἀτομικοῦ ἀλλά καί τοῦ συλογικοῦ πού περιέχεται σ' αὐτόν. Τά γεννητικά ὄργανα τοῦ ἄντρα καί τῆς γυναίκας δέν ἔλκονται μαγνητικά τό ἕνα μέ τό ἄλλο παρά μονάχα ὅταν μπεῖ ἀνάμεσά τους ἕνα πλέγμα ἀπό ἀβεβαιότητες πού ἀναγεννῶνται ἀσταμάτητα, ἀληθινή ἀπελευθέρωση κολιβρίων πού θά πηγαιναν νά λειάνουν τά φτερά τους μέχρι τήν κόλαση. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι τό πρόβλημα τῆς ὑλικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι λυμένο ὅπως τώρα κάνω πώς τό νομίζω λυμένο μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο, ξαναβρίσκω αὐτές τίς ἐκθαμβωτικές ἀβεβαιότητες, μιὰ στιγμή δέν μπορῶ νάχω μάτια παρά μονάχα γι' αὐτές. Ὁ ἔρωτάς μου γιά σένα δέν ἔκανε τίποτ' ἄλλο παρά νά μεγαλώνει ἀπό τήν πρώτη μέρα: κάτω ἀπό τήν βασιλική συκιά τρέμει καί γελάει μέσα στίς σπίθες ἀπ' ὅλα τά καθημερινά σιδηρουργεῖα του. Ἐπειδή εἶσαι μοναδική γιά μένα δέν μπορείς νά πάψεις νά εἶσαι πάντα μιὰ ἄλλη, μιὰ ἄλλη σύ ἡ ἴδια. Μέσα ἀπό τήν ποικιλία αὐτῶν τῶν ἀσύλληπτων λουλουδιῶν, ἐκεῖ κάτω, ἐσένα πού μεταβάλλεσαι ἐσένα ἀγαπῶ μέ κόκκινο πουκάμισο, γυμνή, μέ γκριζο πουκάμισο.

Ἄπό αὐτό τό παθιασμένο τοπίο πού θά ἀποτραβηχτεῖ σύντομα μίαν ἡμέρα μαζί μέ τή θάλασσα, ἄν δέν πρέπει νά ἀποσπάσω παρά μονάχα ἐσένα ἀπό τή φαντασμαγορία τοῦ πράσινου κύματος, θά μπορέσω νά ξαναδημιουργήσω

αὐτή τή μουσική πάνω στά δῆματά μας. Αὐτά τά δῆματα πλαισιώνουν ἐπ' ἀπειρον τό λειβάδι πού πρέπει νά διασχίσουμε γιά νά γυρίσουμε πίσω, τό μαγικό λειβάδι πού περιβάλλει τό βασίλειο τῆς συκιάς. Δέν ἀνακαλύπτω μέσα μου ἄλλο θησαυρό ἐκτός ἀπ' τό κλειδί πού μοῦ ἀνοίγει αὐτό τό λειβάδι χωρίς ὄρια ἀπό τότε πού σέ γνωρίζω, αὐτό τό λειβάδι καμωμένο ἀπό τήν ἐπανάληψη ἑνός καί μόνου φυτοῦ ὀλοένα πιό ψηλοῦ, πού τό μήκος αἰωρήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς του συνεχῶς μεγαλώνει καί θά μ' ὀδηγήσει ὡς τό θάνατο. Ὁ θάνατος, ἀπ' ὅπου, ὠραῖο σάν τήν ἐπιτύμδια στήλη πού μοῦ στήσανε, τό ρολοῖ ἀπό λουλουδία τῆς ἐξοχῆς θά ξαναρχίσει νά περπατάει στίς μύτες τῶν ποδιῶν του γιά νά τραγουδήσει τίς ὥρες πού δέν περνᾶνε. Γιατί μιὰ γυναίκα κι ἕνας ἄντρας πού, ὡς τό τέλος τοῦ κόσμου, ὀφείλουν νά εἶναι σύ κι ἐγώ, θά γλιστρήσουν μέ τή σειρά τους χωρίς νά γυρίσουν πίσω ποτέ μέχρι πού νά χαθεῖ τό μονοπάτι, μέσα στήν πλάγια λάμψη, στά ὄρια τῆς ζωῆς καί τῆς λήθης τῆς ζωῆς, μέσα στό γκαζόν πού τρέχει μπροστά μας νά γίνει δένδρο. Αὐτό τό δαντελωτό χόρτο, εἶναι καμωμένο ἀπό χίλιες ἀξεδιάλυτες ἀόρατες συνδέσεις, πού βρέθηκαν νά συνενώνουν τό νευρικό σου σύστημα μέ τό δικό μου μέσα στή βαθειά νύχτα τῆς γνώσης. Αὐτό τό πλοῖο, ἀρματωμένο ἀπό παιδικά χέρια, ἐξαντλεῖ τό μίτο τῆς τύχης. Αὐτό τό χόρτο μετά ἀπό μένα θά συνεχίσει νά στολίζει τούς τοίχους τοῦ πιό ταπεινοῦ δωματίου κάθε φορά πού δυό ἐραστές θά κλείνονται μέσα περιφρονώντας ὅτι μπορεῖ νά προκύψει, περιφρονώντας τήν ἐπίσπευση τοῦ τέλους τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς των. Δέν θά ὑπάρξει βράχος νά προεξέχει, βράχος ν' ἀπειλεῖ κάθε δευτερόλεπτο νά πέσει πού θά μπορούσε νά κάνει αὐτό τό χορτάρι νά μή φουντώσει γύρω ἀπ' τό κρεβάτι ἔτσι πού νά κρύψει τόν ὑπόλοιπο κόσμο ἀπό δύο βλέμματα πού

ἀναζητοῦν τό ἓνα τό ἄλλο καί χάνονται. Τά ξεφτισμένα ἀσθεστοχορίσματα ἢ σκληθριασμένη λεκάνη, τά παλιόρρουχα, ἢ φτωχική καρτέλα, κυλισμένα ἀπό τήν ἀπέραντη θάλασσα τῆς χλόης μου, δέν θά δώσουν καθόλου τή θέση τους στίς ἄψογες διακοσμήσεις, στίς πλούσιες τουαλέτες. Δέν τρέχει τίποτα ἄν αὐτό ἀλλάξει καί τίποτα δέν θά ἀξίζει παραπάνω ἄν αὐτό ἀλλάξει. Ἡ πιό μεγάλη ἐλπίδα, ἐννοῶ τήν ἐλπίδα πού σ' αὐτήν συνοψίζονται ὅλες οἱ ἄλλες, εἶναι αὐτό νά ἰσχύει γιά ὅλους καί νά διαρκεῖ γιά ὅλους. Μακάρι ἢ ἀπόλυτη ἀφοσίωση ἑνός ὄντος σ' ἓνα ἄλλο, πού δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει χωρίς τήν ἀμοιβαιότητά του, νά ναι στά μάτια ὄλων ἢ μόνη φυσική καί ὑπερφυσική γέφυρα πού ἔχουμε ρίξει στή ζωή. Ἀλλά ποιό εἶναι λοιπόν αὐτό τό αἰνιγματικό χόρτο, διαδοχικά τό χόρτο τῆς ἀναδασώσεως καί τῆς καθολικῆς ἀποψιλώσεως, αὐτό τό φύλλωμα τῆς μιμόζας τῶν ματιῶν σου; Ὑπάρχει ἢ φήμη, πιό ἀνάλαφρη ἀπό ἓνα κύμα πάνω του, ὅτι εἶναι ἢ μιμόζα ἢ ντροπαλή¹.

Δέν θά ξεμπλέξομε ποτέ μέ τήν αἴσθησι. Ὅλα τά ὀρθολογιστικά συστήματα θά ἀποδειχθοῦν μιά μέρα ἀνυποστήρικτα στό μέτρο πού προσπαθοῦν, ἄν ὄχι νά τήν περιορίσουν στό ἔσχατο, τουλάχιστον νά μή τήν ἀξιολογήσουν στίς φαινομενικές τῆς ὑπερβολές. Αὐτές οἱ ὑπερβολές, πρέπει νά τό ποῦμε, εἶναι αὐτό πού ἐνδιαφέρει σέ ὕψιστο βαθμό τόν ποιητή. Ἡ μάχη πού δίνουν οἱ ὀπαδοί τῆς μεθόδου «ἐπιλύσεως», ὅπως λέγεται σέ ἐπιστημονική γλώσσα, καί οἱ ὀπαδοί τῆς μεθόδου «ἐφευρέσεως» δέν ὑπῆρξε ποτέ τόσο παθιασμένη ὅσο στίς μέρες μας καί ὅλα μᾶς

1) Εἶδος μιμόζας πού τά φύλλα τῆς ἀποσύρονται, μόλις τ' ἀγγίξει κανεῖς. (Σ.τ.μ.)

ὀδηγοῦν νά παραδεχθοῦμε ἐντούτοις ὅτι θά εἶναι πάντοτε χωρίς ἔκβαση. Ἀπό μέρους μου, πιστεύω ὅτι ἔχω δεῖξει πώς δέν ἀπελιπζόμουνα περισσότερο ἀπό κανέναν ἄλλο ἀπό τήν ἐξέλιξη μιᾶς σκέψης πού, ἀνεξάρτητα ἀπ' ὅλα, ἀκολουθεῖ τόν ἑαυτό τῆς καί δέν ἐπαναλαμβάνεται. Ἀλλά ἢ ἀλήθεια μέ ἀναγκάζει νά πῶ ὅτι αὐτή ἢ σκέψη, ἀφειμένη στήν ἀποκλειστικά δική τῆς λειτουργία, μου φάνηκε πάντοτε ὑπερβολικά ἀπλουστευτική· ὅτι χωρίς καθόλου νά μέ γεμίσει, ἔκανε νά φουντώνει μέσα μου ἢ ὄρεξη γιά αὐτό πού δέν εἶναι ἐκείνη, ἢ ὄρεξη γιά μεγάλες ἐδαφικές ἀνωμαλίες ἢ ἄλλες πού, τουλάχιστον στιγμιαῖα, τήν φέρνουν σέ δύσκολη θέση. Αὐτή ἢ στάση, πού γιά νά κυριολεκτήσομε εἶναι ἢ ὑπερρεαλιστική στάση ὅπως πάντοτε εἶχε ὀριστεῖ, διαβεβαιώνομαι ὅτι σήμερα τείνει νά διαμοιρασθεῖ ἀπ' ὄλες τίς κατηγορίες ἐρευνητῶν. Δέν εἶμαι ἐγώ, ἀλλά ὁ κ. Junet πού τό 1933 γράφει στό βιβλίο του *La Structure des nouvelles Théories physiques*: «Στήν ἐκπληξη πού δημιουργεῖται ἀπό μιά νέα εἰκόνα ἢ ἀπό ἓνα νέο συσχετισμό εἰκόνων, πρέπει νά δοῦμε τό πιό σημαντικό στοιχεῖο προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐπειδή ἢ ἐκπληξη διεγείρει τή λογική, ποῦναι πάντοτε ἀρκετά ψυχρή καί τήν ἀναγκάζει νά ὀργανώσει καινούργιους συντονισμούς». Ἐδῶ ἔχομε κάθε λόγο νά ἀποστομώσομε ὅλους αὐτούς πού ἐπιμένουν νά μᾶς ζητοῦν ἐξηγήσεις, ἐνοχοποιώντας τήν ὁδό, παραπολύ περιπετειώδη ὅπως θέλουμε, πού ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἀκολουθοῦμε. Λένε – καί τί δέ λένε! – ὅτι ὁ κόσμος δέν ἔχει πιά νά δώσει τίποτα τό παράδοξο ἀπό ἐκεῖ πού εἴμαστε, ὑποστηρίζουν ἀναίσχυντα ὅτι μόλις χόντρυνε ἢ φωνή του ὅπως ἢ φωνή ἑνός μικροῦ ἄγοριου, μᾶς ἀντιτείνουν πένθιμα ὅτι ὁ καιρός τῶν παραμυθιῶν τέλειωσε. Τέλειωσε γι' αὐτούς! Ἐάν θέλω ὁ κόσμος νά ἀλλάξει, ἐάν ἀκόμα ἐννοῶ νά ἀφιερῶσω ἓνα μέ-

ρος τῆς ζωῆς μου γιά τή μεταβολή του ὅπως τήν ἔχω συλλάβει ἀπό κοινωνική ἀποψη, δέν τό κάμω μέ τήν κενήν ἐλπίδα νά ἐπιστρέψω στήν ἐποχή αὐτῶν τῶν μύθων ἀλλά βέβαια μέ τήν ἐλπίδα νά βοηθήσω νά ἀγγίξομε τήν ἐποχή πού δέν θά εἶναι πιά μόνο παραμύθια. Ἡ ἐκπληξη πρέπει νά ἀναζητηθεῖ γιά τήν ἴδια τήν ἐκπληξη, χωρίς ὄρους. Δέν ὑφίσταται παρὰ στήν μείξη σ' ἓνα μόνο ἀντικείμενο τοῦ φυσικοῦ καί τοῦ ὑπερφυσικοῦ, παρὰ στήν συγκίνηση νά κρατᾶς καί τήν ἴδια στιγμή νά νοιώθεις νά σοῦ ξεφεύγει ὁ μήνυρος ὁ μεγαλοπρεπής¹. Τό γεγονός ὅτι βλέπομε τή φυσική ἀναγκαιότητα νά ἀντιτίθεται στήν ἀνθρώπινη ἢ λογική ἀναγκαιότητα, ὅτι παύομε νά τείνομε μέ πάθος στή συμφιλίωσή τους, ὅτι ἀρνιόμαστε τή σταθερότητα τοῦ κεραινοβόλου ἔρωτα καί μέσα στή ζωή τήν τέλεια συνέχεια τοῦ ἀδύνατου καί τοῦ δυνατοῦ μαρτυροῦν τήν ἀπώλεια αὐτοῦ πού θεωρῶ εὐδαιμονική στιγμή.

Μιά ἐπαφή πού δέν ὑπῆρξε ἐπαφή γιά μᾶς, μιά ἐπαφή ἀκούσια μ' ἓνα μοναδικό κλαδί τῆς μιμόζας κάνει νά σκιρτήσῃ ἔξω μας ὅπως καί μέσα μας ὄλο τό λειβάδι. Ἐμεῖς δέν ἔχομε καμία εὐθύνη ἢ τόσο λίγη καί ἐντούτοις ὄλο τό χόρτο λυγίζει. Εἶναι μιά κανονική σφαγή σάν τή σφαγή μιᾶς χιονόμπαλλας πού ρίχνομε μέ λιακάδα σ' ἓνα παιχνίδι ποδοσφαίρου. Ἡ ἀκόμα μιά τυμπανοκρουσία πού ξαφνικά θᾶκανε στόν κόσμο ὄλο ἓνα κοπάδι πέρδικες μονάχα ἀπ' ὅλες τίς πέρδικες. Μόλις χρειάζεται νά σ' ἀγγίξω κι ὁ ὑδράργυρος τῆς μιμόζας γέρνει τήν ἄρπα του στόν ὀρίζοντα. Ἀλλά, καί λίγο νά σταματήσομε, τό χόρτο θά ξαναπρασινίσει, θά ξαναγεννηθεῖ, καί τό ἀποτέλεσμα

1) Πουλί τῶν τροπικῶν μέ μιά πολύ ἐντυπωσιακή οὐρά, πού θυμίζει πάρα πολύ λύρα. Γαλλικά λέγεται *menure-lyre*. (Σ.τ.μ.)

θά εἶναι τά νέα δῆματά μου νά μήν ἔχουν ἄλλο σκοπό παρὰ νά σ' ἀνακαλύψω ξανά. Θά σ' ἀνακαλύψω ξανά γιά μένα ὅπως ἔχω τόν πόθο νά δῶ νά ἀναδημιουργοῦνται ἀσταμάτητα ἢ ποίηση καί ἡ ζωή. Ἀπό τό ἓνα κλαδί στό ἄλλο τῆς μιμόζας χωρίς νά φοδᾶμαι μήπως παραβιάσω τοὺς νόμους τοῦ διαστήματος καί περιφρονώντας κάθε εἶδος ἀναχρονισμό – μ' ἀρέσει νά σκέπτομαι ὅτι ἡ λεπτή καί ἀσφαλῆς προειδοποίηση, ἀπό τοὺς τροπικούς ὡς τόν πόλο, ἀκολουθεῖ τήν πορεία της σάν ἀπό τήν ἀρχή τοῦ κόσμου ὡς τήν ἄλλην ἄκρη. Δέχομαι, στό πέρασμά μου, νά ἀνακαλύψω πῶς δέν εἶμαι παρὰ ἡ ἀσήμαντη αἰτία. Τό μόνο πού λογαριάζεται εἶναι τό παγκόσμιο, τό αἰώνιο ἀποτέλεσμα: δέν ὑπάρχω παρὰ μόνο ὅσο αὐτό μπορεῖ νά ἀντανακλᾶται πάνω μου.

Ἡ *Orotava* δέν ὑπάρχει πιά, χανότανε ἀπό πάνω μας σιγά-σιγά, μόλις καταδροχθίστηκε ἢ μᾶλλον ἐμᾶς ἄρπαξε ξαφνικά ἓνα σύννεφο σέ κάπου χίλια πεντακόσια μέτρα ὕψος. Νά μας στό ἐσωτερικό τοῦ κατ' ἐξοχήν ἀμόρφου, βασανισμένοι ἀπ' τή στοιχειώδη ἰδέα, ἀνερμήνευτα ἱκανοποιητική γιά τόν ἄνθρωπο, ἐνός πράγματος ποῦναι «γιά νά τό κόβεις μέ τό μαχαίρι». Αὐτό τό σύννεφο μέ τυφλώνει, δημιουργεῖ ἀποκλειστικά μέσα στό πνεῦμα μου σύννεφα. Ὁ *Baudelaire* στό τέλος τοῦ πρώτου ποιήματος τοῦ *Spleen de Paris* φαίνεται νά μήν ἔχει πολλαπλασιάσει τά ἀποσιωπητικά: «Δέν ἀγαπῶ τά σύννεφα... τά σύννεφα, πού περνοῦν... ἐκεῖ κάτω... ἐκεῖ κάτω... τά θαυμάσια σύννεφα!» παρὰ μόνο γιά νά περνᾶνε τά σύννεφα πραγματικά κάτω ἀπ' τά μάτια μας, γιά νά φαίνονται σάν ἀποσιωπητικά ἀνάμεσα στόν οὐρανό καί στή γῆ. Νά κοιτάξεις ἀπό τή γῆ ἓνα σύννεφο εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος νά ἀναζητήσῃς τόν προσωπικό σου πόθο. Πιό ἄπλά, ἐσφαλμένα

πιστεύουμε ότι εξαντλούμε τό νόημα μιᾶς διάσημης δραματικής σκηνης γελώντας από οἶκτο όταν ὁ φτωχός Πολωνίος, ἀπό φόβο μήπως δυσαρεστήσει τόν Ἄμλετ, θέλει νά συμφωνήσει πώς ἕνα σύννεφο ἔχει τή μορφή μιᾶς καμήλας... ἢ μιᾶς νυφίτσας... ἢ μιᾶς φάλαινας. Μ' ἕνα τελείως ἄλλο πνεῦμα, κατά τή γνώμη μου, θά ταίριαζε νά πλησιάσομε αὐτό τό χωρίο πού πραγματικός του στόχος εἶναι νά ἀνακαλύψει κανεῖς βαθειά ψυχολογικά κίνητρα πού, σ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ δράματος, κάνουν τόν Ἄμλετ νά δρά. Χωρίς ἀμφιβολία, καθόλου τυχαία αὐτά τά τρία ὀνόματα ζώων, κι ὄχι ἄλλα, ἔρχονται τότε στά χεῖλια του. Ἡ ἀπτόμη ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἤχου πού δείχνει τό πέρασμα ἀπό τό ἕνα στό ἄλλο λέει ἀρκετά γιά τήν παροξυσμική ταραχὴ τοῦ ἥρωος. Ἄν τό δοῦμε προσεκτικά, εἶναι περισσότερο ἀπό πιθανό αὐτὴ ἡ μορφή ζώου, πού διαδοχικὰ παίρνει τρεῖς διαφορετικές ὄψεις, νά φανεῖ τόσο πλούσια σέ κρυμμένη σημασία ὅσο καί τοῦ γύπα πού ἀνακάλυψε ὁ Oscar Pfister στήν φημισμένη Ἑγία Ἄννα τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου πού μᾶς χάρισε τή θαυμάσια ἀνακοίνωση τοῦ Freud: *Μιά παιδικὴ ἀνάμνηση τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι*. Ἡ ἀβουλία τοῦ Πολωνίου, ἂν δέν εἶχε ἐξαγγελθεῖ ἐκ τῶν προτέρων πολὺ ἔντονα, δέν θά μπορούσε ἄλλωστε νά ἐκδηλωθεῖ μέ αὐτὲς τίς ρεπλικές της μέ τήν εὐκαιρία τοῦ σύννεφου. Τό μάθημα τοῦ ντὰ Βίντσι, πού ἔβαζε τοὺς μαθητὲς του νά ἀντιγράφουν στοὺς πίνακές τους ὅ,τι θᾶβλεπαν νά ζωγραφίζεται (ἀξιοσημείωτα συντονισμένο καὶ χαρακτηριστικό γιά καθέναν ἀπ' αὐτούς) όταν παρατηροῦσαν πολλήν ὥρα ἕναν παλιό τοῖχο δέν ἔχει ἀκόμα καθόλου κατανοηθεῖ. Ὅλο τό πρόβλημα τοῦ περάσματος ἀπὸ τήν ὑποκειμενικότητα στήν ἀντικειμενικότητα ἐδῶ ἔχει βρεῖ μιὰ λανθάνουσα ἐπίλυση, καί ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς ἐπίλυσεως ξεπερνάει πολὺ σέ ἀνθρώπινο

ἐνδιαφέρον μιὰ λύση τεχνικῆς ὅταν αὐτὴ ἡ τεχνικὴ θά ἦταν ἡ τεχνικὴ τῆς ἴδιας τῆς ἐμπνεύσεως. Σ' αὐτό τό μέτρο ιδιαίτερα αὐτὴ ἐκράτησε τόν ὑπερρεαλισμό. Ὁ ὑπερρεαλισμός δέν ξεκίνησε ἀπ' αὐτὴ, τὴν ξαναβρῆκε στὴ διαδρομὴ καί, μαζί της, τίς δυνατότητές της γιά ἐπέκταση σέ κάθε πεδίο πού δέν εἶναι τό πεδίο τῆς ζωγραφικῆς. Οἱ νέοι συνειρμοὶ εἰκόνων πού ιδιότητα τοῦ ποιητῆ, τοῦ καλλιτέχνη, τοῦ σοφοῦ, εἶναι νά τοὺς προκαλεῖ, ἔχουν αὐτό τό κοινὸ συγκριτικὸ σημεῖο, ὅτι γιά νά δημιουργηθοῦν δανείζονται μιὰν ὀθόνη μέ εἰδικὴ ὕφανση εἴτε αὐτὴ ἡ ὕφανση εἶναι ἡ συγκεκριμένη ὀθόνη τοῦ ἀποσαθρωμένου τοίχου, τοῦ σύννεφου ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου πράγματος: ἕνας ἦχος ἐπίμονος καί ἀσαφῆς μεταφέρει, καί ἀποκλείεται κάθε ἄλλη, τὴ φράση πού χρειαζόμαστε ν' ἀκούσομε νά τραγουδοῦν. Αὐτό πού μᾶς κάνει τὴν πιὸ μεγάλη ἐντύπωση εἶναι ὅτι μιὰ δραστηριότητα αὐτοῦ τοῦ εἶδους πού, γιά νά ὑπάρχει, χρειάζεται τὴν ἀνεπιφύλακτὴν ἀποδοχὴ μιᾶς παθητικότητας πού διαρκεῖ λίγο ὡς πολὺ, ἀντὶ νά περιορισθεῖ στὸν αἰσθητὸ κόσμο, μπόρεσε νά κερδίσει σέ βάθος τὸν ἠθικὸ κόσμο. Ἡ τύχη, ἡ εὐδαιμονία τοῦ σοφοῦ, τοῦ καλλιτέχνη ὅταν ἀνακαλύπτουν δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ σάν εἰδικὴ περίπτωση τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου, στήν οὐσία της δέν διακρίνεται ἀπ' αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος θά μπορέσει νά κυβερνήσει τόν ἑαυτό του τὴ μέρα πού σάν τό ζωγράφο θά δεχθεῖ νά ἀναπαραγάγει χωρὶς νά ἀλλάξει τίποτα αὐτό πού μιὰ κατάλληλη ὀθόνη μπορεῖ νά τοῦ δώσει πρὶν ἀπὸ τίς πράξεις του. Αὐτὴ ἡ ὀθόνη ὑπάρχει. Κάθε ζωὴ περιέχει ἀπ' αὐτά τά ὁμογενῆ σύνολα γεγονότων μέ ὄψη ξεφτισμένη, σάν σύννεφο πού καθέννας δέν ἔχει παρὰ νά τὴν παρατηρήσει μέ ἐπιμονὴ γιά νά μπορέσει νά διαβάσει μέσα στό ἴδιο του τό μέλλον. Ἄς μπαίνει μέσα στὸν ἀνεμοστρόβιλο, ἄς παίρνει καταπόδι τά χνάρια

τῶν γεγονότων πού τοῦ φάνηκαν μέσα σ' ὄλα φευγαλέα καί σκοτεινά, αὐτῶν τῶν γεγονότων πού τόν σπάραξαν. Ἐκεῖ – ἂν τό ἐρώτημά του ἀξίζει τόν κόπο – ὄλες οἱ λογικές ἀξίες, ξεφλημένες, θά τόν φέρουν νά συναντήσῃ τίς δυνάμεις τῆς ἀντικειμενικῆς μοίρας πού σαρκάζουν τήν ἀληθοφάνεια. Πάνω σ' αὐτή τήν ὀθόνη ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος θέλει νά μάθει εἶναι γραμμένο μέ φωσφορίζοντα γράμματα, μέ γράμματα πόθο.

Ἡ καθαρά ὀπτική ἄσκηση αὐτῆς τῆς ιδιότητος πού μερικές φορές τήν εἶπαν «*παρανοϊκή*» ἐπέτρεψε νά διαπιστώσῃ ὅτι ἂν ἡ ἴδια κηλίδα, πάνω σέ τοίχο ἢ ἄλλου, σχεδόν πάντοτε ἐρμηνεύεται διαφορετικά ἀπό δύο ξεχωριστά ἄτομα, ἐπειδή τοὺς βασανίζουν διαφορετικές ἐπιθυμίες, δέν προκύπτει ὅτι ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς δέν μπορεῖ ἀρκετά ἄνετα νά κάνει τόν ἄλλον νά διακρίνει αὐτό πού ἐκεῖνος ἀνακαλύπτει ἐκεῖ. Δέν βλέπω α ῤιγοῖ αὐτό πού θά ἐμπόδιζε αὐτή τήν πρώτη ψευδαίσθηση νά κάνει τό γύρο τῆς γῆς. Θά τῆς ἀρκέσει νά ἀνταποκριθεῖ στό ὄραμα τό πιό ἐπίμονο, καί ἐπίσης τό πιό διεισδυτικό μ' αὐτή τήν ἔννοια ὅτι ὀφείλει νά εἶναι ἱκανή νά θέσει σέ ἐνέργεια τόν πιό μεγάλο δυνατό ἀριθμό ὀπτικῶν καταλοίπων. Ἐστω καί λίγο ἂν ψάξῃ σ' αὐτό τό σημεῖο νά γνωρίσῃ τίς ἀντιδράσεις τοῦ μέσου ἀνθρώπου, διαπιστώνομε ὅτι ἡ ἱκανότητα μιᾶς παρανοϊκῆς ἐρμηνείας δέν τοῦ λείπει καθόλου, ἂν καί γενικά ὑφίσταται σέ ἀκαλλιέργητη μορφή. Ἄλλά εἶναι ἔτοιμος, ἀπό καλή πίστη, νά ἐπικυρώσει τήν ἐρμηνεία πού τοῦ προτείνουν, σ' αὐτό τό σημεῖο συμπεριφέρεται ὅπως ὁ Πολώνιος: καλύτερα, ἂν κράτησε κάποια φρεσκάδα συναισθήματος, δοκιμάζει μιᾶ ἀγνή ἡδονή νά μοιρασθεῖ τήν ψευδαίσθηση ἑνός ἄλλου. Ὑπάρχει ἐκεῖ μιᾶ πηγὴ βαθειᾶς ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στά ἀνθρώπινα ὄντα

πού δέν πρόκειται παρὰ νά τήν ἀπαλλάξῃ ἀπ' ὅ,τι τήν καλύπτει καί τήν θολώνει. Τά ἀντικείμενα τῆς πραγματικότητος δέν ὑπάρχουν μόνο σάν τέτοια: ἀπό τήν ἐξέταση τῶν γραμμῶν πού συνθέτουν τό πιό συνηθισμένο ἀνάμεσά τους ξεπετάγεται – χωρίς νά εἶναι ἀναγκαῖο οὔτε καί νά ἀνοιγοκλείσομε τά μάτια μας – μιᾶ ἀξιοπαρατήρητη *μαγική εἰκόνα* πού μ' αὐτή ταυτίζεται καί μᾶς μιλάει, χωρίς δυνατότητα λάθους, γιά τό μόνο *πραγματικό*, τωρινό ἀντικείμενο, γιά τόν πόθο μας. Μόνο του δγαίνει τό συμπέρασμα πώς ὅ,τι εἶναι ἀληθινό ἀπό τή γραφική συμπληρωματική παράσταση πού λέμε, δέν εἶναι λιγώτερο ἀληθινό γιά μιᾶ κάποια λεκτικὴν εἰκόνα πού ἡ ποίηση ὅταν τῆς ἀξίζει αὐτό τό ὄνομα δέν ἔπαψε ποτέ νά ἐπιζητεῖ. Τέτοιες εἰκόνες, πού τά ὠραιότερα δείγματά τους συναντᾷ κανεῖς στό Lautréamont, εἶναι προικισμένες μέ μιᾶ δύναμη πειθοῦς αὐστηρά ἀνάλογη μέ τή βιαιότητα τοῦ ἀρχικοῦ *choc* πού προκάλεσαν. Ἐτσι σέ μικρὸ διάστημα καλοῦνται νά λάβουν τό χαρακτήρα τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως πραγμάτων. Ἀκόμα μιᾶ φορά οἱ ἴδιες οἱ πράξεις, οἱ πράξεις πού πρέπει νά ἐπιτελέσομε θά ἀποσπασθοῦν ἐπιτακτικά ἀπό τόν ὄγκο τῶν πράξεων πού ἔχουν ἐπιτελεσθεῖ ἀπό τή μέρα πού θά ἔχομε βρεθεῖ σέ θέση νά ἐξετάσομε αὐτό τόν ὄγκο μέ *ψυχρότητα*, σάν τόν ὄγκο ἑνός τοίχου ἢ ἑνός σύννεφου. Τῆ μέρα πού θάχομε βρεῖ τό μέσο νά ἀπελευθερωθοῦμε κατὰ δούλησιν ἀπό κάθε προκατάληψη λογική ἢ ἠθική.

Τόν πόθο, μόνο κίνητρο τοῦ κόσμου, τόν πόθο, μόνη σκληρότητα πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει νά γνωρίσει, πού μπορῶ νά βρισκομαι καλύτερα γιά νά τόν λατρέψω παρὰ στό ἐσωτερικό τοῦ νέφους; Οἱ μορφές πού παίρνουν, ἀπ' τή γῆ, τά σύννεφα στά μάτια τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι καθό-

λου τυχαῖες εἶναι μαντικές. Ἐάν ἓνα ὁλόκληρο μέρος τῆς μοντέρνας ψυχολογίας τείνει νά ξεκαθαρίσει αὐτό τό πράγμα, πείθομαι ὅτι ὁ Baudelaire τό προαισθάνθηκε σ' αὐτή τή στροφή τοῦ *Voyage* ὅπου ὁ τελευταῖος στίχος, ἐνῶ τούς φορτίζει μέ νόημα, ἀπηχεῖ μέ τρόπο τόσο συγκλονιστικό τούς τρεῖς πρώτους:

Οἱ πόλεις οἱ πιό πλούσιες τά πιό τρανά τοπία
ποτέ δέ δείχνουν τούς λαμπρούς κείνους σχηματισμούς
τῶν σύμφωνων ὁπού ἔχουνε μιά κρύφια γοητεία,
καί πάντοτε μᾶς ἔκανε ὁ πόθος σκεφτικούς¹

Νά με μέσα στό νέφος, νά με μέσα στό ἔντονα ἀδιαφανές δωμάτιο πού πάντα ὄνειρεύτηκα νά διεισδύσω. Περιπλανιέμαι στήν ὑπέροχη αἶθουσα τοῦ χαμάμ. Τό πᾶν, γύρω μου, μοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἀσφαλῶς κάπου ὑπάρχει ἓνα ἔπιπλο μέ συρτάρια, πού τά ράφια του ὑποβαστάζουν ἐκπληκτικά κουτιά. Βαδίζω πάνω σέ φελλό. Ἦταν ἀρκετά τρελοί γιά νά στήσουν ἓνα καθρέφτη ἀνάμεσα σ' ὄλους αὐτούς τούς σοβάδες! Καί τά ρουμπινέτα πού συνεχίζουν νά ξερνᾶνε ἀτμό! Ἄς ὑποθέσομε πῶς ὑπάρχουν ρουμπινέτα. Σ' ἀναζητῶ. Ἡ ὁμίχλη πῆρε ἀκόμα καί τή φωνή σου. Τό κρῦο κάνει νά περνάει πάνω στά νύχια μου μιά λίμα ἐνενηντα μέτρων (στό ἑκατοστό δέν θά εἶχα πιά νύχια). Σέ ποθῶ. Δέν ποθῶ παρὰ μονάχα ἐσένα. Χαϊδεύω τίς λευκές ἄρκτους χωρίς νά φθάνω ὡς ἐσένα. Καμιά γυναίκα ποτέ δέ θά μπῆ σ' αὐτό τό δωμάτιο ὅπου σύ κάνεις γιά χίλιες γυναῖκες, δέν θᾶχει τόν καιρό νά ἀποσυνθέσει ὅλες τίς κινήσεις πού σ' εἶδα νά κάνεις. Ποῦ εἶσαι; Παίζω στίς τέσσερις γωνιές μέ φαντάσματα. Ἀλλά σίγουρα θά κατα-

1) Μετάφραση τοῦ Γ. Σημηριώτη. (Σ.τ.μ.)

λήξω νά σέ βρῶ καί ὁ κόσμος ὁλόκληρος θά λάμψει καί πάλι γιατί ἀγαπιόμαστε, γιατί μιά ἀλυσίδα φῶτα περνάει ἀπό μᾶς. Γιατί φέρνει μαζί της ἓνα πλήθος ζευγάρια πού σάν κι ἐμᾶς θά μπορούν αἰώνια νά κατασκευάζουν ἓνα διαμάντι ἀπό τήν λευκή νύχτα. Εἶμαι αὐτός ὁ ἄντρας μέ τίς βλεφαρίδες ἀπό ἀχινό πού γιά πρώτη φορά μέσα σ' ἓνα γαλάζιο δρόμο σηκώνει τά μάτια του πάνω στή γυναίκα πού πρέπει νᾶναι τό πᾶν γι' αὐτόν. Τό βράδυ αὐτός ὁ ἄνδρας φοβερά φτωχός σφίγγει στήν ἀγκαλιά του γιά πρώτη φορά μιά γυναίκα πού δέν θά μπορέσει πιά νά ἀποσπασθεῖ ἀπ' αὐτόν πάνω σ' ἓνα γεφύρι. Εἶμαι μέσα στά σύννεφα αὐτός ὁ ἄνδρας πού γιά νά ἀγγίσει αὐτήν πού ἀγαπᾶ εἶναι καταδικασμένος νά μετακινήσει μιά πυραμίδα φτειαγμένη ἀπό τά ἀσπρόρουχά του.

Ἐνας μέγας γιορτινός ἄνεμος πέρασε, οἱ κούνιες ξανάρχισαν νά δουλεύουν, μόλις καί εἶχα τόν καιρό νά δῶ νά ἀνεβαίνει στά πιό ψηλά χιόνια ἢ μπανιέρα ἀπό θαλασσινό ἀφρό, νά ἐπιστρέφουν στήν κοίτη τοῦ χειμάρρου τά θαυμάσια ἐπινικελωμένα μηχανήματα. Στέγνωνες στόν ἥλιο, ὅσες φορές κι ἄν βγῆκες ἀπ' τό λουτρό μέσ στή θολή τήν κάμαρα, καί τῶκανες συχνά. Εἶναι ὁ μανδύας μέ τό δυνατό ἄρωμα ἀπ' τά λουλούδια τῆς λευκῆς ἀφάνας, τοῦ ἐχινόπα, ποῦναι τό μοναδικό δενδρύλλιο πού φυτρώνει ἀκόμα σ' αὐτό τό ὕψος. Γαντζώνει στό ἀπανθρακωμένο καί ραγισμένο κέλυφος τῆς γῆς τούς ὑπέροχους πάγκους του, στεφανωμένους μέ ἄσπρα μύδια πού κατρακυλοῦν μέ μικρά σκιρτήματα στά νότια τοῦ ξεροῦ κι ἄγονου νησιοῦ. Ἀπ' αὐτό τό μέρος, οἱ κίνδυνοι κατολισθήσεων ὀδήγησαν τούς αὐτόχθονες νά στήσουν πέτρινους φράχτες πού ἀγκαλιάζουν τίς πιό μικρές φυσικές πτυχές, κι αὐτό δίνει στό τοπίο σέ μιά πολύ μεγάλην ἔκταση μιάν ὄψη κλιμα-

κωτή, σάν κηρήθρα κούφια, από τίσ πιό άνησυχητικές. Άπό ξανθό ως καστανό τό έδαφος έξαντλεί γρήγορα γιά τό μάτι όλες τίσ παραλλαγές του μελιού. Κατάψηλα, ένα κιρκινέζι άκίνητο, μέ τίσ φτεροϋγες άπλωμένες φαίνεται νάσαι εκεί από πάντα γιά νά διακηρύξει τήν άδυναμία όποιασδήποτε ζωής ανάμεσα στίς πέτρες. Κάθε ζωής εκτός αν έξαιρέσω τή ζωή του *έχινόπα* πού, στήν πιό καλά προφυλαγμένη γωνιά κάθε πολυγώνου, κάνει νά φουντώσουν σγουρά τά λουλούδια του. Είναι γιά πρώτη φορά πού δοκιμάζω μπροστά σέ κάτι *άγνωστο* μιάν έντύπωση τό ίδιο πλήρη σάν νάταν κάτι *γνωστό*. Αυτό τό τόσο χαρακτηριστικό χώρισμα, αυτό τό φώς σωρών άμμου αυτές οί ξεδαμμένες έλικες πού σέρνονται από δώ κι από κεί λές και τ' άλογάκια τής Παναγίας έκαναν κάποιο μεγάλο γεϋμα και, πάνω απ' όλα, αυτή ή μοναδική άνθιση πού μπαίνομε στόν πειρασμό νά τήν περάσομε γιά τόν άκτινοβόλο κοχλασμό τής καταστροφής, όπωσδήποτε: είναι «οί κήποι πού καταβροχθίζουν άεροπλάνα» του Max Ernst, όπως τούς φαντάστηκε δυό μήνες πριν από τήν αναχώρησή μας γιά τίσ Καναρίους. Τότε ή ζωή σου κι ή δική μου γύριζαν κιόλας γύρω απ' αυτούς τούς κήπους πού δέν μπορούσε νά ύποψιαστεί τήν ύπαρξή τους και πού έφευγε κάθε πρωί γιά νά τούς ανακαλύψει, πάντοτε πιό ώραιος κάτω από τή γερακίσια μάσκα του.

Δέν ύπάρχει σόφισμα πιό φοβερό απ' αυτό πού έχει στόχο νά δείξει ότι ή εκπλήρωση τής έρωτικής πράξης τάχα συνοδεύεται αναγκαστικά από μιá πτώση του έρωτικού δυναμικού ανάμεσα σέ δύο όντα, πτώση πού ή επανάληψή της θά τούς έκανε προοδευτικά νά μή μπορούν ν' άντέξουν ό ένας τόν άλλο. Έτσι ό έρωτας θά είχε εκτεθει στόν κίνδυνο νά άποσαθρωθεί καθώς θά έπεδίωκε τήν

15. Αυτήν πού ζωγράφισε ό Picasso ... (σελ. 91)

16. «Οί κήποι πού καταδροχθίζουν ἀεροπλάνα» τοῦ Max Ernst (σελ. 122)

ἴδια τήν πραγμάτωσή του. Μιά σκιά πιά σκοτεινή θά κατέβαινε πάνω στή ζωή κατά μάζες ἔτσι πού ν' ἀναλογεῖ σέ κάθε νέα ἐκρηξη φωτός. Τό ἄτομο, ἐδῶ, θά ἐκαλεῖτο νά χάσει σιγά-σιγά τόν ἐκλεκτικό του χαρακτήρα γιά ἓνα ἄλλο, θά ὀδηγεῖτο ἄθελά του νά ὑπάρχει. Θά ἔσθηνε μιά μέρα, θύμα τῆς δικῆς του καί μόνο ἀκτινοβολίας. Ἡ μεγάλη γαμήλια πτήση θά προκαλοῦσε τήν καύση, πολύ ἤ λίγο ἀργή, τοῦ ἑνός ἀτόμου στά μάτια τοῦ ἄλλου, καύση πού ἐν ὀνόματί της, ἄλλα πλάσματα γεμάτα μυστήριο καί γοητεία γιά καθέναν ἀπ' τοὺς δύο, θά ξαναρχόντουσαν στή γῆ καί θάχαν τήν ἐλευθερία μιᾶς νέας ἐπιλογῆς. Τίποτα πιά ψυχρό, καί πιά ἀπογοητευτικό ἀπ' αὐτή τή σύλληψη. Δέν ξέρω ἄλλη πιά διαδεδομένη καί, γι' αὐτό τό λόγο, πιά ἱκανή νά δώσει μιάν ἰδέα τοῦ τεράστιου οἴκου τοῦ κόσμου τούτου. Ἐτσι ἡ Ἰουλιέττα ἂν ἐξακολουθοῦσε νά ζεῖ δέ θά ἦταν ποτέ πλέον γιά τό Ρωμαῖο ἢ Ἰουλιέττα! Εἶναι ἄρκετά εὐκολο νά ξεχωρίσουμε τίς δύο θεμελιώδεις πλάνες πού κυριαρχοῦν σ' ἓνα τέτοιο τρόπο νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα: ἢ μιά ἔχει κοινωνική αἰτία, ἢ ἄλλη ἠθική. Ἡ κοινωνική πλάνη, πού δέν μπορεῖ νά διορθωθεῖ παρά μόνο ἀπό τήν καταστροφή τῶν οἰκονομικῶν βάσεων τῆς σύγχρονης κοινωνίας, ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι στόν ἔρωτα ἢ ἀρχική ἐπιλογή *πραγματικά* δέν ἐπιτρέπεται, ὅτι, στό μέτρο ἀκριβῶς πού τείνει ἐξαιρετικά νά ἐπιβληθεῖ, δημιουργεῖται μέσα σέ μιά ἀτμόσφαιρα μή-ἐπιλογῆς ἀπό τίς πιά ἐχθρικές γιά τό θρίαμβό του. Οἱ πρόστυχες σκέψεις πού τοῦ ἀντιτάσσουν, ὁ ὕπουλος πόλεμος πού τοῦ κάνουν, ἀκόμα περισσότερο οἱ βίαια ἀνταγωνιστικές ἐπικρίσεις, πάντα ἔτοιμες νά τόν προσβάλλουν, πού ἀφθονοῦν γύρω του ἔχουν, πρέπει νά τό ὁμολογήσουμε, πάρα πολύ συχνά τήν ἰδιότητα νά τόν ἐμπλέκουν. Ἀλλά αὐτόν τόν ἔρωτα, *φορέα τῶν μεγαλυτέρων ἐλπίδων* πού διερμύ-

νευσε ή τέχνη από αιώνες τώρα, δέν βλέπω τί θά τόν έμ-
πόδιζε νά νικήσει μέσα σέ ανανεωμένες συνθήκες ζωής.
Ή ήθική πλάνη, πού συναγωνίζεται τήν προηγούμενη, μάς
σπρώχνει νά φαντασθούμε τόν έρωτα, στήν διάρκειά του,
σάν ένα φαινόμενο πού ή παρακαμή του είναι βέβαιη, θρί-
σκεται στήν ανικανότητα πού έχει ό μεγαλύτερος αριθμός
των ανθρώπων νά έλευθερωθούν μέσα στόν έρωτα από
κάθε φροντίδα άσχετη μέ τόν έρωτα, από κάθε φόβο
όπως κι από κάθε άμφιβολία, νά έκτεθούν άνυπεράστι-
στοι στό κεραυνοδόλο βλέμμα του θεού. Ή καλλιτεχνική
έμπειρία όπως και ή έπιστημονική μάς βοηθάει έδω πάρα
πολύ, αυτή πού δείχνει πώς ό,τι οίκοδομείται και παρα-
μένει άπαίτησε κατ' άρχήν αυτή τήν έγκατάλειψη για νά
υπάροξει. Δέν μπορούμε νά έπιδιοθούμε σέ τίποτα καλύτε-
ρο παρά νά κάνομε νά χάσει ό έρωτας αυτή τήν πίκρα
πού μένει, πού δέν τήν έχει π.χ. ή ποίηση. Μιά τέτοια
έπιχείρηση δέν θά μπορέσει νά ολοκληρωθεί όσο σέ παγ-
κόσμια κλίμακα δέν θά έχομε άπορρίψει τήν βρωμερή
χριστιανική ιδέα του προπατορικού άμαρτήματος. Δέν
υπήρξε ποτέ άπηγορευμένος καρπός. Μόνον ό πειρασμός
είναι θεϊός. Νά δοκιμάσει κανείς τήν ανάγκη νά έναλλάξει
τό αντικείμενο αυτού του πειρασμού, νά τό αντικαταστή-
σει μέ άλλα, σημαίνει ότι είναι έτοιμος νά μήν άξίζει, ότι
κι όλας δέν άξίζει τήν άθωότητα, τήν άθωότητα μέ τήν
έννοια της άπόλυτης μή-ένοχής. Ήάν άληθινά ή έπιλογή
υπήρξε έλεύθερη, δέν μπορεί αυτός πού τήν έκανε, μέ κα-
νένα πρόσχημα, νά τήν άμφισθητήσει. Ή ένοχή ξεκινάει
άπό εκεί κι από πουθενά άλλου. Άποκρούω έδω τή συ-
γνώμη από συνήθεια, από κόπωση. Ό έρωτας μέ ανταπό-
κριση, όπως τόν βλέπω, είναι μία διάταξη κατόπτρων πού
μέ παραπέμπουν κάτω από τίς χίλιες γωνίες πού μπορεί
νά πάρει για μένα τό άγνωστο, ή πιστή εικόνα εκείνης

πού αγαπώ, πάντοτε πιό έκπληκτική, έπειδή μαντεύω τόν
προσωπικό μου πόθο, και πιό χρυσή από ζωή.

Έδω αρχίζει κανείς νά μή ξέρει πιά άν είναι για νά
μπούμε ή για νά βγούμε πού μισανόιομε τόσο συχνά τήν
πόρτα του τσίρκου της όμίχλης. Ή τεράστια τέντα έχει
θαυμάσια μπαλώματα από φως. Έτσι μία τέλεια συνέχεια
δέν δυσκολεύεται καθόλου νά θεμελιωθεί άνάμεσα σ'
έκείνο πού έχει άποκαλυφθεί και σ' εκείνο πού καλύπτε-
ται. Δέν συμβαίνει διαφορετικά μ' αυτό τόν έρωτα όπου ό
πόθος φτιασμένος στά έσχατα δέν φαίνεται ότι έχει κατα-
λήξει ν' άπλωθεί παρά μονάχα για νά σαρώσει μέ μία
φωτεινή δέσμη φάρου τά πάντοτε καινούργια ξέφωτα της
ζωής. Καμιά κατάθλιψη δέν ακολουθεί τήν ήδονή. Τό δω-
μάτιο πού διασχίζαμε πριν από λίγο γεμισμένο πούπουλα
κύκνου έπικοινωνεί χωρίς έμπόδιο μέ τή φύση. Πασπαλί-
ζοντας μέ παγιέττες μπλέ και χρυσές τίς στρώσεις από
μέλι πού πάνω τους κανένα ζωντανό πλάσμα δέν φαινό-
τανε νά στέκεται, βλέπω χίλια παιδικά μάτια καρφωμένα
στήν πιό ψηλή κορφή πού δέν θά μπορέσομε νά φτάσομε.
Μάλλον πρέπει τώρα νά στήνουν τήν αιώρα του τσίρκου.

Ή υπέροχη φαντασία, συνδυασμένη μέ μία φιλοσοφική
συνείδηση πρώτης τάξεως, δέν ανακάλυψε τίποτα πού νά
άγγίζει σέ μεγαλείο τό έπεισόδιο της *Nouvelle Justine* του
μαρκησίου de Sade πού έχει για πλαίσιο τήν Αϊτνα: «Μιά
μέρα εξετάζοντας τήν Αϊτνα, πού τό στήθος της ξερονούσε
φλόγες, ποθοῦσα νάμαι αυτό τό φημισμένο ήφαιστειο...».
Σ' αυτό τό σημείο υπενθυμίζω ότι ή επίκληση της Αϊτνας
καμωμένη τότε, έχει σάν άποτέλεσμα νά κάνει νά ξεπηδή-
σει άπ' τή σκιά ό χημικός Almanι πού θά βάλει τήν έπι-
κίνδυνη έπιστήμη του στήν ύπηρεσία του ήρωα. Όδηγη-

μένοι από τό κοινό μίσος τους για τή φύση και για τούς ανθρώπους – σέ μιá αὐστηρή διαμαρτυρία ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα τῆς φύσεως καί τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου πού μεταδίδουν τό ἔργο τοῦ Rousseau – ὁ Jégöme καί ὁ Almaní θεωροῦν καθήκον τους νά διαπράξουν τό κακό σέ στενή συνεργασία μέ τή φύση. Ἀσφαλῶς ὁ ἀνθρώπος δέν συναινεῖ πιά ἐδῶ νά ἐνωθεῖ μέ τή φύση παρά μόνο στό ἔγκλημα: θά ἀπέμενε νά μάθομε ἂν δέν εἶναι ἀκόμα ἕνας τρόπος, ἀπό τούς πιό τρελοῦς, τούς πιό ἀναμφισβήτητους, νά τήν ἀγαπᾶ κανεῖς. Αὐτός ὁ Almaní, πού ἐννοεῖ νά ἀντιτίθεται βῆμα πρὸς βῆμα στόν «ἐραστή τῆς φύσεως», πού δηλώνει πῶς εἶναι ὁ δήμιος αὐτῆς τῆς φύσεως, ἀπό πού προέρχεται ὅτι δοκιμάζει μιá τέτοια χαρά νά ἀναμειγνύει τό σπέρμα του μέ τ' αὐλάκια τῆς καυτῆς λάβας; Δέν ξέρω νά ὑπάρχουν λέξεις συγκεντρωμένες μέ τόση μεγαλοφυΐα, λέξεις κατάλληλες ἀπό τή συνένωσή τους νά προκαλέσουν μιá συγκίνηση τόσο ἔντονη καί πού μπορεῖ νά κρατήσει πολύ ὅσο αὐτές πού ὁ Sade, φτασμένος σ' αὐτό τό σημεῖο μυθοποιῆς, ἔριξε στόν ἄνεμο τῶν μικρῶν χειρόγραφων φύλλων, πού τά ξαναδορήκαμε τώρα τελευταία, καί φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν τό σκελετό τοῦ ἔργου: «Μυστικό γιά νά ἐπιτύχομε ἕνα σεισμό». Ἀλλά τό πιό ἀξιοθαύμαστο ἀκόμα εἶναι ὅτι πραγματικά αὐτό τό μυστικό προδόθηκε – ἡ στρατευμένη ἀναρχία, σέ ὅ,τι παρά ταῦτα διαθέτει τό ἀναλλοίωτο ἐπειδή ἐκφράζει μιá πλευρά τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπό τίς πιό παθιασμένες, δέν μπορεῖ νά διεκδικήσει καλύτερους τίτλους εὐγενείας –: ὅτι εἶμαστε μάρτυρες τῆς ἐπιφανειακῆς καταχώσεως ἀναρίθμητων καρβελιῶν δέκα ὡς δώδεκα λιθρῶν, πού τά ζύμωσαν μέ νερό, μέ πριονίδια καί θειάφι, κι εἶναι θαμμένα σέ μικρή ἀπόσταση τόνα ἀπ' τ' ἄλλο, καί μέ τήν ἀποστολή ἀφοῦ κά- νουν μιá προθέρμανση μέσα στό χῶμα νά προκαλέσουν

τήν καινούργια ἐκρηξη, τήν ἐκρηξη πού εἶναι τόσο πιό ὁμορφη μιá καί ἡ φύση γιά μιá φορά δέν ἔκανε τίποτα ἄλλο παρά νά συγκατατεθεῖ σ' αὐτό, ὅτι εἶναι ὁ ἀνθρώπος πού τό θέλησε. «Ἡ μέθοδος, λέει ὁ Sade, ἦταν ἀπλή». Πῶς νά ξεφύγει κανεῖς ἀπό τό χιοῦμορ πού μπορεῖ νά ὑπηρετῆται μέσα σ' αὐτή τήν ὁμολογία; Ποτέ ὁ γήινος μαγνητισμός, πού ἡ θεώρησή του ἔχει σάν συνέπεια νά τοποθετήσουμε ἕνα ἀπό τούς μαγνητικούς πόλους μέσα στό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καί τόν ἄλλο μέσα στή φύση, δέν παρουσιάστηκε τόσο ἀμείλικτα καθαρά. Πάντως ἡ διαβεβαίωση ὅτι αὐτός ὁ μαγνητισμός ὑπάρχει, ἐπιτρέπει, ὡς ἕνα σημεῖο, νά ξεπεράσουμε τό ἐρώτημα νά ξέρομε ἂν οἱ δύο πόλοι ἔχουν δύο ἀντίθετα ἢ ὅμοια ὀνόματα.

Δέν ἀξίζει νά ἀνακινήσουμε τό πρόβλημα τοῦ κακοῦ παρά ἐφ' ὅσον θά ἔχομε ἀπαλλαγῆ ἀπό τήν ἰδέα τῆς ὑπεροχῆς ἐνός κάποιου ἀγαθοῦ πού θά μπορούσε νά ὑπαγορεύσει στόν ἀνθρώπο καθήκοντα. Ὡς ἐκεῖ ἡ ἐνθουσιώδης παράσταση τοῦ ἔμφυτου «κακοῦ» θά διατηρήσει τήν πιό μεγάλη ἐπαναστατική ἀξία. Πέρα ἀπ' αὐτό, πιστεύω ὅτι ὁ ἀνθρώπος θά μπορέσει νά υἱοθετήσει ἀπέναντι στή φύση μιá στάση λιγώτερο βλοσυρή ἀπ' αὐτή πού συνίσταται στό νά περάσει κανεῖς ἀπό τή λατρεία στήν ἀπέχθεια. Ὅτι, ὅπως ἔχει στραφεῖ πρὸς αὐτήν μέ μιá περιέργεια τόσο πιό μεγάλη, θά φθάσει νά σκεφθεῖ γιά κείνη σχεδόν αὐτό πού σκεπτότανε γιά ἕνα ἀπό τούς συγχρόνους του ὁ Goethe ὅταν ἔλεγε: «Νοιώθω ἀγάπη γιά τόν Wieland ἢ μίσος; – Δέν ξέρω. – Κατά βάθος εἶμαι κι ἐγώ ἕνα κομμάτι του.»

Ἡ φύση, αὐτή δέν εἶναι γιά νά φωτίζεται καί νά σθῆναι, νά μέ ἐξυπηρετεῖ καί νά μέ ὑπονομεύει παρά μόνο

στό μέτρο πού ύψώνονται καί χαμηλώνουν γιά μένα οί φλόγες μιᾶς ἐστίας πού εἶναι ὁ ἔρωτας, ὁ μοναδικός ἔρωτας, ὁ ἔρωτας ἐνός ὄντος. Μιά κι ἔλειπε αὐτός ὁ ἔρωτας, γνώρισα τούς ἀληθινά ἄδειους οὐρανοὺς, τὰ ἐπιπλέοντα συντρίμια ὄλων αὐτῶν πού ἐτοιμαζόμουνα νά ἀδράξω στή Νεκρή θάλασσα, τήν ἔρημο τῶν λουλουδιῶν. Ἡ φύση μέ πρόδινε; Ὁχι, αἰσθανόμουνα ὅτι ἡ ἀρχή τῆς ἐρημώσεως ἦταν μέσα μου. Δέν ἔλειπε παρὰ μιὰ μεγάλη πύρινη ἴρις πού ξεκινάει ἀπό μένα γιά νά δώσει ἀξία σ' αὐτό πού ὑπάρχει. Πῶς ὅλα ὁμορφαίνουν στήν λάμψη τῆς φλόγας! Τό μικρότερο θρύψαλο ἀπό γυαλί βρῖσκει τρόπο νά εἶναι ταυτόχρονα γαλάζιο καί τριανταφυλλί. Ἀπό αὐτή τήν πεζούλα πού δεσπόζει στόν Teide ὅπου τό μάτι δέν ἀνακαλύπτει πιά τό παραμικρό χόρτο, ὅπου τά πάντα μπορούσαν νά εἶναι τόσο παγωμένα καί τόσο σκοτεινά, παρατηρῶ μέ προσοχή ὥσπου νά νοιώσω ἱλιγγο τά χέρια σου ἀνοιγμένα πάνω στή φωτιά ἀπ' τίς κληματόβεργες πού μόλις ἀνάψαμε καί λυσομανάει, τά μαγικά σου χέρια, τά χέρια σου τά διάφανα πού πλανιῶνται πάνω ἀπ' τή φωτιά τῆς ζωῆς μου.

Ἐπέροχε Teide, πάρε τή ζωή μου! Γύρνα κάτω ἀπ' αὐτά τά ἀστραφτερά χέρια καί κάνε νά ἀστράψουν ὅλες οἱ πλαγιές μου. Θέλω νά κάνω μέ σένα ἕνα μονάχα πλάσμα ἀπό τή σάρκα σου ἀπό τή σάρκα τῆς μέδουσας, ἕνα μονάχα πλάσμα πού νᾶναι ἢ μέδουσα τῶν θαλασσῶν τοῦ πόθου. Στόμα τ' οὐρανοῦ μαζί καί τῆς κολάσεως, σέ προτιμῶ ἔτσι αἰνιγματικό, ἔτσι ἱκανό νά φέρεις στά σύννεφα τή φυσική ὁμορφιά καί νά τά καταβροχθίσεις ὅλα. Εἶναι ἡ καρδιά μου πού χτυπάει μέσα στά ἀπαράβιαστα δάθη σου, μέσα σ' αὐτόν τόν ἐκτυφλωτικό ροδῶνα τῆς μαθηματικῆς παραφροσύνης ὅπου μέ μυστήριο ἐπιάζεις τή δύ-

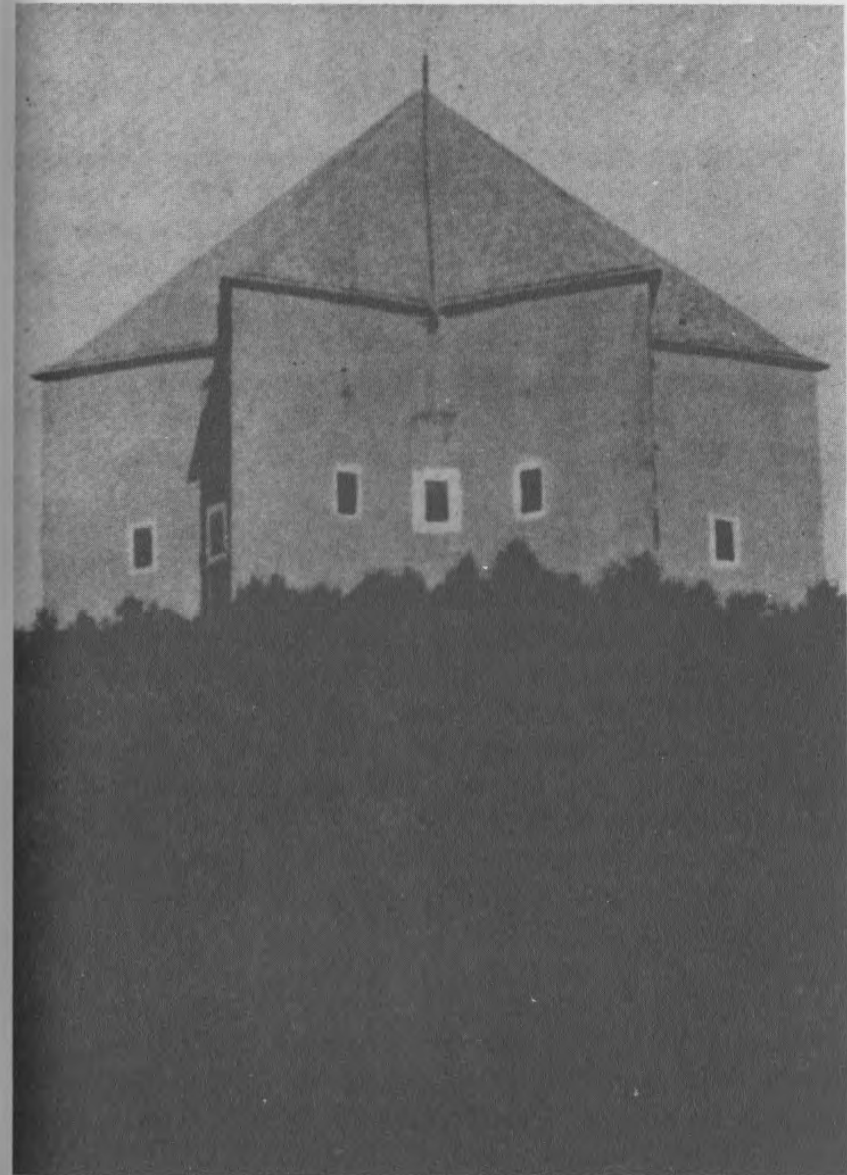
ναμή σου. Ἄς καταδεχόντουσαν οἱ ἀρτηρίες σου, ὅπου κυλάει μαῦρο λαχταριστό αἷμα, νά μ' ὀδηγοῦνε γιά πολύν καιρό σ' ὅλα αὐτά ποῦχω νά γνωρίσω, ν' ἀγαπήσω, σ' ὅ,τι θά σχηματίσει βεντάλια στήν ἀκρη τῶν δαχτύλων μου! Μακάρι νά μπορούσε ἡ σκέψη μου νά μιλήσει μέσα ἀπό σένα, ἀπό τό ρύγχος τῶν χιλίων ἐρμίνων πού οὐρλιάζουν σέ τί ξανοίγεσαι κεῖ πάνω μέ τήν ἀνατολή τοῦ ἡλίου! Σὺ πού κρατᾶς πραγματικά τό λουλουδένιο τόξο πού δέν θάταν πιά τό τόξο ἂν δέν κρατοῦσες ἀπό πάνω του τό μοναδικό κλαδί τοῦ κεραυνοῦ, συγγέσαι μέ τόν ἔρωτά μου, αὐτός ὁ ἔρωτας καί σεῖς εἶστε καμωμένοι γιά νά μεθάει αἰώνια ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλο. Οἱ μεγάλες ἀπύθμενες λίμνες φωτός διαδέχονται μέσα μου ἢ μιὰ τήν ἄλλη στό γρήγορο πέρασμα τῶν ἀτμίδων σου. Ὅλοι οἱ δρόμοι ἐπ' ἀπειρον, ὅλες οἱ πηγές, ὅλες οἱ ἀκτίνες ξεκινοῦν ἀπό σένα, Deria-i-Noog καί Koh-i-Noog, ωραία κορφή ἀπό ἕνα μόνο διαμάντι πού τρέμεις!

Στήν πλαγιά τῆς ἀδύσσου, φτειαγμένος ἀπό φιλοσοφική λίθο, ἀνοίγεται ὁ ἀστεροεῖς πύργος.

VI

Ὁ μύθος θέλει ἢ Ἀφροδίτη, ἂν καί φοράει τό φόρεμα πού τῆς ὕφαναν οἱ Χάριτες, νά ἔχει πληγωθεῖ ἀπό τόν Διομήδη. Τό τρωτόν τῆς θεᾶς ἐδῶ εἶναι κατηγορηματικά ἀποσαφηνισμένο. Ὁ ἔρωτας, σ' ὅ,τι πιό γήινο διαθέτει – ἢ Ἀφροδίτη ἔχει ἐκτεθεῖ γιά νά ὑπερασπισθεῖ τόν Αἰνεΐα, τόν γιό πού ἀπόκτησε ἀπό τόν ἄνθρωπο τόν λιγώτερο ἐξελιγμένο, τόν τσοπάνο – πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ στήν διάρκεια τῆς ζωῆς στή σάρκα τῆς καί ὁ μυθογράφος φρόντισε νά διασαφήσει, στήν ἀναπόδραστη σύνδεσή τους, τά γεγονότα πού πρέπει νά ἔχουν σάν συνέπεια αὐτό τόν ἐφήμερο ἀσκητισμό. Στήν ἀρχή των ἢ Ἔρις ἢ ἡ Διχόνοια τιμωρεῖ αὐστηρά γράφοντας τελικά πάνω στό μήλο τή μοιραία ἐπιγραφή: «Τῆ καλλίστη».

Μπροστά στή δύναμη ἐνός τέτοιου μύθου, πού μᾶς τήν ἐγγυῶνται ἢ δυνατότητά του γιά ἄμεση ἐπέκταση καί ἢ διατήρησή του ὡς ἐμᾶς, δέν μποροῦμε νά ἀμφιβάλλομε ὅτι ἐκφράζει μιά κοινή αἰώνια ἀλήθεια, ὅτι ἐρμηνεύει στήν ἀλληγορική γλώσσα μιά σειρά ἀπό θεμελιωμένες παρατηρήσεις πού δέν θά μποροῦσαν νά δεχθοῦν πεδίο ἄλλο ἀπό τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Πραγματικά τό πάθος, μέ τά ὑπέροχα θολά μάτια, πρέπει νά πάσχει πού ἔχει νά ἀνακατεύεται στή γήινη πάλη. Γιατί νά μήν τό πῶ, ἐνῶ εἶναι

17. Στήν πλαγιά τῆς ἀδύσου, φτιαγμένος ἀπό φιλοσοφική λίθο... (σελ. 131)

18. Τό Σπίτι τοῦ κρεμασμένου (σελ. 143)

ὅσο γίνεται πιό σίγουρο γιά τόν ἑαυτό του, τοῦ συμβαίνει νά σκοντάφτει μέσα στόν διάδρομο τῶν λεπτῶν, τῶν ὠρῶν, τῶν ἡμερῶν πού διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη καί δέν μοιάζουν. Αὐτός ὁ διάδρομος, μέ ὀροφή ἀπό μεταβαλλόμενα ἄστρα, εἶναι διαδοχικά πλημμυρισμένος ἀπό φῶς, τοῦ λυκόφωτος, ἢ τελείως σκοτεινός. Στά παραμικρά σκότη τελείως ἐξωτερικά γι' αὐτό ὀρθώνονται γιά νά τό σταματήσουν ἡ ὑλικότητα καί ἡ πνευματικότητα, μέ τίς λέξεις μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου – Ἥρα, Ἀθηνᾶ – οἱ ὑποσκελισμένες ἀντίπαλοί του καί οἱ κυριώτεροι ἐχθροί του.

Πόσο αὐτός ὁ μύθος τῆς Ἀφροδίτης εἶναι λοιπόν ταυτόχρονα σκληρός καί ὠραῖος! Ἀπό ἕναν ἔρωτα νεκρό δέν μπορεῖ νά ξεπηδήσει παρὰ μονάχα ἡ ἀνοιξη μιᾶς ἀνεμῶνας. Μέ τίμημα μιᾶς πληγῆς πού ἀπαιτοῦν οἱ ἀντίπαλες δυνάμεις, πού κατευθύνουν τόν ἄνθρωπο θριαμβεῦει ὁ ζωντανός ἔρωτας.

Ἴσως ἀπό τή συζυγία τῆς Ἀφροδίτης καί τοῦ Ἄρη σέ μιᾶ θέση στόν οὐρανό τῆς γεννήσεώς μου, εἶχα τή δυνατότητα πάρα πολύ συχνά νά δοκιμάσω τίς κακές συνέπειες τῆς διχόνοιας μέσα στόν ἔρωτα. Ἐκεῖ, ἄλλωστε, βρίσκεται ἕνα θέμα κοινό λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ διχόνοια ξαφνικά ἔρχεται νά γλιστρήσει ἀνάμεσα στούς ἐραστές: τίποτα δέν τήν προμήνυε, ἀλλιῶς θᾶταν φυσικά ἕνα παιχιδάκι ὁ ἀφοπλισμός τῆς. Μπόρεσα νά πεισῶ ἐδῶ καί καιρό πῶς ξεφύτρωνε σχεδόν πάντοτε ἐκμεταλλεῦόμενη ἕνα καπρίτσιο τοῦ ἑνός ἢ τοῦ ἄλλου, καπρίτσιο πού, γιά λόγους καθαρά περιστασιακούς, βρίσκεται ἀντιμέτωπο μέ διαθέσεις διαφορετικές. Ἴσως ἡ ἀπόλυτα κοινή ζωή τῶν δύο πλασμάτων πού ἀγαπιοῦνται κάνει αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά ἐπεισόδια ἀναπόφευκτα. Μέ τήν ἴδια πάντοτε ἐκπληξη

καί φρίκη είδα, σέ παρόμοια περίπτωση, νά δξύνονται τά ανώδυνα παράτονα πού θρίσκουν πρόσχημα σ' ατή τήν κατάσταση πραγμάτων. Τροχίζονται πάνω στήν πέτρα τής σιωπής, μιās σιωπής αϊφνίδιας πού τίποτα δέν θά μπορούσε νά σπάσει, πού ύποκρίνεται τήν άπουσία καί τό θάνατο. Είμαι πάνω άπ' τά κεφάλια τους, κατόπιν ανάμεσα τους, μιά βροχή δηλητηριασμένα βέλη, τόσο πυκνά πού άμέσως δέν μπορεί ό ένας νά δει τόν άλλο. Ό άπαισιος έγώισμός κλείνεται διαστικά καί γρήγορα σ' ένα πύργο χωρίς παράθυρα. Η έλξη σπάζει, ή ίδια ή όμορφιά του προσώπου έξαφανίζεται, ένας άέρας μέ στάχτες τά άρπάζει όλα, ή συνέχιση τής ζωής έχει μπει σέ κίνδυνο. Υπάρχει ανάγκη νά ποϋμε ότι αυτές οί στιγμές είναι μετρημένες, ότι είναι στή διάκριση ενός σημείου κατανοήσεως τής καρδιάς – μιά ακούσια κίνηση χαλαρώσεως, μιά κίνηση οικεία – γιά νά τελειώσουν όλα χωρίς νά αφήσουν τό ελάχιστο ίχνος. Η Άφροδίτη, έπειδή θέλησε νά παρεμβεί στόν πόλεμο τών ανθρώπων, πληγώθηκε στό χέρι, δηλαδή παρέλυσσε στιγμιαία ή ίδια της ή πράξη. Πέρα άπ' αυτό ξαναθρίσκει τόν έαυτό της καί ξαναφοράει τή μαγική της ζώνη.

Αυτές οί μαϋρες στιγμές όπου ό έρωτας ξαφνικά ξεψυχάει καί αφήνεται νά πέσει χωρίς καμία δύναμη στό βάθος τής αδύσσου άπ' όπου θά ξανανέβει κατόπιν σ' ευθεία γραμμή, μου φαίνονται ότι πρέπει νά αντιμετωπισθούν σταθερά καί χωρίς φόβο στό μέτρο μάλιστα, όπου, μέ τήν κατάλληλη συμπεριφορά, ό άνθρωπος μπορεί νά επιδιώκει νά τίς περιορίσει στά πλαίσια τή ζωής του. Ένδιαφέρει, ειδικά, νά ξέρει τί νά κάνει όταν ξαφνικά παρουσιασθεί κάτι τό άσυμβίβαστο πού άποκαλύπτεται άπότομα ανάμεσα σέ κείνον καί στό αντικείμενο του έρωτός του: αυτό τό άσυμβίβαστο παραδέχεται βαθειές αιτίες

πού ύπονομεϋουν από καιρό τόν έρωτα ή είναι τό προϊόν μιās σειράς από τυχαίες αιτίες χωρίς σχέση μέ τόν έρωτα; Δέν ενδιαφέρομαι εδώ γιά τήν πρώτη περίπτωση, γράφω *Τόν τρελόν έρωτα*. Στή δεύτερη, όπου τοποθετώ τόν έαυτό μου, λέω ότι αυτές οί τυχαίες αιτίες άπαιτούν νά προσπαθήσομε νά τίς φέρομε στό φώς, νά μήν αφήσομε νά μās άποθαρρύνουν ούτε τά μπλεξίματά τους, ούτε ό χαρακτήρας, σέ τελευταία ανάλυση παραπολύ αϊνιγματικός, μερικών άπ' αυτές. "Αν λάβομε ύπ' όψη τή διαιότητα του πλήγματος πού, ένω δέν τό περίμεναν καθόλου, φέρνει τόν έναν αντιμέτωπο στόν άλλο δυό ανθρώπους πού συμφωνούσαν άπόλυτα καί πού, μέ τήν πρώτη καλοσύνη, αύριο, σέ λίγο, δέν θά καταφέρουν νά έρμηνεύσουν τίς αντιδράσεις τους, αν λάβομε ύπ' όψη μας τήν αγωνία καί τίς γιγαντιαίες κατασκευές της από πεπιεσμένο χαρτί στό στυλ φωλιάς τερμίτη πού, μέχρι ν' ανοιγοκλείσεις τά μάτια σου, αντικαθιστούν τά πάντα, μου φαίνεται ότι εδώ θρισκόμαστε μπροστά σ' ένα κακό άρκετά καλά προσδιορισμένο γιά νά επιδοθοϋμε στήν έξιχνίαση τών αρχών του, πράγμα πού πρέπει νά επιτρέπει μεταγενέστερα νά βροϋμε τό φάρμακό του. Πρόκειται γιά τήν ανάγκη, όπως είπα, νά κρίνομε δίκαια τήν πολύ διαδεδομένη αντίληψη ότι ό έρωτας φθείρεται, όπως τό διαμάντι, μέ τήν ίδια του τή σκόνη καί ότι ατή ή σκόνη είναι έν αιωρήσει μέσα στή ροή τής ζωής του. "Αν άποκαλύπτεται ότι ό έρωτας βγαίνει άθικτος από τέτοια ξεστρατίσματα, πιθανώς δέν συμβαίνει τό ίδιο μέ τό πλάσμα πού αγαπά. Αυτό τό πλάσμα ύπόκειται στόν πόνο, ή σέ κάτι ποϋναι χειρότερο, στήν παρανόηση του λόγου του πόνου. Από τήν άπόλυτη προσφορά του έγώ του πού έκανε, μπαίνει στόν πειρασμό νά ένοχοποιήσει τόν έρωτα εκεί όπου μοναδικός φταιχτής είναι ή ζωή.

Ἐπειδὴ ἐξήτασα ἀπὸ κοντὰ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ «φταιξίματα» τῆς ζωῆς, μπόρεσα νὰ πεισθῶ τελευταία ὅτι, ἀντὶ νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν ἰδέα πού σχηματίζομε γενικά γιὰ ἓνα φυσικό κίνδυνο – παγωνιά, ρωγμὴ – παρουσίαζε ὅλα τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς παγίδας. Θέλω νὰ πῶ πὼς φαίνεται ὅτι πρυτάνευσε στὴν κατασκευή της καὶ στὴν τοποθέτησή της μιὰ ἐξυπνάδα καὶ μιὰ σιγουριά πού ξεπερνοῦν μερικά τὴν ἀντίληψή μου μέχρι νεωτέρας διαταγῆς καὶ πού, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔπρεπε νὰ κάνουν τὴν πτώση μου ἀναπόφευκτη.

Στὶς 20 Ἰουλίου 1936, γύρω στὶς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα, τὸ λεωφορεῖο εἶχε ἀφήσει τοὺς δυὸ μας κοντὰ σὲ μιὰ μικρὴ ἀμμουδιά στὰ περὶχωρα τοῦ Lorient: στὸ Fort-Bloqué. Δέν εἶχαμε διαλέξει νὰ πᾶμε ἐκεῖ περισσότερο ἀπὸ ἀλλοῦ: τὸ πρῶτο λεωφορεῖο ποῦφυγε ἦταν τὸ δικό μας. Ὁ καιρὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι «ἀπειλητικός» ὅπως ἀπὸ τὴ στιγμή πού φθάσαμε στὴ Βρετάννη, ἐκτός ἀπὸ τίς μέρες θύελλας καὶ βροχῆς. Λιγώτερο ἀπὸ μιὰ ἑβδομάδα νωρίτερα χωρὶς νὰ τῷχομε σχεδιάσει πῆγαμε κιόλας σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς ἀκτῆς, ὅπου μὲ τέτοιες συνθῆκες, δέν φαίνεται καθόλου πὼς θὰ μπορούσαν νὰ περιπλανηθοῦν ἄλλοι ἐκτός ἀπὸ μᾶς. Αὐτὴ τὴν πρώτη φορά, πολὺ γρήγορα θαρρεθήκαμε νὰ χαζεύομε μιὰ θλιθερὴ ἔκταση μὲ ἄμμο καὶ βότσαλα καὶ μὲ τὴ φαντασία μας δέν βρήκαμε ἄλλη καταφυγὴ παρὰ νὰ ἀρχίσομε τὴν ἀναζήτηση ἀσημάντων καὶ πάρα πολὺ ὀλιγάριθμων ναυαγίων πού μπορούσαν νὰ τὴν σκεπάζουν. Συγκεντρωμένα, εἶχαν ἄλλωστε κάποια χάρη: κάμποσοι ἠλεκτρικοὶ λαμπτήρες πολὺ μικροῦ μεγέθους, ξύλα μαυρισμένα, ἓνας φελλὸς σαμπάνιας, οἱ δυὸ τελευταῖοι πόντοι ἑνὸς ρόζ κεριοῦ, ἓνα κόκκαλο σουπιᾶς ὄχι

λιγώτερο ρόζ ἀπὸ τὸ κερὶ, ἓνα μεταλλικό στρογγυλό κουτί ἀπὸ καραμέλλες, μὲ χαραγμένη τὴ λέξη «βιολέττα», ἓνα πάρα πολὺ μικρὸ καύκαλο κάβουρα, καύκαλο θαυμαστά ἄθικτο κι ἄσπρο σάν τὴν κιμωλία πού μοῦδωσε τὴν ἐντύπωση πὼς ἦταν τὸ κρινάκι τοῦ ἡλίου στὸν καρκίνο, πού ἦταν ἀόρατος ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μπορούσαν νὰ συμβάλλουν στὸ σχηματισμὸ ἑνὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα-φυλαχτὰ πού ὁ ὑπερρεαλισμὸς παθιάζεται. Ἄλλά, στὶς 20 Ἰουλίου, πολὺ λίγο μπορούσα νὰ σκεφθῶ νὰ ξαναγυρῶ σ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ σκοτώνω τὸν καιρὸ μου, γιατί ἡ θάλασσα, πού εἶχε τραβηχτεῖ ὄχι μακριά, σαφῶς δέν εἶχε ἀφήσει πίσω της τίποτα ἔστω καὶ λίγο ἀπροσδόκητο. Ἦταν ἡ καταθλιπτικὴ ἐπανάληψη, μὲ διαλείμματα πάρα πολὺ λίγων ἡμερῶν, ἑνὸς τόπου τοῦ πιὸ κοινότυπου καὶ τοῦ πιὸ ἐχθρικοῦ ἀπ' ὅλους ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς κοινοτυπίας του, ὅπως ὅλοι αὐτοὶ πού ἀφήνουν τελείως ἄδεια τὴν ἰκανότητα προσοχῆς. Αὐτὸς ὁ τόπος, δέν μπορούσαμε νὰ σκεφτοῦμε παρὰ νὰ τὸν ἐγκαταλείψομε ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα, ἀκολουθώντας τὴν ἀκτὴ ἐπειδὴ δέν προσέφερε κανέναν ἄλλο τρόπο ἐπικοινωνίας μας.

Ἡ πορεία χωρὶς καλὰ προσδιορισμένο σκοπὸ πάνω στὴν στεγνὴ ἄμμο κατάντησε γιὰ μένα πολὺ γρήγορα ἀρκετὰ ἀπογοητευτικὴ. Σύμφωνα μὲ πληροφορίες πού πήραμε, τὸ πρῶτο κατοικημένο μέρος πού θὰ συναντούσαμε ἔπρεπε νὰ εἶναι ἓνας μικρὸς τόπος θαλασσίων λουτρῶν, Le Rouldu, πού ἦταν σὲ καμιά δεκαριά χιλιόμετρα ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Fort-Bloqué. Καθὼς προχωρούσαμε ἡ βαθειὰ κακομοιριά τοῦ τόπου πού ξετυλιγότανε χωρὶς καθόλου νὰ ἀνανεώνεται ἐπαιρνε ἓνα χαρακτήρα σπαρακτικό· συναισθανόμεστε τίς ὀλοένα καὶ πιὸ ἀόριστες κουβέντες πού εἶχαμε καταλήξει νὰ ἀνταλλάσσομε γι' αὐτὸν τὸν τό-

πο. Θυμάμαι, καθώς περνάγαμε αρκετά μακριά τους, τόν ιδιότυπο θυμό που μου προκάλεσε ένα κοπάδι πολύσχολα θαλασσοπούλια που σκούζανε σ' ένα φρούδι αφρού. Έφτασα ακόμα και να τους ρίξω πέτρες, αλλά ή κίνησή μου και μόνο τὰ ἔκανε νὰ ξεσηκώνονται σέ μιά μάζα και νὰ ξαναπέφτουν λίγο πιό πέρα μ' ένα πέταγμα βαρύ. Περπατούσαμε όλοένα και περισσότερο ξεχωριστά χωρίς νὰ ἔχομε ἀποφασίσει συνειδητά, τουλάχιστον ἐγώ, νὰ βαδίσουμε ξυπόλυτοι, εἶχα προτιμήσει νὰ πάω γιαλό-γιαλό ἀπ' τή στεριά. Ἀλλά αὐτό τό συναίσθημα χωρισμοῦ δέν στηριζόταν μόνο στή φυσική ἀπόσταση: δέν κατώρθωνε, πράγματι, νὰ διασκορπισθεῖ, μολοντί ἕνας ἀνυπέροβλητος φραγμός ἀπό βράχια μᾶς ἔφερνε και πάλι πλάι-πλάι. Δέν ἔχω καμιά δυσκολία νὰ ἀναγνωρίσω πώς σέ ὄ,τι μέ ἀφορᾶ ἡ διάθεσή μου γινότανε όλοένα και πιό κακή. Ἀπ' τή μεριά τῆς στεριάς, ἡ ἀπόλυτη σιωπή, τίποτα δέν ἔδειχνε πώς ἦταν κοντά ἕνα χωριό. Ποδοπατοῦσα, μέ ὕψος σαφῶς συγχιμένο, ἕνα στρώμα ἀπό ρεῖκια νάνους και ξερά γαιδουράγκαθα ὅπου κρεμόντουσαν μάτσο τ' ἄσπρα σαλιγκάρια. Αὐτή ἡ μέρα ὅπου νᾶταν θά τέλειωνε! Ἡ παρουσία ἑνός σπιτιοῦ κατά τὰ φαινόμενα ἀκατοίκητου, καμιά ἑκατοστή μέτρα στά δεξιά, ἦρθε νὰ προσθέσει κάτι ἀκόμα στόν παράλογο, ἀδικαιολόγητο χαρακτήρα μᾶς κινήσεως ὅπως ἡ δική μας μέσα σ' ἕνα τέτοιο διάκοσμο. Αὐτό τό σπίτι, κατασκευασμένο τελευταία, δέν εἶχε τίποτα γιά νὰ μπορέσει νὰ παρηγορήσει τό μάτι ἀπό τήν ἀπομόνωσή του. Ἐβλεπε σ' ἕνα ἀρκετά μεγάλο περίβολο που προχωροῦσε πρὸς τή θάλασσα και μου φάνηκε πώς ὀριζότανε ἀπό ἕνα δικτυωτό συρματοπλέγμα, πράγμα που, ἂν λάβομε ὑπ' ὄψη μας τήν καταπληκτική τοιγκουνιά τῆς γῆς σέ παρόμοιο τόπο, μου προξένησε, χωρίς πάντως νὰ περιμένω νὰ τήν ἀναλύσω, μιά πένθιμη ἐντύπωση. Ἡ ἱκανό-

τητά μου νὰ παρατηρῶ, που δέν εἶναι ἀξιόλογη γενικά, ἀπό τή θλίψη μου εἶχε αἰσθητά μειωθεί. Ἔτσι εἶμαι ἀνίκανος νὰ δικαιολογήσω τήν ὄχι λιγώτερο κακήν ἐντύπωση που μου προξένησε τό ρυάκι που χρειάστηκε νὰ διαβῶ κατόπιν κάνοντας μίαν ἀρκετά μεγάλη βόλτα, ἕνα ρυάκι που, προτοῦ νὰ φτάσει στή θάλασσα, περνοῦσε μέσα ἀπό κάτι σάν λατομεῖο και κύλαγε μέ νερά στό χρώμα τῆς καμένης ζάχαρης. Πάντως τό πέρασμα αὐτῆς τῆς ρωγμῆς, που πέρα ἀπ' αὐτήν θά ἀποκαλυπτότανε ἕνα ἀπέραντο τοπίο σάν τό προηγούμενο μου ἐνέπνευσε τόν πανικό πόθο νὰ πάρω τήν ἀντίθετη κατεύθυνση: εἶχα πεισθεῖ πώς ἦταν ἀργά, πώς δέν εἶχαμε καμιά ἐλπίδα νὰ φτάσομε πρὶν ἀπό τή νύχτα· ἂν δέν ἤθελε κανεὶς νὰ μέ πιστέψει, δήλωνα ὅτι ἤμουν ἔτοιμος νὰ ἐπιστρέψω ἀκόμα και μόνος. Σπάνια ἔχω συμπεριφερθεῖ μέ τρόπο τόσο παράλογο. Πάντως συγκατατέθηκα νὰ ρωτήσω τί ὥρα εἶναι τούς ἐργάτες που ἦταν ἀπασχολημένοι σέ κάτι ἔργα πάνω ἀπ' τό ρυάκι: δέν ἦταν ἀκόμα τεσσερισημισυ. Μή ἔχοντας δικαιολογία γιά νὰ ὑποχωρήσω, ξαναπῆρα τήν πρώτη κατεύθυνση μέ βαρειά καρδιά. Ἡ τάφος ἀνάμεσά μας εἶχε ἀνοίξει ἀκόμα πιό βαθειά, σάν ἀπ' ὄλο τό ὕψος τοῦ βράχου, που σ' αὐτόν χυνόταν τό ρυάκι που εἶχαμε περάσει. Σέ τίποτα δέν ὠφελοῦσε νὰ περιμένει ὁ ἕνας τόν ἄλλο: ἀδύνατο νὰ ἀνταλλάξομε μιά κουδέντα, νὰ περάσομε ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλο χωρίς νὰ γυρίσομε τό κεφάλι και νὰ ἐπιταχύνομε τό βῆμα. Αὐτή ἡ παράδοξη κατάσταση δέν ἔκανε τίποτα ἄλλο παρά νὰ ἐπιδεινώνεται ὥσπου φτάσαμε κάτω ἀπό ἕνα μικρό καστέλλο ἐγκαταλελειμμένο, που τό παρακάμψαμε ὁ καθένας μας ἀπό τή μεριά του, ἀλλά ἐγώ αὐτή τή φορά ἀπ' τή μεριά τῆς θάλασσας. Πιθανῶς ἡ ἀκεφιά μου ἔφτασε στό ἀποκορύφωμά της σάν ἀνακάλυψη μέσα στόν περίβολο τοῦ καστέλλου δύο ἡ

τρεις άνδρες πού είχαν σταματήσει νά θερίζουν ένα άσήμαντο κομμάτι στάρι για νά μās παρακολουθήσουν μέ τά μάτια πότε' ό ένας πότε' ό άλλος. Σπεύδω νά πω ότι, αφού αφήσαμε πίσω μας αυτό τό καστέλλο και τό ξαναπιάσαμε στά μάτια μας από ένα καινούργιο έξαρμα βράχου, σιγά-σιγά καλοσύνεψε έξω όπως και μέσα μας. Μιά άκρογιαλιά πολύ μεγάλη και πολύ όμαλή ξεδίπλωνε ανάμεσα σ' ούρανό και γη τήν άρμονική της καμπύλη, στέγες σπιτιών και κορφές δένδρων ξεπρόβαλλαν. Μόνον ό άξιοθρήνητος έγωϊσμός μπόρεσε νά άπαιτήσει, σαν κάποια ίκανοποίηση, ό καθένας μας νά επιμείνει για λίγο στή στάση του. Μετά άπ' αυτό δέν είχαμε καμιά δυσκολία νά συμφωνήσουμε ότι τά θάσανα πού πριν από λίγο είχαμε τραθήξει δέν στηρίζόντουσαν σέ τίποτα πού πραγματικά νά έβαλε σέ κίνδυνο τόν έρωτά μας. Στο μέτρο άκριδώς πού είχαμε καταλήξει νά άπελπιστούμε παροδικά ό ένας για τόν άλλο, μοιραία είχαμε γίνει λεία του παραληρήματος.

Γυρνώντας στο Lorient, κοντά τους, είπα μέ λεπτομέρειες στους γονείς μου τί κάναμε αυτές τίς τελευταίες ώρες παραλείποντας, φυσικά, νά αναφέρω τί ήταν εκείνο πού τίς είχε ταράξει. Η συζήτηση, κι αυτό μ' έκανε νά έκπλαγώ, δέν άργησε νά ζωηρέψει: αλήθεια, περάσαμε τόσο κοντά από τή «βίλα του Loch», τό σπίτι του *Michel Henriot*; Άν πίστευα τίς διευκρινήσεις πού μου έδιναν τό σπίτι αυτό σίγουρα ήταν εκείνο πού είχα διακρίνει μέσ στην όμίχλη πού δέν ήταν παρά ή δική μου, περιτριγυρισμένο από τά πιό κακά έρημα χωράφια. Κι όλη αυτή ή έγκληματική ύπόθεση, από τίς πιό παράδοξες, τίς πιό γραφικές, πού σχηματιζόταν και πάλι κάτω άπ' τά μάτια μου. Άσφαλώς, στον καιρό της, είχε κάνει πολύ θόρυβο αλλά δέν είχα πάψει, από τότε νά είμαι χίλια μίλια μα-

κριά από τό νά τήν σκέπτομαι και μου ήταν αδύνατο νά άποκαλύψω και τόν παραμικρό συνειρμό ιδεών πού θά μ' έκανε νά τήν ξαναθυμηθώ τώρα κοντά. Η έξωτερική όψη αυτού του σπιτιού, εκτός από τό θολό *φωτοστέφανο* πού βρέθηκα νά του ανακαλύπτω, είναι άλλωστε τόσο συνηθισμένη ώστε δέν θά μπορούσε νά γίνει λόγος νά τήν ανακαλύψει κανείς από τίς φωτογραφίες πού δημοσίεψαν οι έφημερίδες.

Άνοιγω εδώ μία παρένθεση για νά δηλώσω ότι αντίθετα μέ τήν τρέχουσα έρμηνεία, πιστεύω ότι ό Cézanne δέν είναι πριν άπ' όλα ένας ζωγράφος μήλων, αλλά άσφαλώς ό ζωγράφος «του Σπιτιού του κρεμασμένου». Υποστηρίζω ότι οι τεχνικές φροντίδες, πού συμφωνήθηκε νά τονίζουμε μόλις γίνεται λόγος γι' αυτόν, πάρα πολύ συστηματικά μās κάνουν νά ξεχάσουμε τή φροντίδα πού έδειξε επανειλημμένα νά πλησιάσει αυτά τά θέματά του μέ *φωτοστέφανο*, από «τόν Φόνο» του 1870, πού εκδηλα μαρτυρεί γι' αυτή τή φροντίδα, ως τους «Χαρτοπαίκτης» του 1892, πού γύρω τους πλανιέται μία άπειλή ήμιτραγική, ήμι-φαρσοειδής, σ' όλα τά σημεία όμοια μ' αυτήν πού καταλήγει νά πραγματοποιηθεί στην παρτίδα πού παίζουν στο φίλμ του Σαρλώ: *Σκηνίσινα ζωή*, χωρίς νά ξεχάσουμε τό «Νέος μπροστά σέ μία νεκροκεφαλή» του 1890, πού ή σύλληψη του φαινομενικά έχει ένα ρομαντισμό υπερ-συμβατικό αλλά ή εκτέλεσή της είναι πολύ πέρα από αυτό τό ρομαντισμό: ή μεταφυσική άνησυχία πέφτει πάνω στον πίνακα μέ τίς *πτυχώσεις των ένδυμάτων*. «Τό Σπίτι του κρεμασμένου», ιδιαίτερα, μου φάνηκε πάντοτε πώς είχε στηθεί πολύ ιδιότυπα στον πίνακα του 1885, έτσι πού νά έχει οποιαδήποτε άλλη εμφάνιση εκτός από τήν έξωτερική εμφάνιση σπιτιού, τουλάχιστον έτσι πού νά έμ-

φανίζεται μέ τόν πιό ὑποπτό του τρόπο: τήν ὀριζόντια μαύρη κηλίδα πάνω ἀπ' τό παράθυρο, σ' ἄριστερά, τήν ἀποσάθρωση τοῦ τοίχου στό πρῶτο πλάνο. Ἐδῶ δέν πρόκειται γι' ἀνέκδοτο: πρόκειται, π.χ. γιά τή ζωγραφική, γιά τήν ἀναγκαιότητα νά ἐκφράσει κανεῖς τή σχέση πού δέν μπορεῖ νά πάψει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν πτώση ἑνός ἀνθρωπίνου σώματος, μ' ἕνα σκοινί περασμένο στό λαιμό, στό κενό καί τόν ἴδιο τόν τόπο πού ἔγινε τό δράμα, ἕνα τόπο πού ἄλλωστε εἶναι στή φύση τοῦ ἀνθρώπου νά ἔρχεται νά τόν ἐξετάζει. Ἡ συνείδηση τῆς σχέσεως αὐτῆς γιά τόν Cézanne ἀρκεῖ γιά νά μοῦ ἐρμηνεύσει γιατί ἔσπρωξε τό κτήριο στά δεξιά ἔτσι ὥστε νά τό ἀποκρύψει μερικά καί, στή συνέχεια, νά τό κάνει νά ἐμφανισθεῖ *πιό πάνω*. Θέλω πολύ νά παραδεχθῶ ὅτι μ' αὐτή του τήν ξεχωριστήν ἱκανότητα νά διακρίνει αὐτά τά φωτοστέφανα καί νά συγκεντρώνει πάνω τους τήν προσοχή του, ὁ Cézanne ὀδηγήθηκε νά τά θεωρήσει ἀντικείμενο ἄμεσης σπουδῆς καί, γι' αὐτό, νά τά θεωρήσει στήν πιό στοιχειώδη δομή τους. Ἐνα τέτοιο φωτοστέφανο ὑφίσταται, τό ἴδιο καλά, γύρω ἀπό ἕνα μῆλο, καί θά μπορούσε νά συγκροτεῖται ἀκόμα κι ἀπό τήν ἐπιθυμία πού μᾶς δίνει νά τό φᾶμε. Σέ τελευταία ἀνάλυση, ὅλα φτάνουν νά ἀναλύσουν τίς σχέσεις φωτός πού, ἀπό τήν ἄποψη τῆς γνώσεως, θά κερδίσουν ἴσως πού θά τίς ἐξετάσουμε ἀρχίζοντας ἀπό τήν πιό ἀπλή. Ὅπωςδήποτε ἡ περισσότερη ἢ λιγώτερη μεγάλη ἀκριβεία αὐτῶν τῶν σχέσεων θά ἀποφασίσει γιά τήν περισσότερη ἢ λιγώτερη μεγάλη ἔνταση τῆς αἰσθήσεως. Ὅλα γίνονται σάν νά εἴμαστε μπροστά σ' ἕνα ξεχωριστό φαινόμενο διαθλάσεως ὅπου τό ἀδιαφανές κέντρο ἀπαρτίζεται ἀπό τό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀρχή αὐτοῦ τοῦ φαινομένου πρέπει νά εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια καί, γιά νά τήν ἀποκαλύψουμε, εἶναι νόμιμο νά σκεφτοῦμε πῶς εἶναι

καλύτερο νά ὑπνωτισθοῦμε ἀπό τό *spath*¹ τῆς Ἰσλανδίας παρά νά ἐπιθυμοῦμε ἀμέσως νά ἀναλύσουμε ἕναν ἀντικατοπτρισμό. Δέν εἶναι λιγώτερο ἀληθινό ὅτι ὁ Cézanne δοκίμασε τήν ἀνάγκη νά μετρηθεῖ πολλές φορές μέ τά δεδομένα τά πιό φιλόδοξα ἑνός τέτοιου προβλήματος.

Ξανάρχονταν στή μνήμη μου οἱ περιπέτειες τῆς ὑποθέσεως τοῦ Loch: μιά νέα γυναίκα σκοτωμένη, μ' ἕνα κυνηγετικό ντουφέκι, μέσα σ' αὐτό τό σπίτι πού εἶχα διακρίνει· ὁ ἄντρας τῆς ὁ Michel Henriot, γιός τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Lorient κατέθετε ὅτι ὁ φόνος ἔγινε ἐνῶ αὐτός ἀπουσίαζε καί προφανῶς ἔπρεπε νά τόν φορτώσουν σέ κάποιο σιδηροδρομικό, ὅπως πολλά ἄλλα πρόσφατα ἐγκλήματα ποῦμειναν ἀτιμώρητα. Ἡ ἀπερίσκεπτη ἀπομόνωση τοῦ σπιτιοῦ, πού ἔχτισε λίγο μετά τό γάμο του, ἐρμηνευόταν ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶχε ἐπιδοθεῖ στά ὑποστατικά του στήν ἀνατροφή τῆς *γκρίζας ἀλεπούς*. Κατόπιν ἡ ἀνάκριση ἐξακρίβωνε ὅτι, λίγο ἀργότερα, ἔκανε μίαν ἀσφάλεια πρὸς ὄφελός του σέ περίπτωση θανάτου τῆς γυναίκας του, κι αὐτή ἡ ἀσφάλεια προέβλεπε κατηγορηματικά τόν κίνδυνο δολοφονίας καί, ἀκριβῶς τήν ἐπομένη τοῦ ἐγκλήματος, ὁ εἰσαγγελέως Henriot εἶχε ζητήσει τηλεφωνικῶς ἀπό τήν ἀσφαλιστική ἐταιρεία νά κάνει τήν πραγματογνωμοσύνη. Ὅλο τό Lorient, φαίνεται, πῆγε στήν κηδεῖα, ἀκολουθώντας στό πρῶτο μέρος τῆς τήν ἴδια πορεία μέ μᾶς. Ὅσο κράταγε ἡ πομπή τό πλῆθος πίσω ἀπό τούς δύο Henriot ἦταν πάρα πολύ ἀνήσυχο, ἐνῶ ὁ γιός προσπαθοῦσε νά καμουφλάρει τήν *ἀλεπουδίσια* μούρη του πίσω ἀπό μερικές στερεότυπες λέξεις πένθους,

1) *Spath*: Παλιά ἰσλανδική λέξη, πού σημαίνει ψιλοκομμένο κρέας, τόν κιμᾶ. (Σ.τ.μ.)

ὁ πατέρας πολύ ἀξιοπρεπῆς κάτω ἀπὸ τὶς κραυγές (ἦταν φημισμένος γιὰ τὴν αὐστηρότητά του, πού τοῦ χάρισε τὸ παρατσούκλι εἰσαγγελέας Maximum: διηγόντουσαν, πράγματι, ὅτι, σὲ περίπτωση μετριοπαθῶν προτάσεων ἐκ μέρους τοῦ ἀντικαστάτη του, πάντοτε παρενέβη προσωπικά γιὰ νὰ ζητήσει τὸ maximum τῆς ποινῆς). Ἡ ἀνάκριση τοῦ Michel Henriot ξανάρχισε ἐν τῷ μεταξύ, κι ἔφερε πολὺ γρήγορα ὁμολογίες: ἐκεῖνος ἦταν ὁ φονιάς, μόνο πού ἀρνιότανε τὰ ἰδιοτελῆ κίνητρα. Ἄν τὸν πιστέψουμε, εἶχε ὑπακούσει στὴν ἀγανάκτηση πού τοῦ προκαλοῦσε ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἢ ἄρνηση τῆς γυναίκας του νὰ ὑποκύψει στὸ σεξουαλικὸ πεδίο, στίς παρακλήσεις του, ἄρνηση πού ἐκείνη τῆ μέρα μιὰ φορά ἀκόμη, εἶχε ἐκδηλώσει. Στὸ περιθώριο αὐτῶν τῶν διευκρινίσεων, πού σ' αὐτὲς ὄφειλε νὰ περιορισθεῖ ἢ ὄχι ἢ δικαστικὴ προανάκριση, ἦταν ἐπιβεβλημένη φυσικά μιὰ ὀλόκληρη σειρά ἀπὸ διερευνήσεις πού δὲν ἔφθασαν καθόλου σὲ βάθος ἐπειδὴ, κυρίως, δὲν ἐφαρμόσθηκε μιὰ ψυχαναλυτικὴ ἐξέταση, ἀλλὰ πού ἔδωσαν ἐν τούτοις, ἂν καὶ εἶχαν ἔρθει στὸ φῶς σχεδὸν τυχαῖα, μερικά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ἐκτιμῆσεως, πού ἄγγιζαν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐγκληματίου: κληρονομικὴ νευροπάθεια ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆ μητέρας, πού ἦταν μαριακὴ μὲ τὴ σκοποβολή καὶ πού ἢ ὑπέρμετρη ἀγάπη της γιὰ τὸ παιδί της ἦταν ἀντίθετη ὅσο γινότανε μὲ τὴν τελείως ἐπαγγελματικὴ ἀδιαφορία καὶ ἀλαζονεία τοῦ πατέρα, κράση φιλάσθενη, μεγάλη διανοητικὴ μετριοτήτα πού δὲν στερεῖται ἰδιοτροπίας (ἢ ἐκλογὴ πολὺ ἀργὰ τοῦ ἐπαγγέλματος ἐκτροφῆς ἀλεπούδων εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ), γάμος πού εἶχε συναφθεῖ μὲ τρόπο περισσότερο ἀπὸ τσαπατσούλικο, δίνοντας πίστη σὲ μικρὲς ἀγγελίες ἐφημερίδων, καταργώντας στὸ νοῦ του κάθε ἀναγκαιότητα γιὰ διαπραγματεύσεις, μὲ ἄρνηση τῆς ἀνάγκης γιὰ

ἔρευνα τῶν συναφειῶν ἀντανακλώντας ἀπλὰ καὶ ὠραῖα, τὴν πρόστυχη ἐπιθυμία τῶν γονέων νὰ δοῦν νὰ ἰσορροποῦν ὄχι δυὸ ἄνθρωποι ἀλλὰ δυὸ περιουσίες. Μπόρεσα νὰ διαβάσω τὰ γράμματα τῆς Κας Michel Henriot στὴν ἀδελφή της, γράμματα πού μ' αὐτὰ, χωρὶς νὰ τρέφει καμιὰ ψευδαίσθηση γιὰ τὴν τύχη πού τὴν περίμενε, ἰκέτενε γιὰ βοήθεια χωρὶς νὰ καταφέρει νὰ κάνει νὰ ἀνησυχῆσουν οὔτε καὶ ἐλάχιστα. Ἐδῶ βρίσκεται μιὰ ὠραία σελίδα εἰς δόξαν τῆς ἀστικῆς οἰκογενείας.

Ἄλλὰ, γιὰ νὰ ἀφεθῶ νὰ πάω σ' αὐτὲς τὶς ἠθικὲς σκέψεις, παραήμωνα ἀπασχολημένος, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, μὲ μερικὲς ὄψεις τοῦ θέματος, φαινομενικά, τελείως «ποιητικές». Θυμᾶμαι ἄρθρα πού ἀνέφεραν ὅτι, σύμφωνα μὲ τὶς καταθέσεις πολλῶν μαρτύρων, ὁ Michel Henriot εἶχε συνήθεια νὰ σκοτώνει μὲ τὸ ντουφέκι, γιὰ πλάκα, τὰ θαλασσοπούλια, καὶ ἔβλεπα τὸν ἑαυτὸ μου μερικὲς ὥρες πρωτύτερα νὰ κυνηγᾷ, μὲ τὶς πέτρες, αὐτὰ τὰ ἴδια πουλιά. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι, γιὰ πρώτη φορά, πάντως σ' αὐτὴ τὴ θέση, ἢ συμπεριφορὰ τους ὑπῆρξε γιὰ μένα δυσάρεστη. Μιὰ ἱστορία τῆς Γαλλίας εἰκονογραφημένη, ἢ πρώτη πιθανῶς ποῦπεσε στὰ χέρια μου ὅταν ἦμουν δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἔδειχνε τὸν πολὺ νέο Λουδοβίκο ΙΕ' νὰ σφαγιάζει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, γιὰ πλάκα πουλιά σ' ἓνα μεγάλο κλουβί. Δὲν ξέρω ἂν εἶχα ἤδη ἀνακαλύψει τότε τὴ σκληρότητα ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι διατηρῶ, σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴν εἰκόνα μιὰ κάποια ἀμφιταλάντευση συναισθημάτων. Οἱ γκριζες ἀλεπούδες μ' ἄφηναν ἐπίσης σκεπτικὸ: ἦταν πολλές; πῶς ἐγκλιματιζόντουσαν; Μιὰ λεπτομέρεια δὲν ξέρω γιατί λίγο ἐξοργιστικὴ ἢ κωμικὴ, μάθαινα ὅτι ἡ ἐταιρεία προστασίας ζώων εἶχε γράψει, ἀμέσως μετὰ τὴ σύλληψη τοῦ Henriot, γιὰ νὰ ζητήσει νὰ τίς πάρει ὑπὸ τὴν προστασία της.

Πάνω ἀπ' ὅλα δέν κατάφερα νά ἀποσπασθῶ ἀπό ἕνα ἄλλο δεδομένο, αὐτό γιά μένα εἶχε τήν πιό μεγάλη ὑποκειμενική σπουδαιότητα: τό μικρό καστέλλο πού θρέθηκα μπροστά του μετά τό πέρασμα τοῦ ρυακιοῦ δέν ἦταν ἄλλο, μέ διαβεβαίωσαν, ἀπό τήν προσωρινή κατοικία πού εἶχε διαλέξει ὁ Michel Henriot καί ἡ γυναίκα του, τόν καιρό πού χιτίζαν γιά τόν ἑαυτό τους τήν «βίλλα τοῦ Loch». Ἔτσι τό διάστημα πού περιλαμβανότανε ἀνάμεσα στά δύο κτήρια, πού ὑπῆρξαν γιά μένα αὐτό τό ἀπόγευμα ἕνας τόπος τόσο ἐξαιρετικά ἀτυχῆς ἀποκαλυπτότανε, μέσα στά ἴδια τά ὄριά του, τό προγενέστερο θέατρο μιᾶς τραγωδίας ἀπό τίς πιό ξεχωριστές. Ὅλα ἔγιναν σάν νά εἶχα ὑποστεί, καί δέν ἤμουν α ὁ μόνος, ἀκριβῶς ἀπό τό ἕνα ὡς τό ἄλλο, τίς συνέπειες δηλητηριωδῶν ἀναθυμιάσεων, ἀναθυμιάσεων πού προσβάλλουν τίς ἴδιες τίς ἀρχές τοῦ ἠθικοῦ βίου. Ἐπρεπε νά δεχτῶ ὅτι ἡ κατάρα εἶχε πέσει πάνω σ' αὐτό τόν τόπο σάν συνέπεια τοῦ ἐγκλήματος ἢ νά δῶ ἤδη στό ἐγκλημα τήν ἐκπλήρωση τῆς κατάρας; Αὐτό τό ἐρώτημα ἔμενε, φυσικά, χωρίς ἀπάντηση. Δέν μπορούσα νά τό διαλευκάνω παρὰ ἂν ἐπιδιδόμουν ἐπί τόπου σέ ἔρευνες πάνω στίς πιό παλιές ἀναμνήσεις πού μπορούσαν νά συνδέονται μ' αὐτή τή λωρίδα γῆς. Αὐτές οἱ ἔρευνες ὑπῆρχε κίνδυνος νά εἶναι μακροχρόνιες, σκληρές καί νά μή δώσουν σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Γι' αὐτό τό λόγο στά μάτια μου τό πραγματικό πρόβλημα δέν ἔπαψε νά εἶναι κάποιο ἄλλο: ὁ καθρέφτης τοῦ ἔρωτος ἀνάμεσα σέ δύο ἄτομα ἐνδέχεται νά θολώσει ἀπό περιστάσεις τελείως ἄσχετες μέ τόν ἔρωτα καί ἀποκαλύπτεται μονομιᾶς τή στιγμή πού ἐκπνέουν αὐτές οἱ περιστάσεις; Μάλιστα.

Δέν παραδέλεω πόσο μεσαιωνικός μπορεῖ νά εἶναι, στά μάτια μερικῶν θετικῶν πνευμάτων, αὐτός ὁ τρόπος νά βλέπω τά πράγματα. Τί θά γίνει ὅταν θά ἔχω προσθέσει

ὅτι σ' αὐτό τό συγκεκριμένο σημεῖο αὐτῶν τῶν σκέψεων ἕνα ἀστραφερό βέλος διαπέρασε τό πνεῦμα μου! Αὐτό τό βέλος, πῶς νά τό πῶ, δέν ἦταν ἕνα βέλος φωτεινό ἐπειδή, ἀκόμα καί σέ ἀπόσταση, δέν μου ἐπιτρέπει νά καταλάβω, νά ἐπωφεληθῶ πλήρως ἀπό αὐτό πού μ' ἔκανε νά δῶ: τήν παραμονή τῆς ἀναχωρήσεώς μας, ἡ γυναίκα μου εἶχε παρακαλέσει ἕναν ἀπό τούς φίλους μας νά τῆς δανείσει γι' αὐτές τίς λίγες μέρες ἕνα βιβλίο εὐχάριστο, ἐκεῖνος τῆς ἔφερε δύο ἀγγλικά μυθιστορήματα: *Ἡ ἄλεπουδίνα*, τῆς Mary Webb, καί *Ἡ γυναίκα ποῦ γινε ἄλεπου* τοῦ David Garnett. Εἶχα ἐντυπωσιασθεῖ, στιγμιαῖα, ἀπό τήν ἀναλογία αὐτῶν τῶν δύο τίτλων (ὁ φίλος μας, κάνοντας κάποια βιαστική ἐπιλογή στή βιβλιοθήκη του, δέν θά πρέπει νά θυμῆθηκε σέ ποιό ἀπ' τά δύο ἀντιστοιχοῦσε τό περιεχόμενο πού τοῦ ἄρεσε). Ἦξερα ἀπό πολύν καιρό τό δεύτερο ἀπ' αὐτά τά ἔργα, ἀξιόλογο ἄλλωστε, καί εἶχα ἐνδιαφεθεῖ, τίς προηγούμενες μέρες, νά τό ξαναδιαβάσω. Στίς 20 Ἰουλίου εἰδικώτερα, οἱ δύο τόμοι καί αὐτοῖ μόνο βρισκόντουσαν στήν κάμαρά μας, πρόχειροι πάνω σέ μικρά τραπέζια δεξιά κι ἀριστερά ἀπ' τό κρεβάτι.

Θέλοντας καί μή πρέπει νά ἀναγνωρίσω ὅτι αὐτά τά δύο βιβλία φαίνεται καλά ὅτι, μέσα στήν ἐπεξεργασία αὐτοῦ πού ὑπῆρξε γιά μᾶς ὁ μακρός αὐτός ἐφιάλτης πού ξύπνησε, εἶχαν παίξει ἕνα ρόλο ὑπερκαθοριστικό ἀπό τούς πιό ἀποφασιστικούς. Ἀπό πιό μυστήριο κατάφεραν νά ἔρθουν σέ σύνθεση μέ ἄλλα στοιχεῖα ὅπως αὐτό τό σπίτι, αὐτό τό ρυάκι – τό ἴδιο τό Loch – αὐτό τό καστέλλο (πού διέφευγαν τότε γιά τόν ἕνα ἀπό μᾶς ὅπως καί γιά τόν ἄλλο ἀπό κάθε δυνατότητα ταυτίσεως) γιά νά μᾶς προκαλέσουν ταυτόχρονα μιᾶ θυμική κατάσταση σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τά πραγματικά μας συναισθήματα; Γιατί ἀκριβῶς αὐτά τά δύο βιβλία μᾶς εἶχαν συνοδεύσει

στή Βρετάννη; Όλα γίνονται, σέ παρόμοια περίπτωση, σάν νά είμαστε θύματα μιᾶς μηχανορραφίας ἀπό τίς πιό σοφές ἐκ μέρους δυνάμεων πού παραμένουν, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, πολύ σκοτεινές. Αὐτή ἡ δολοπλοκία, ἐάν θέλομε νά ἀποφύγομε νά ἐπισύρει, ἀπό ἀπλή σύγχυση σχεδίων, μιὰ ταραχή στόν ἔρωτα πού θά διαρκέσει, ἢ τουλάχιστον μιὰ σοβαρή ἀμφιβολία γιά τή συνέχισή του, εἶναι ἐνδιαφέρον σέ ὕψιστο βαθμό νά τήν *ἐξαρθρώσομε*.

Μερικές μέρες ἀργότερα, θέλησα νά συγκρίνω μέ τήν πραγματικότητα τήν ἀνάμνηση πού εἶχα κρατήσει γι' αὐτό τόν κακοποιό τόπο... Μεγάλη μου ἐκπληξη, ὁ περίβολος πού εἶχε συγκροτήσει τό πάρκο γιά τίς ἀλεπουδες ἦταν κλεισμένος, ὄχι ὅπως εἶχα πιστέψει πώς εἶδα τήν πρώτη μέρα ἀπό ἓνα συρματοπλεγμα, ἀλλά σίγουρα μέ ἓνα τιμεντένιο τοῖχο πολύ ψηλό πού νά μή μοῦ ἐπιτρέπει νά διακρίνω αὐτό πού ἦταν στό ἐσωτερικό. Ὁρθιοί στά καθίσματα τῶν αὐτοκινήτων των, οἱ αὐτοκινητιστές, πού φανερά εἶχαν φτάσει ἐπίτηδες, φαινότουσαν πιό εὐνοημένοι. Ἐπί κοντά, τό σπίτι δέν διέφερε σέ τίποτα ἀπό τήν εἰκόνα πού εἶχα ἀποκομίσει, ἂν ἐξαιρέσομε ὅτι στό παράθυρο τοῦ πρώτου πατώματος ἐμφανίζόντουσαν τρεῖς γυναῖκες, μέ ὄψη παριζιάνικη, ἀρκετά ὠραίες. Πάνω στήν πόρτα τοῦ πάρκου, μέ ἄσπρα γράμματα σέ μαῦρο δάθος, μπόρεσα νά διαβάσω: «Ἀλλαγὴ ἰδιοκτητή. Ἀπαγορεύεται ἡ εἴσοδος». Μετά ἀπό μερικές γυμναστικές προσπάθειες, μπόρεσα νά ἀποκαλύψω ὅτι ὅλες οἱ κλοῦδες, μέ *συρματοπλεγμα*, ἦταν κολλημένες στόν τοῖχο πού εἶχα δεῖ φάτσα ἀρχικά. Ἦταν λοιπόν σάν ὁ τοῖχος αὐτός νά μοῦ παρουσιάστηκε, στίς 20 Ἰουλίου, *διαφανῆς*. Μιὰ πλάκα χαραγμένη περιοριζότανε νά ἀναφέρει τήν δραστηριότητα τοῦ καστέλλου: «Καστέλλο τοῦ Loch 1746-1862».

VII

Ἄγαπητή Écusette de Noireuil!

Τήν ἀνοιξη τοῦ 1952 θά εἴσατε μόλις δεκαέξι ἐτῶν καί ἴσως θά μπεῖτε στόν πειρασμό νά μισανοῖξετε αὐτό τό βιβλίο πού μ' ἀρέσει νά σκέπτομαι πώς εὐφρονικά ὁ τίτλος του θά φτάσει ὡς τ' αὐτιά σας μέ τόν ἄνεμο πού λυγίζει τίς λεῦκες... Ὅλα τά ὄνειρα, ὅλες οἱ ἐλπίδες, ὅλες οἱ ὄνειροπολήσεις θά χορέψουν νύχτα καί μέρα στή λάμψη τῶν βοστρύχων σας καί ἴσως ἐγώ δέν θά θρίσκομαι πιά ἐκεῖ, ἐγώ πού δέν ἐπιθυμοῦσα νά θρίσκομαι ἐκεῖ παρά μονάχα γιά νά σᾶς βλέπω. Οἱ μυστηριώδεις καί ἐκθαμβωτικοί καθαλάρηδες θά περάσουν ἐλαύνοντες ἀπό ρυτιῆρος, μέσ στό λυκόφως, πλάι στά ἐναλλασσόμενα ρυάκια. Κάτω ἀπό ἐλαφρά πράσινα ὑδάτινα τούλια, μέ δῆμα ὑπνοβάτιδος μιὰ νέα κόρη θά γλιστρήσει κάτω ἀπό ὑψηλοῦς θόλους, ὅπου θά ἀναβοσθῆνει μόνο μιὰ ἀναθηματική λυχνία. Ἐπί τὰ πνεύματα τῶν βούρλων, ἀλλά οἱ μικροσκοπικές γάτες² πού κάνουν πώς κοιμούνται μέσα στά δαχτυλίδια, ἀλλά τό κομψό περίστροφο – ἄθρημα διάτρητο ἀπό τή λέξη «Bal»³ δέν θά σᾶς ἀφήσουν νά πάρετε τραγικά αὐτές τίς σκηνές. Ὅποια καί νᾶναι ἡ τύχη πού σᾶς ὄρισαν, ποτέ

1) Ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, παρακάτω. (Σ.τ.μ.)

2) Μικροσκοπικές γάτες: chatons = γατάκια. Chaton = Τό κεντρικό μέρος τοῦ δαχτυλιδιοῦ, ὅπου στηρίζεται ὁ δαχτυλιόλιθος. (Σ.τ.μ.)

3) Bal = χορός, balle = σφαῖρα περιστροφῆς. (Σ.τ.μ.)

ἀρκετά ώραία, ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη, δέν μπορῶ νά τό ξέρω, θά σᾶς ἀρέσει νά ζεῖτε, νά περιμένετε τά πάντα ἀπό τόν ἔρωτα. Ὅτιδήποτε κι ἂν συμβεῖ ἀπ' τή στιγμή πού θά γνωρίσετε αὐτό τό γράμμα – φαίνεται πώς θά συμβεῖ ἐκεῖνο πού δέν μπορούμε νά ὑποθέσουμε – ἀφήστε με νά σκέπτομαι ὅτι θά εἶστε πρόθυμη τότε νά ἐνσαρκώσετε αὐτή τήν αἰώνια δύναμη τῆς γυναίκας, τή μόνη πού μπροστά της ποτέ δέν ὑποκλίθηκα. Ἄς πούμε πώς μόλις κλείσατε μέσα σ' ἕνα θρανίο ἕνα κόσμο φανταστικό μαῦρο σάν τό κοράκι ἢ μόλις προβάλατε, ἐκτός ἀπό ἕνα μπουκέτο λουλούδια πάνω στό στήθος σας, τή σιλουέττα τῆς σκιᾶς σας πάνω στόν τοῖχο ἑνός ἐργοστασίου – δέν εἶμαι καθόλου σίγουρος γιά τό μέλλον σας – ἀφήστε με νά πιστεύω ὅτι αὐτές οἱ λέξεις: «Ὁ τρελός ἔρωτας» κάποια μέρα θά ναι οἱ μόνες πού θά σχετίζονται μέ τόν ἱλιγγό σας.

Δέν θά κρατήσουν τήν ὑπόσχεσή τους γιατί δέν θά κάνουν τίποτ' ἄλλο παρά νά σᾶς διαφωτίσουν τό μυστήριο τῆς γεννήσεώς σας. Γιά πολύν καιρό σκεφτόμουν πώς ἡ χειρότερη τρέλα ἦταν νά δίνεις τή ζωή. Ἐν πάση περιπτώσει τάχα μέ κείνους πού μοῦχαν δώσει τή ζωή. Μπορεῖ καί σεῖς κάποια μέρα νᾶσατε θυμωμένη μαζί μου γι' αὐτό. Γι' αὐτό ἀκριβῶς διάλεξα νά σᾶς ἀντικρύσω στά δεκάξη σας, τότε πού δέν μπορεῖτε νά εἶσατε θυμωμένη μαζί μου. Τί λέω, νά σᾶς ἀντικρύσω, μά ὄχι, νά προσπαθήσω νά δῶ μέ τά μάτια σας, νά δῶ τόν ἴδιο μου τόν ἑαυτό μέ τά δικά σας μάτια.

Μικρό μου κοριτσάκι, πού εἶσατε μόλις ὀκτώ μηνῶν, πού χαμογελάτε πάντα, πού εἶστε καμωμένη μαζί σάν τό κοράκι καί τό μαργαριτάρι, θά μάθετε τότε ὅτι κάθε τί τό τυχαῖο ἀποκλείσθηκε ἀπόλυτα στόν ἐρχομό σας, ὅτι αὐτός

ὁ ἐρχομός ἐγινε ἀκόμα καί τήν ὥρα ποῦ πρεπε νά γίνει, οὔτε πιό νωρίς οὔτε πιό ἀργά κι ὅτι καμιά σκιά δέν παραμόνευε πάνω ἀπ' τήν καλαμένα κούνια σας. Ἀκόμα κι ἡ ἀρκετά μεγάλη μιζέρια πού ὑπῆρξε καί ἐξακολουθεῖ νᾶναι δική μου, γιά μερικές μέρες εἶχε κάνει ἀνακωχή. Αὐτή ἡ μιζέρια, ἐξ ἄλλου δέν ἤμουν ἑναντίον της: δεχόμουν νά ἔχω νά πληρώνω λύτρα γιά τήν ἀπελευθέρωσή μου σ' ὄλη μου τή ζωή, νά ξεπληρώνω τό δικαίωμα ποῦχα ἐξασφαλίσει μιά γιά πάντα νά μήν ἐκφράσω ἄλλες ιδέες ἐκτός ἀπ' τίς δικές μου. Δέν εἶμαστε τόσο... Περνοῦσε μακριά, πολύ ὄμορφη, σχεδόν δικαιωμένη, κάπως σάν μέσα σ' αὐτό πού ὀνόμασαν, γιά ἕνα ζωγράφο πού ὑπῆρξε ἀπό τούς πρώτους φίλους σας, ἡ γαλάζια περίοδος. Ἐμφανίζόταν σάν ἡ συνέπεια περίπου ἀναπόφευκτη τῆς ἀρνήσεώς μου νά περάσω ἀπό κεί πού σχεδόν ὅλοι οἱ ἄλλοι περνοῦσαν, εἴτε ἦσαν σέ ἕνα στρατόπεδο ἢ σ' ἕνα ἄλλο. Αὐτή ἡ μιζέρια, εἴτε εἶχατε ἢ δέν εἶχατε τόν καιρό νά αἰσθανθεῖτε φρίκη ἐξ αἰτίας της, σκεφθεῖτε πώς δέν ἦταν παρά ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ θαυμαστοῦ νομίσματος τῆς ὑπάρξεώς σας: χωρίς αὐτήν ἡ Νύχτα τοῦ Ἡλιοτροπίου θά ἦταν λιγώτερο λαμπερή.

Λιγώτερο λαμπερή ἐπειδή τότε ὁ ἔρωτας δέν θά εἶχε νά ξεμπροστήσει ὅλα αὐτά πού ξεμπρόστησε, ἐπειδή γιά νά θριαμβεύσει, δέν θά εἶχε νά στηριχθεῖ γιά ὅλα στόν ἴδιο τόν ἑαυτό του. Ἴσως αὐτό ἦταν μιά φοβερή ἀπερισκεψία ἀλλά ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἀπερισκεψία ἦταν τό ὠραιότερο κόσμημα τῆς κοσμηματοθήκης. Πέρα ἀπ' αὐτή τήν ἀπερισκεψία δέν ἀπέμενε παρά νά διαπράξω μιά πιό μεγάλη: τήν ἀπερισκεψία νά κάνω νά γεννηθεῖτε, τήν ἀπερισκεψία αὐτή πού εἶστε ἡ ἀρωματισμένη ἀναπνοή της. Ἐπρεπε τουλάχιστον ἀπό τή μιάν ὡς τήν ἄλλη νᾶχει τεντωθεῖ ἕνα μαγικό σκοινί, νᾶχει τεντωθεῖ μέχρι πού νά σπάσει πάνω

ἀπό τό γκρεμό γιά νάρθει τό κάλλος νά σᾶς δρέψει σάν ἕνα ἀπίθανο ἀέρινο λουλούδι, μέ μοναδική του βοήθεια τό ἀκροβατικό του κοντάρι. Αὐτό τό λουλούδι, πού μιά μέρα πάντως θά σᾶς ἀρέσει νά σκέπτεσθε πώς εἴσθε σεις, πώς εἴσθε γεννημένη χωρίς καμιάν ἐπαφή μέ τό χῶμα πού δυστυχῶς ἀκόμα θγάζει αὐτά πού συμφωνήθηκε νά ὀνομάζουμε «ἀνθρώπινα συμφέροντα». Κατάγεσθε ἀπ' τή μοναδική λάμψη ἐκείνου πού ὑπῆρξε γιά μένα ἀρεκέτᾶ ἀργά ἢ κατάληξη τῆς ποιήσεως πού τῆς ἤμουνα ἀφοσιωμένος στή νεότητά μου, τῆς ποιήσεως πού συνέχισα νά ὑπηρετῶ, περιφρονώντας ὅ,τιδήποτε δέν ἦταν ποίηση. Βρεθήκατε ἐκεῖ ὡς διά μαγείας, κι ἂν ποτέ ξεχωρίσετε κάποιο ἶχνος θλίψεως μέσα σ' αὐτούς τούς λόγους πού γιά πρώτη φορά ἀπευθύνω σέ σᾶς καί μόνο, πέστε πώς αὐτή ἡ μαγεία συνεχίζεται καί θά συνεχίσει νά εἶναι ἕνα μέ σᾶς, πώς ἔχει τή δύναμη μέσα μου νά μέ κάνει νά ὑπερηδῶ ὅλον αὐτό τό σπαραγμό τῆς ψυχῆς. Πάντοτε καί γιά καιρό, οἱ δύο μεγάλες ἐχθρικές λέξεις πού συγκρούονται μόλις γίνεται λόγος γιά τόν ἔρωτα, ποτέ δέν ἀντάλλαξαν πιό ἐκτυφλωτικές σπαθιές ἀπό σήμερα πάνω ἀπ' τό κεφάλι μου, μέσα σ' ἕναν οὐρανό ὀλόκληρο σάν τά μάτια σας πού τό ἀσπράδι τους εἶναι ἀκόμα τόσο γαλανό. Ἄπ' αὐτές τίς λέξεις, ἐκείνη πού φέρει τά χρώματά μου, ἀκόμα κι ἂν τό ἄστρο τῆς ἐξασθενεῖ αὐτή τήν ὥρα, ἀκόμα κι ἂν πρόκειται νά χάσει, εἶναι πάντοτε. Πάντοτε, ὅπως στούς ὄρκους πού μᾶς γυρεύουν τά κορίτσια. Πάντοτε, ὅπως πάνω στήν ἄσπρη ἄμμο τοῦ χρόνου κι ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ ὄργανου πού χρησιμεύει γιά τή μέτρησή του ἀλλά μονάχα ὡς ἐδῶ σᾶς γοητεύει καί σᾶς ἀνοίγει τήν ὄρεξη, μιά κι ἔχει φτάσει νᾶναι μιά ἀτελείωτη κλωστή γάλα πού θγαίνει ἀπὸνα γυάλινο θυζί. Ἄπέναντι σ' ὅλα κι ἀντίθετα μ' ὅλα θά ἔχω ὑποστηρίξει ὅτι αὐτό τό πάντοτε εἶναι τό μεγάλο κλειδί.

Αὐτό πού ἀγάπησα, πού τό φύλαξα ἢ δέν τό φύλαξα, θά τό ἀγαπῶ πάντοτε. Ἄφου ἔχετε κληθεῖ νά ὑποφέρετε καί σεις, ἤθελα νά σᾶς τό ἐξηγήσω τελειώνοντας αὐτό τό βιβλίο. Μίλησα γιά κάποιο «ὑψηλό σημεῖο» στό βουνό. Ποτέ δέν ὑπῆρξε θέμα νά ἐγκατασταθῶ μόνιμα σ' αὐτό τό σημεῖο. Ἄλλωστε, ἀπ' αὐτή τή στιγμή, θάπαυε νά εἶναι ὑψηλό ἢ θά ἔπαυα, ἐγώ, νά εἶμαι ἄνθρωπος. Μιά καί δέν μπορούσα λογικά νά ἐγκατασταθῶ ἐκεῖ, τουλάχιστον ποτέ δέν ἀπομακρύνθηκα ἀπ' αὐτό τό σημεῖο μέχρι πού νά τό χάσω ἀπό τά μάτια μου, μέχρι πού νά μή μπορῶ πιά νά τό δείξω. Διάλεξα νᾶμαι αὐτός ὁ ὁδηγός, ἤμουνα ὑποχρεωμένος συνεπῶς νά ἀξιωθῶ τή δύναμη πού, στήν κατεύθυνση τοῦ αἰωνίου ἔρωτος, μ' εἶχε κάνει νά βλέπω καί μοῦ παραχώρησε τό πιό σπάνιο προνόμιο, νά κάνω νά βλέπουν. Πάντοτε τήν ἀξιώθηκα, δέν ἔπαυα ποτέ νά ταυτίζω τή σάρκα τοῦ ὄντος πού ἀγαπῶ μέ τό χιόνι τῶν βουνοκορφῶν στήν ἀνατολή τοῦ ἡλίου. Ἄπ' τόν ἔρωτα δέν θέλησα νά γνωρίσω παρά μονάχα τίς ὄρες θριάμβου, πού τώρα μέ σᾶς ὁ μαργαριταρένιος κύκλος τους τελειώνει. Ἄκόμα καί τό μαῦρο μαργαριτάρι, τό τελευταῖο, εἶμαι βέβαιος πώς θά καταλάβετε πόση ἀδυναμία τοῦ ἔχω, ποιά ὑψίστη ἐλπίδα ἐξορκισμοῦ στήριξα σ' αὐτό. Δέν ἀρνιέμαι ὅτι ὁ ἔρωτας συγκρούεται μέ τή ζωή. Λέω πώς ὀφείλει νά νικήσει καί γι' αὐτό νά ὑψωθεῖ σέ μιά τέτοια ποιητική αὐτοσυνειδησία ὥστε, ὅ,τιδήποτε συναντᾶ ἀναγκαστικά ἐχθρικό νά τήκεται στήν ἐστία τῆς ἴδιας του τῆς δόξας.

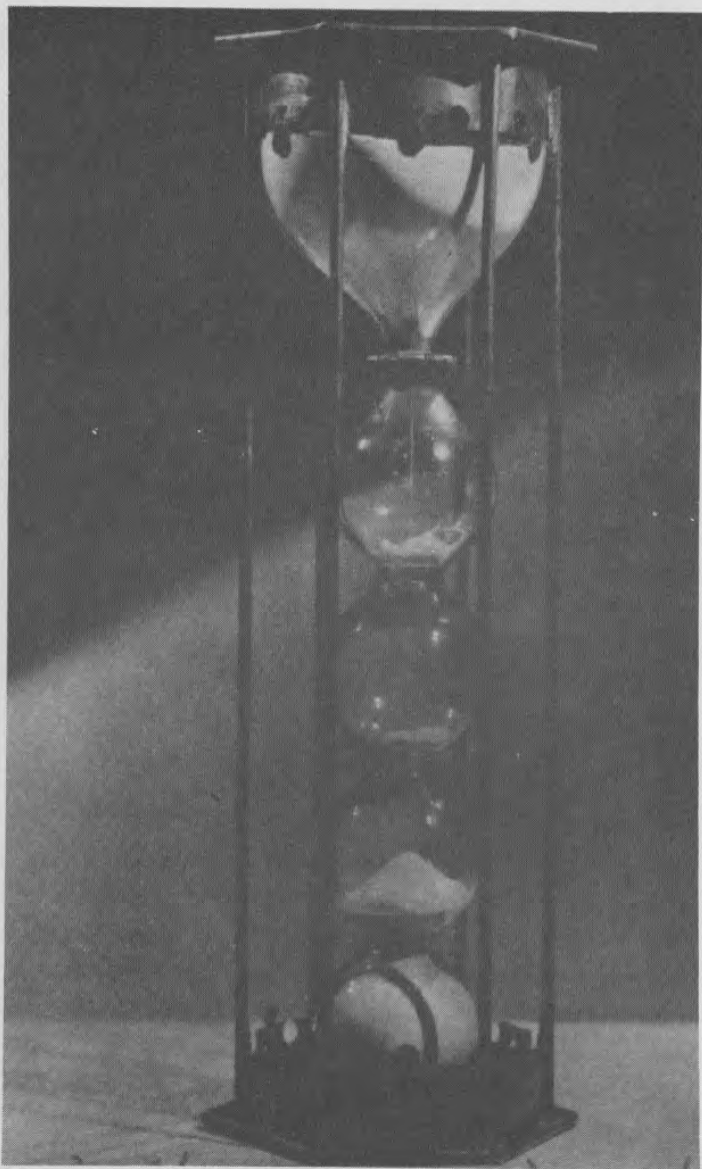
Τουλάχιστον αὐτό θά ἦταν μόνιμα ἢ μόνη μου ἐλπίδα, πού δέν τῆς ἀφαιρεῖ τίποτα ἢ ἀνικανότητα πού εἶχα μερικές φορές νά σταθῶ στό ὕψος τῆς. Ἄν κάποτε ἄρχισε νά συντίθεται μέ μιά ἄλλη, εἶμαι βέβαιος ὅτι αὐτό δέν σᾶς συγκινεῖ λιγώτερο. Καθώς θέλησα ἢ ὑπαρξή σας νά γνω-

ρίσει αυτό τό λόγο του εἶναι πού εἶχα ζητήσει ἀπ' αὐτό πού ἦταν γιά μένα, μ' ὄλη τή σημασία τῆς λέξεως, τό κάλλος, μ' ὄλη τή σημασία τῆς λέξεως ὁ ἔρωτας – τό ὄνομα πού σᾶς δίνω στήν ἀρχή αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς δέν μου προσφέρει, κάτω ἀπό τήν ἀναγραμματισμένη του μορφή¹, μιᾶ γοητευτικήν εἰκόνα τῆς *τωρινῆς* σας μορφῆς ἐπειδή, ἀρκετά μετά τήν ἀνακάλυψή του γιά χάρη σας, κατάλαβα ὅτι οἱ λέξεις πού τό συνθέτουν, σελ. 66 αὐτοῦ τοῦ διδύλου, μου εἶχαν χρησιμέψει γιά νά χαρακτηρίσω τήν ἴδια τήν μορφή πού εἶχε πάρει γιά μένα ὁ ἔρωτας: *αὐτό ὅπως-δήποτε πρέπει νάναί ἡ ὁμοιότητα* – θέλησα ἀκόμα ὅλα αὐτά πού περιμένω ἀπό τό ἀνθρώπινο γίγνεσθαι, ὅλα αὐτά πού, σύμφωνα μέ τή γνώμη μου, ἀξίζει τόν κόπο ν' ἀγωνισθῶ γιά ὅλους καί ὄχι γιά ἕναν – νά πάθουν νά εἶναι ἕνα τυπικός τρόπος σκέψης, ἀκόμα κι ἂν ἦταν ὁ πιό εὐγενής, γιά νά βρεθεῖ ἀντιμέτωπος μ' αὐτή τή πραγματικότητα σέ ζωντανό γίγνεσθαι πού εἶστε σεῖς. Θέλω νά πῶ ὅτι, μιάν ἐποχή τῆς ζωῆς μου, φοβήθηκα μήπως χάσω τήν ἀναγκαία ἐπαφή, τήν ἀνθρώπινη ἐπαφή μ' αὐτό πού θά ὑπῆρχε μετά ἀπό μένα. *Μετά ἀπό μένα*, αὐτή ἡ ἰδέα συνεχίζει νά χάνεται ἀλλά ξαναβρίσκεται μέ ἀξιοθαύμαστο τρόπο μέ μιᾶ κάποια ἐπιδεξιότητα πού ἔχετε ὅπως (καί γιά μένα ὄχι ὅπως) ὅλα τά μικρά παιδιά. Θαύμαζα, ἀπό τήν πρώτη μέρα, τό χέρι σας. Φτερούγιζε, χτυπώντας το σχεδόν ἄσκοπα, γύρω ἀπό κάθε τί πού προσπάθησα νά οἰκοδομήσω πνευματικά. Αὐτό τό χέρι, τί πράγμα παράλογο καί πόσο λυπᾶμαι ἐκείνους πού δέν εἶχαν τήν εὐκαιρία νά γεμίσουν μ' ἀστέρια τήν πιό ὠραία σελίδα ἐνός διδύλου! Ξαφνικά, ἔλλειψη τοῦ λουλουδιοῦ. Δέν ἔχεις

1) Σελ. 61: le souvenir d' un ÉCUREUIL tenant une NOISETTE = Écusette de Noireuil. (Σ.τ.μ.)

19. Ὅλα τά μικρά παιδιά τῶν ἐθνοφρουρῶν τῆς Ἰσπανίας... (σελ. 160)
Φωτ. Henri Cartier-Bresson

20. Μιά ατέλειωτη κλωστή γάλα
πού βγαίνει απόνα γνάλινο θυζί (σελ. 154)
Φωτ. Man Ray

παρά νά ἐξετάσεις αὐτό τό χέρι γιά νά σκεφτεῖς ὅτι ὁ ἄνθρωπος γελοιοποιεῖ αὐτό πού νομίζει πώς ξέρει. Ὅ,τι καταλαβαίνει ἀπ' αὐτό εἶναι ὅτι πραγματικά, μέ κάθε ἔννοια, εἶναι καμωμένο γιά τό καλύτερο. Αὐτή ἡ τυφλή τάση γιά τό καλύτερο θά ἀρκοῦσε γιά νά δικαιώσει τόν ἔρωτα ὅπως τόν ἔννοῶ, τόν ἀπόλυτον ἔρωτα, σάν μοναδική ἀρχή φυσικῆς καί ἠθικῆς ἐπιλογῆς πού μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ γιά τήν μή-ματαιότητα τῆς ἀνθρώπινης μαρτυρίας καί τῆς ἀνθρώπινης διελεύσεως.

Τό σκεφτόμουνα, ὄχι χωρίς ἔξαψη, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1936, μόνος μαζί σας μέσα στήν φημισμένη ἀκατοίκητη ἔπαυλη τοῦ ὄρυκτοῦ ἄλατος. Τό σκεφτόμουνα ἀνάμεσα σέ δυό ἐφημερίδες πού ἀνέφεραν μᾶλλον ὑποκριτικά τά ἐπεισόδια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στήν Ἰσπανία, ἐφημερίδες πού πιστεύατε πώς ἐξαφανιζόμουν πίσω τους γιά νά παίξω μαζί σας κρυφτούλι. Κι ἦταν ἀλήθεια ἐπίσης γιατί σέ τέτοιες στιγμές, τό ἀσυνείδητο καί τό συνειδητό, μέ τή μορφή σας καί τή δική μου, ὑφίσταντο σέ πλήρη δυαδικότητα πολύ κοντά τό ἓνα μέ τ' ἄλλο, ἀγνοοῦσαν καθολικά ἢ μία τήν ἄλλη, κι ὁμως ἐπικοινωνοῦσαν ἀνετα μέ μία κλωστή πανίσχυρη πού ἦταν τό βλέμμα πού ἀλλάζαμε μεταξύ μας. Βέβαια τότε ἡ ζωή μου κρατιότανε ἀπό μία κλωστή. Ἦταν μεγάλος ὁ πειρασμός νά πάω, χωρίς πιθανότητα νά πλανηθῶ καί χωρίς νά διακρίνω τάσεις, νά τήν προσφέρω σ' αὐτούς ποῦθελαν ἀντί πάσης θυσίας νά ξεπερδεύουν μέ τήν παλαιά «τάξη» πού ἦταν θεμελιωμένη πάνω στή λατρεία αὐτῆς τῆς ποταπῆς τριάδας: οἰκογένεια, πατρίδα, θρησκεία. Καί ἐντούτοις μέ συγκρατούσατε μ' αὐτή τήν κλωστή πού εἶναι ἡ κλωστή τῆς εὐτυχίας, ἔτσι ὅπως διαφαίνεται μέσα στό ἴδιο τό νῆμα τῆς δυστυχίας. Ἄγαποῦσα σέ σᾶς ὅλα τά μικρά παιδιά τῶν ἔθνοφρουρῶν

της Ισπανίας, ὅμοια μ' αὐτά πού εἶχα δεῖ νά τρέχουν γυμνά μέσα στά προάστια τοῦ πιπεριοῦ τῆς Santa Cruz τῆς Tenerife. Μακάρι νά μπορούσε ἡ θυσία τόσων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων νά δημιουργήσει μιά μέρα ἀνθρώπους εὐτυχιμένους! Κι ὅμως δέν ἔνοιωθα τό κουράγιο νά σᾶς ἐκθέσω μαζί μου γιά νά βοηθήσω αὐτό νά γίνει.

Πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ ἰδέα τῆς οἰκογένειας νά χωθεῖ κάτω ἀπ' τὴν γῆ! Ἄν ἀγάπησα σέ σᾶς τὴν πραγμάτωση τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας, εἶναι ἀκριβῶς στό μέτρο πού στό πρόσωπό σας ταυτίσθηκε μ' αὐτό πού ἦταν γιά μένα ἡ ἀνθρώπινη ἀναγκαιότητα, ἡ λογική ἀναγκαιότητα καί ὁ συνδυασμός αὐτῶν τῶν δύο ἀναγκαιοτήτων μου φάνηκε πάντοτε τό μόνο θαῦμα προσιτό στόν ἄνθρωπο, ὅπως ἡ μόνη τύχη πού εἶχε νά γλυτώνει πότε-πότε ἀπό τὴν κακότητα τῆς φύσης του. Περάσατε ἀπό τό μή-εἶναι στό εἶναι δυνάμει μιᾶς συμφωνίας ἀπ' αὐτές πού πραγματοποιήθηκαν κι εἶναι οἱ μόνες πού μοῦ ἄρεσε νά τίς ἀκούω. Ὑπῆρξατε κάτι τό πιθανό, κάτι τό βέβαιο τὴν ἴδια στιγμή πού, μέσα στόν ἔρωτα τόν πιό σίγουρο γιά τόν ἑαυτό του, ἕνας ἄντρας καί μιά γυναίκα σᾶς θέλησαν.

Ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπό σᾶς! Θά ἤθελα πάρα πολύ, π.χ., νά σᾶς ἀκούσω μιά μέρα νά ἀπαντᾶτε μέ κάθε ἀθωότητα σ' αὐτές τίς ὑπουλες ἐρωτήσεις πού οἱ μεγάλοι κάνουν στά παιδιά: «Μέ τί σκεπτόμαστε, μέ τί ὑποφέρομε; Πῶς μάθαμε τό ὄνομα τοῦ ἡλίου; Ἀπό ποῦ ἔρχεται ἡ νύχτα;». Σάν νά μπορούσαν νά ἀπαντήσουν οἱ ἴδιοι! Μιά κι εἶστε γιά μένα τό ἀνθρώπινο δημιούργημα μέσα στήν τέλεια αὐθεντικότητά του, ἔπρεπε ὅσο κι ἂν δέν φαίνεται ἀληθινό νά μοῦ τό μάθετε...

Σᾶς εὐχομαι νά σᾶς ἀγαπήσουν τρελά.

